VESELİN ANDREEV

ÖZGÜRLÜK SAVAŞINDA DÜŞENLER ÖLMEZ

ÖZGÜRLÜK SAVAŞINDA DÜŞENLER ÖLMEZ

VESELİN ANDREEV

Yar Yayınları: 86

Roman Dizisi: 30

Üçüncü Baskı.
Habora Yayınevi
Ocak 1988-İstanbul

Dördüncü Baskı:
YAR YAYINLARI
Nisan, 1998-İstanbul

Baskı:
Özdemir Matbaası

YAR YAYINLARI

Kuruluş: 1972

Yönetim:

Başmusahip Sokak, 10/1 Cağaloğlu-İstanbul
Telefon: (0212) 511 69

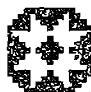
98.34.Y.0159.05

Veselin Andreev

ÖZGÜRLÜK SAVAŞINDA DÜŞENLER ÖLMEZ

Türkçesi:
N. Sel - B. Habora

4. Baskı

yar yayınları

PK 531 - İstanbul

HALKLA DOSTLUK

stoyanço

Partizan kampı, Murgaş'ın altındaki «yabani orman»da idi. Oraya erkenden, bembeyaz şafak sökerken, yüzlerimiz uykusuz gece yüzünden, adeta kansız görünürken vardık. Yorulmuş olan yoldaşlar, dik yamaçtan yuvarlanmasınlar diye, kayın ağaçlarının dibine yatarak hemen uyudular.

Yorgunluktan ölüyordum, ama benim gibi yeni bir partizan için burada herşey ilgi çekiciydi. Nasıl uyuyabilirdim! Biriyle konuşmak, partizan yaşamının bütün gizlerini hemen öğrenmek istiyordum.

Kampın üst tarafında, fırtınaların devirdiği bir kayın ağacının arkasındaki nöbetçi güçlükle belli oluyordu. Uzaklarda bir yerde, dalların arasından, Murgaş ilk karı ile parlıyordu. Sabahın bu erken saatlerinde balta sesleri işitiliyor, insana yakın gibi geliyordu ama, kimbilir nerelerdeydi. Hattâ deneyimli olan nöbetçi bile yanılıyor ve zaman zaman başını kaldırıp kulak kabartıyordu.

Kampta tek uyanık insan, bıyıkları takmaymış gibi görünen esmer, güzel bir gençti. İçimden «Herhalde illegalliğe geçince bıyık bırakmıştır,» dedim. O, kendisine getirdiğimiz eşyaları, arka çantasına yerleştiriyordu.

Eşyalarını sanki bir yerde görmüştüm. Bu bana onunla konuşmak olanağını verdi:

— Marta'yı kuşkusuz tanırsınız, değil mi yoldaş?

— Bana Stoyanço deyin... Tanırım. Niçin sordunuz?

— Sizinle tanışmamamıza karşın, eşyalarınızı onlarda görmüştüm de.

— Olabilir. Bu eşyalar orada az kalsın mahvolacaktı...

Hafifçe düşünceli bir halde gülümsiyerek işini sürdürdü.

Konuşmamız bir türlü yürümedi. İçine kapanık bir kişiydi. Sıkıldığım için yatmaya gittim...

Ama çok geçmeden, işimiz bizi yakınlaştırdı. O, Pirdop bölgesine Rems, ben ise parti örgütçüsü olarak ayrılmıştık. Birçok geceler onunla gizli yollarda yürürken aramızda sağlam bir dostluk doğdu.

Lopan Balkanındaki yerimizden öğleden sonra ayrıldık.

Balkanı aşar ve gecenin karanlığında, bahçelerden geçerek, çitlerden atlıyarak, köpekleri uyandırmayalım diye sessiz yürüyerek Çelopeç köyüne dalar, Sando Puşkar'ın yanına varırdık. İçten ve yardımımıza hazır, konuşkan bir adam olan Sando, arkadaşlarımız ve işimiz üzerine uzun uzadıya sorular sorardı. Gece yarısından sonra da Tsonko Tsoker'lere giderdik. «Üssümüz» orasıydı. Evi, köyün biraz dışında, Balkan tarafındaydı ve tam partizanlara göreydi... Asmaya tırmanarak, samanlığın açık penceresinden girip otlara otururduk. Ne güzel uyunurdu ağır bir gece yürüyüşünden sonra o yumuşak kokulu otlar içinde.

Günler uzundu, herşey için vakit vardı. İşimiz, arkadaşlarımız ve özel yaşamımız üzerine konuşurduk.

Bu konuşmalardan, diğerleri arasında, onun yaşamı hakkında da bir şeyler öğrendim.

...Çoktan ölmüş olan annesinden şefkat ve sevgiyle sözediyordu. Üniversite yaşamı hakkında anlatacakları azdı. Siklostilde (1) gazeteler bastığı, bildiriler dağıttığı ve polislerle silâhlı çarpışmalarda bulunduğu uykusuz geceleri anımsayınca, heyecanlanır, otların arasında biraz doğrulur ve dirseklerine dayanmış olarak, beni de heyecanlandıran bir sevinçle tehlikelerle dolu bir yaşamdan sözederdi... Böyle anlarda bu samanlığın ona dar ve dayanılmayacak gibi geldiğini sanıyordum.

Ve birdenbire, sanki kendisinden fazlaca sözettiğinden korkmuş gibi gülümser, biraz susar ve alaca karanlığa dalgın dalgın bakarak sözüne daha sakin bir halde devam ederdi:

— Acaba ben ne olurdum diye merak ediyordum... Öğrenciyken çok geziyordum. Kendimi futbola, boş işlere fazla kaptırmıştım...

Biraz susar, sonra sanki bir itirazı yanıtlarmış gibi devam ederdi:

— Böyle işte! Beni denetleyecek yoktu. Kendimi iskambi-

---

(1) Siklostil En ilkel baskı makinesi.

le vermiştim. Kimbilir, belki de kadın peşine düşecek, mahvolacaktım. Ama örgüt beni adam etti.

Bu sözleri çok doğal ve tamamiyle inandırıcı bir biçimde söylerdi. Gözlerini damın kiremitlerine dikmiş olarak konuşan bu esmer, bu mükemmel genç insan, gerçekten mutluydu.

Yaşamında en büyük kaygısı, kızını uygun biriyle, kendi hesaplarını bozmadan vermekten ibaret olan, bahçeli küçücük bir eve sahip bulunan bir esnaf, bu genci hiçbir zaman anlıyamazdı: Evsiz barksız, yabancıların samanlığında barınan, tüfeğinden başka birşeyi olmayan bu adam kendini mutlu hissediyor ve rahatlıktan nefret ediyordu.

Evet, bunu anlayamazdı esnaf. Çünkü onun yüreği, hiçbir kez bütün vatanını kendi evi gibi, iyi ve namuslu insanların hepsini ise arkadaşı ve yakını olarak hissetmek mutluluğuyla dolmamıştır.

Akşamları tüfeklerimizi ve arka çantalarımızı otların içine saklar, yalnız tabanca ve ikişer bomba ile silâhlanmış olarak, çevreyi dolaşmaya çıkardık. Böylelikle, köy yollarında dikkati çekmeden yürür ve gece devriyelerine komşu köyden, geç kalmış yolcular olduğumuzu söyler, onları inandırabilirdik. Kuşkusuz, onlar bize pek inanmazlardı, ama inanmayı uygun görürlerdi.

Sırtına boz, kasaba biçimi kısa bir ceket ve ayağına kara köy abasından uzun paçalı bir golf giyen, uzun boylu, hafifçe kambur, ama yine de boylu boslu olan Stoyanço yanımda yürürdü. Artık o, benim için içine kapanık bir adam değil, üstelik, tehlikeli anlarda kendisine güvenebileceğim içten bir dosttu.

Yumuşak köy yolu siyah nadaslar ve nemden kararmış çayırlar içinden geçiyor, ay, küçük gölcüklere yansıyordu.

Aradığımız küçük manastır artık yakınlarda, karanlık söğütlerin yanında ağarmaktaydı. Yana saparak, söğütlerin gölgelerinden tabancalarımız ateşe hazır bir halde gözetliye gözetliye manastıra yaklaşmaya başladık. Duraklıyor, kulak kabartıyor ve yine çevreyi gözetliyorduk. Stoyanço ortalığı dinliyerek, yanaklarını şişirdi ve tıpkı kurbağa gibi bağırdı. Yakınlarda birdenbire bir beygir kişnedi. Karanlıktan «Faşizme ölüm» diye yumruklarını kaldırmış gençler çıktı. Mertçe el sıkıştık, bazılariyle ise, partizan adetince öpüştük.

Daha aşağıda beni partililer bekliyordu...

Gençlerin yanına bazan ben de gidiyordum. Stoyançó, onların önünde sorunları açıkça ortaya koymayı beceriyordu. Biraz ağır, sözlerini uzatarak konuşurdu. Ama, onları kendine hatipliğiyle değil de, güzel, akıllıca şakaları ve inandırıcı, yalın sözleriyle çekiyordu. Gençler onu seviyorlardı. Novoseltsi ilçesine gittikten sonra da onu uzun süre sordular

— Senin Stoyanço nerede kaldı? İyi çocuktu, ne diye yine bizim buraya gelmiyor?...

Bizim partizanla. da seviyorlardı onu. Ciddiydi, ama «mağrur» değildi, toplantılarımızda daima kısaca, akıllıca birşeyler söylerdi. Arkadaşlar, onun dâvaya bağlılığını, bize gösterdiği içtenliği, saygıyı ve özellikle alçak gönüllülüğünü takdir ediyorlardı. O, iyi bir arkadaşın herşeyden önce alçak gönüllülüğü ile nasıl yükseldiğini ve kolektifin sevgisini nasıl kazandığını gösteren bir örnekti.

Geçirdiği tehlikeler, onu tedbirli, soğukkanlı ve azimli yapmıştı. İşindeki azim ve bağlılık üzerine birçok olay anımsarım.

Bir gece ovada Pirdop'lu yoldaşlarla karşılaşmamız gerekiyordu. Onları belirlenen yerde bulamadık. Karanlık bir geceydi, üstelik kasabanın ışıkları da sönmüştü, çünkü hava tehlikesi alârmı verilmişti. İş ise önemliydi, her ne pahasına olursa olsun irtibata girmeliydik.

— Herhangi bir yoldaşın evini biliyor musun? diye sordu Stoyanço. Kasabaya gireceğiz!

Oysa aynı gün oraya büyük bir polis birliğinin geldiğini öğrenmiştik. Bir de alârm varken, polisin uyanıklığı da büyük olur Ama onu caydırmaya çalışmanın anlamsız olduğunu birçok deneylerden bilirdim. Belki başarabilirdik de...

Yola çıktık. Çağlayışı ile ayak seslerimizi boğan nehir boyunca yürüyerek kasabaya girdik. Nefesimizi kesmiş, tabancalarımızı gerginlikten terlemiş ellerimizle sıkmış bir halde yürüyorduk. Birdenbire yakınlarda bir ışık yanıp söndü. Bu ışık sayesinde de kurtulduk, çünkü bu nöbetçilerden birinin sigarasıydı. Meğer karanlıkta doğruca üzerine gidiyormuşuz.

Ama yine de, işimizi gördük...

Sabahın saat dördüne doğru Çelopeç'ten geçtik. Sando'ların odası sıcaktı, uyku gözlerimizi zorluyor, gözkapaklarımız kendiliğinden kapanıyordu. Ama burada yatıp kalırsak, ertesi akşam komşu köye gidemiyeceğiz. Gitmemiz gerek!... Stoyanço'nun

ayakları baştan aşağı yara içinde olduğundan, yalınayak yürüyor ve karanlıkta belli etmeden inliyordu. Orada kalmanın iyi olmadığını biliyordu. Ama ona acıdığımdan kalmamızı istiyordum. Bunu kendisine açıklayınca dokunaklı bir sesle kestirip attı:

— Lâf! Ayaklarımdan ötürü işimizi mi bırakacağız.

Ve ilk olarak yola o koyuldu.

Polisin, ayrılışımızdan bir saat sonra Sando'nun evini sardığını, ertesi akşam öğrendik...

Stoyanço ile dostluğumuz ve ortak çalışmalarımız iki ay sürdü. 1943 yılının Aralık ayında Novoseltsi'ye gençlik örgütçüsü olarak gitti. Ondan ayrılmak bana ağır geliyordu. Gerçek ve içten bir arkadaş yitiriyordum.

1944 yılında, Mayıs ayının başlarında onunla sonuncu kez olmak üzere yine karşılaştık. O, artık RMS'in ilçe komitesi temsilcisi ve Çavdar brigadasında siyasî komiser yardımcısıydı. Hep aynı alçak gönüllü, içten ve sadık Stoyanço idi!

3 Mayısta, Murgaş çarpışmasında, kahramanca döğüşerek arkadaşlarını kurtarırken ölmüş olduğunu daha sonraları bana anlattılar. Kahramanlar yatağı Murgaş onu da bağrına basmıştı.

Plovdif'in Rozovets köyünden olup, gerçek adının Prokopi Hacı Hristof olduğunu çok sonra öğrendim. Ama o benim için Stoyanço'dur, halka candan bağlı olan ve canavar faşizme karşı savaşımın en ağır saatlerinde bile halka sadık kalan, sözünün eri, namuslu aydının sembolü...

orlin'imiz

Orlin'i Sofya'dan tanıyordum ve doğrusunu söyliyeyim, onun bütün müfrezenin sevgilisi olacağını umut etmiyordum. Rems faaliyetçisi olarak işi yürümüyordu. Birlikte çalışan arkadaşları, Orlin'in, örgütçü olmadığını ve savaşıma tamamiyle sarılmadığını sanıyorlardı. Ama müfrezedeki partizan yaşamı, birçok kez insanları iyi tanımadığımızı gösterdi. Bir kimseyle daha yakın bir hayat yaşar, onunla son lokmanı bile böler ve omuz omuza

verip ölüme karşı gidersen, kendisini tam olarak anlayabilirsin ve onun bütün iç güçlerini hayata davet edecek olanakları bulabilirsin.

Baço Kiro çetesine vardığımda, tayınları paylaştırıyordu Orlin.

— Orlin, iaşeci mi? diye sordum bir yoldaşa.

— Evet, onu seçtik. *Çok doğru iş görüyor.*

Daha sonra buna ben de inandım. Orlin, küçük tayınları eşit olarak paylaştırmada öyle namuslu davranıyordu ki, arkadaşlarının saygısını yalnız bununla bile kazanabilirdi... Bu düşünce bazı kimselere belki de tuhaf görünecek. Ama günlerce açlık çekenler, bir kırıntıcık olsun daha fazla almak için karanlık bir hevesin içlerinde nasıl doğduğunu bilenler, buna karşı gelmenin gerçekten de kolay olmadığını anlarlar.

Orlin her konuda namuslu idi. Mükemmel, içten biri olan Orlin yanlışlık yapan en yakın arkadaşını bile affetmezdi. Arkadaşlar, azarlarının utandırmasından onun karşısında dikkatli davranırlardı. Herhangi bir arkadaşa kızdığında, bu arkadş kendini ciddi, ama adil bir babanın önünde duran suçlu bir çocuk gibi zor durumda hissederdi. Onun karşısında utanarak hiçbir itirazda bulunamazdın, hiç olmazsa bağırabilmek için sana çıkışmasını isterdin. Belki böylece biraz hafifliyebilirdin.

Orlin'in böyle bir otoriteye sahip olmasının nedenini anladım. Çetin partizan yaşamında güzel sözlerin değeri yoktur. İnsanlar adama çalışmasına göre değer verirler. Belki de fevkalâde bir hatipsin, belki akıllısın, belki daha bilmem nesin, ama eğer namuslu değilsen, işten kaçıyorsan ya da çarpışmada korkaklık gösteriyorsan, işin bitmiş demektir.

Hep doğru ve namusluydu Orlin, işte de ön saftaydı, çarpışmada da. Mesleği terzilik olduğu halde, ekmeğimizi o pişirir, çabuk yorulsa da hepimizden fazla çalışırdı. Çarpışmalarda cesur ve tutulamaz bir insandı. 1943 yılı Aralık ayının 16'sında geçen bir olayı anımsıyorum. Teteven kazasının Lopen köyünün üst tarafındaki Balkanda bizi, Baço Kiro çetesinden 19 kişiyi, 300'den fazla polis sarmıştı. Orlin sığınağın yanındaki siperde diz çökmüş, mükemmel sırb tüfeğinden emin bir halde gözünü kırparak sakince nişan alıyordu. Tam isabetli bir atışla bir polis çavuşunu yuvarladı. Çetenin ilk şmayzeri de bu suretle elimize geçti.

Polisleri, eğilmeden, bağrı açık olarak kovalayışı az değildir. Buna belki de akıllıca bir hareket sayılmaz, diyeceksiniz. Ama, çarpışmada «akıllılar» işe yaramazlar. O, bu «akılsızlığı» ile diğerlerini de alevlendirir ve ardından onlar da ateşe atılırlardı.

Kışı Vejen'in alt tarafındaki sığınakta geçirdik. Bu unutulmaz bir yoldaşlık, sıkı bir öğrenim ve şanlı gecelerin devresidir

Partizan eğlencelerimiz için, Orlin'in, hep susamışcasına dinlediğimiz iki şarkısı vardı. Onları bize o kadar çok söylerdi ki! Kerevetin üzerine oturmuş bir halde sıkılarak gulümser, söyleyip söylememek konusunda tereddüt ederdi. Kendisine yalvarmamızı istediğinden değil! Israrlarımız karşısında bayağı sıkılırdı.

Bir emniyetsizlik hissedilirdi ilk sözlerinde, ama biraz sonra sesi dolgun bir hal alır, sıcak, güzel bir erkek sesi olurdu ve o zaman şarkıyla, ormanla vedalaşan Lüben'in güzel şarkısiyle dolardı sığınağımız:

Bıktım ormanım, usandım
Çeteci gibi gezmekten

Orlin, kendini şarkıya vererek, dikkatle söylerdi. Yalnız herhangi bir arkadaşın bakışı ile karşılaşırsa şarkı arasında, gülümser ve gözlerini yere dikerdi.

Sonra başını kaldırıp Mlada Gvardiya şarkısını canlılıkla söylerdi:

Alev ve duman içinden
İleri, genç yoldaşlar.

Böyle gecelerde bize daha yakın olurdu Orlin. Yanyana yatmış olarak düşmanın bizi mahrum ettiği kent yaşamından ve geçmişten uzun uzadıya sözederdik.

— Hey Andro, hey, burada bizi bitler yedi. Dönünce önce hamama gideceğim.

Bir şeyi gizlediğini bildiğim için, kurnazlıkla sorardım:

— Ya o kızın yanına gitmiyecek misin?

— O belli birşey. Hem biliyor musun, beni uğurlarken nereye gideceğimi söyledim de yine ağlamadı.

Biraz sustuktan sonra, acısını unutmak için elini savurdu:

— Bir daha görüşeceğimizi kim bilir!

Bir aralık sakal bıraktı Orlin. Onu daha alımlı ve yakışıklı gösteren güzel, sık, kıvırcık bir sakaldı. Yüksek, açık bir alnı, gür saçları vardı ve zeki bakışlı kahverengi gözlerinde çetinlik okunurdu, derli toplu yiğit üniformasiyle tıpkı Botef'e benzerdi.

1944'ün ilkbaharında, Nisan ayının sonlarında Çavdar brigadası üç tabura ayrıldı. Orlin çete yönetmeni olarak üçüncü taburla yola çıktı. Bir akşam önce Benkovitsa köyünü işgâl eden çetesi 5 Mayıs sabahı erkenden, Topalnitsa nehrini Radoslavovo köyünün üst tarafından geçerek geri çekiliyordu. Düşman ise çetenin peşindeydi.

Ağır bir çarpışmadan sonra, çete dinlenmek için yatmıştı. Jandarma bölüğü püskürtülmüştü, ama her an yeniden belirebilirdi. Orlin tam bu an çevreyi gözetmek için ayağa kalkmış. Bir silâh sesi işitilmiş ve hain bir mermi güzel alnını delmiş. Arkadaşlarının kolları arasında, son sözünü söyliyemeden yuvarlanmış.

Çete, sevgili Orlin'ini bırakarak çekilmiş...

Cesedi, Pirdop meydanında birkaç gün teşhir edildi. Faşistler onunla alay ediyorlardı, halk ise şapkalarını çıkararak, gizlice iç çekiyor, dua ediyordu. Orlin ölü haliyle de hep öyle yakışıklı idi. Hattâ kibar bir hanım onun «Zarif bir adam!» olduğunu farketmişti!

Gururlu, güzel başı kesilerek Pirdop ve Novoseltsi'de bulunan bütün köylerde gezdirildi. Düşman, halkı korkutmak istiyordu. Ama kuduzluğu yüzünden, halkın Orlin'imize karşı sevgisinin daha çok arttığını görmüyorlardı. Bugün çevrede herkes, alanlarda teşhir edilen kafasını acı ile seyrettikleri bu mükemmel kahramanı anımsar...

Halk zafere ulaştıktan sonra, onun sağ kalan arkadaşları bizler, evlerimize dönünce adının Petir Donçef Monof olduğunu, 4 Şubat 1920'de Kilifarevo köyünde doğduğunu öğrendik. Orta üçü bitirir bitirmez İşçi Gençler Birliği (RMS) saflarına girmiş. Daha sonra Gabrovo'da RMS'in ilçe komitesinde üye, Sofya'da ise merkez bölgesinin şube yönetmeni yardımcısı olmuş. Baço Kiro çetesindeki parti grubunun sekreteri o idi. Çok iyi bir insan ve arkadaş olduğu gibi akıllı ve becerikli bir partili, örgütçüydü...

Taburumuzun savaş marşını hararetle söylerdi Orlin. Marşta en çok sevdiği mısralar şimdi sanki onun için yazılmış gibi çınlamaktadır.

Savaşta namusla ölenler
Kalblerde ölümsüzdürler...

kahraman bir kadın

Çavdar partizan brigadasının üçüncü taburu, Stefan Halaçef'in (Velko) başarılı yönetimi altında, 1944'ün Mayıs ayının ilk günlerinde düşmanla ardı ardına çarpışıyordu. Partizanlar bu günlerde, göğüslerine kadar kar içine batarak, aç ve takatsiz bir halde uyku, dinlenme yüzü görmediler. Savaştan sefere, seferden savaşa koşuyorlardı...

Yaşlı, kısa boylu, hafifçe ağarmış siyah saçlı, zayıfça ve sevimli bir kadın olup, dudaklarından, yüzünden bir annenin sıcak gülümseyişi eksilmeyen partizan Boyka da taburla birlikte yürürdü. O taburun namlı kişilerinden değildi, sakin, partizan eğlencelerine pek katılmayan bir insandı, hem sonra birçok partizanlar yeni, çeşitli bölgelerden gelmiş olduklarından birbirlerini daha tanımıyorlardı. Ama Mayıs'ın o müthiş gündüzlerinde, gecelerinde partizanlarda ona karşı yavaş yavaş, hiç de farkolunmadan derin bir saygı doğmaya başladı. Beden bakımından belki de hepsinden zayıftı, ama sağlamlarla eşit olmak gücünü buluyordu. Yüzü solgun bir halde, acele acele soluyarak, çatlamış ve morarmış dudaklarını ısırırdı ve en ağır seferlerde bile yürüyüş kolunu hiçbir yerde durdurmazdı. Onun savaş deneyi belki de hepsinden daha azdı, ama düşmana karşı sakin ve şiddetli bir kinle çarpışıyor ve savaşı ancak son emir verildikten sonra terkediyordu. Boyka belki de herkesten çok endişe duyardı, ama susup, derdiyle başbaşa kalmış bir arkadaş gördü mü hemen yanına oturur ve onu sözle değil de, (Boyka uzun uzadıya konuşmazdı) daha fazla gülüşüyle teselli ederdi.

Gözlerini ovanın uzak noktalarına dikmiş, sessizce kede-

rine gömülmüş, düşünceli olarak gören azdı Boyka'yı. Bu durumlar taburun daha uzun zaman süren dinlenceleri sırasında olurdu ki, Boyka, o zamanlar, arkadaşlarından ayrılarak, körpe meşe ağaçlarının güzden kalma sararmış yaprakları ardına gizlenebilirdi. Onun yanına üç partizan giderdi: Yaşlı, kısa boylu, tıknaz bir adam ve öğrenci ceketli iki genç. Gençlerden biri, ufak tefek, siyah saçlı, çocuk gibi güler yüzlüydü. Diğerinde ise, uzun boylu biraz kamburlaşmış, yüzünde ve hareketlerinde erkeklik çağına basmadan önce çabucak serpilmiş gençlere mahsus sempatik bir kabalık görülüyordu.

Bu üç erkek karşısında Boyka kendisini tutardı. Tabурdaki çeşitli olaylardan sözederler, geçirdikleri zorlukları hatırlarlardı.

— Ağır mı geliyor, evlâtlar? Zararı yok... Alışacaksınız. Daha zorluklar göreceğiz ama iyi günler de gelecek. Niye şenlenmek için arkadaşlarınızın yanına gitmiyorsunuz?

Çocuklar ayrılınca, kara gözlü tıknaz adama, yüzüne bakmadan sorardı Boyka:

— Kolö, Eftim'den haber var mı?

Adam, kendisine birçok kez sorulmuş olan bu soruyu beklerdi. Boyka'ya ne yalan söylemek, ne de onu boş lâflarla teselli etmek istemezdi. Onun karşısında açık yürekli olmalıydı. Boyka kendinde herşeye dayanma gücünü bulabilecekti. Zaten kendisi de sessizce, derinden derine acı çekiyordu.

Ve yavaş yavaş, sözlerine ara vererek yanıtlıyordu:

— Daha birşey yok. Görüyorsun ya, abluka var. Diğer müfrezelerle irtibatta değiliz.

Ve her ikisi de susarlardı.

Boyka (Penka Nikolova Eftimova) evini, kapısını bile kilitlemeden bırakıp, partizanlık yolunu tutmuştu. Yıllarca uğraşarak kurmuş olduğu evini ve herşeyi olduğu gibi bırakmıştı.

Partinin Pirdop Bölge Komitesi sekreteri olan arkadaşı, Kolö, partizan taburuna çağrıldığından, Boyka kendi kendine ne yapacağını sormadı bile. Sorun açıktı, tabura gitmeliydi. Onu böyle bir harekete kocasının partizanlık yolunu tutması yüzünden faşistlerin canavarlıklarından korkması değil, şimdiye kadarki yaşamı itiyordu. Çocukları için de tereddüt etmiyordu. Onları, salt vicdanlarını, daha çocukluklarında onlarda uyandırdığı temiz vicdanlarını dinliyebilirlerdi.

Penka abla (daha genç olan bizler ona hâlâ böyle deriz) kocasının sadık bir arkadaşı değil, bu taraflarda en yaşlı devrimcilerden ve aynı zamanda partinin en sadık neferlerinden biriydi.

O, 1923 Eylül ayaklanmasında da, tutuklamalarla, polislerin evini basmalariyle, emniyette atılan dayaklarla dolu sonraki yıllarda da böyleydi. Yaşamında üç çocuğunun ve babalarının geleceğini düşündüğü ağır anları olurdu, ama dâvamızın doğruldduğundan bir an bile kuşkulanmazdı. Bunun için de dâva adına olan herhangi birşeyi yapmaması söz konusu olamazdı.

Sovyetler Birliği'ne karşı başlayan savaşın arifesindeydi. Polisler ortalığı av köpekleri gibi kokluyor, lejyonerler ve brannikler bütün devrimcileri ve onların sempatizanlarını izliyor ve ihbar ediyorlardı. Yeni zenginleşmiş karaborsacı komşular birdenbire en büyük «vatansever» kesilerek, firmaları için her hainliği yapmaya hazır hale gelmişlerdi. Bölge komitesi sık sık bay Kolö'lerde toplanmasaydı, nerede toplanabilirdi? Penka abla ise salt konuşmalara katılmakla kalmıyor, aynı zamanda, polisler gelirse arkadaşlar küçük pencereden atlayıp bahçeyi aşıncaya kadar onları aydlıyordu. Böyle geçirilen geceler sayısızdı.

1943 yılının kışı idi. Çavdar müfrezesinin Baço Kiro çetesine, «gürültüye patırdıya meydan vermeden» yiyecek temin edilmesi gerekiyordu. Kooperatifin mağazasının satıcısı olduğu için, Kolö çeteye un da, pirinç de, şeker de temin etti. Ona en çok Penka abla yardım ediyordu.

Bunun için müfrezeye gelme sorunu kendisini tereddüte düşürecek birşey değildi. Ama ne de olsa iş o kadar kolay değildi.

En büyük oğlu Eftim, askerdi. Annesi, babası ve iki kardeşi partizanlık yolunu tutunca, kudurmuş polislerin onun kurşuna dizeceklerine hiç kuşku yoktu. Onların pençesindeydi! İzinli bırakılması için sahte telgraf çekmeye de zaman uygun değildi. Seferberlik başladığında, Pirdop'daki bütün yoldaşların bir gecede çıkmaları gerekiyordu, gecikenler yakalanıp, öldürüleceklerdi. Ne yapılabilirdi? Bazen işler birbirine öyle dolaşıyordu ki, örneğin şimdi parti görevinin yapılması en yakın bir kimsenin kaybına malolabilirdi.

Kolö ile Penka abla oğullarını kurtarmak için ellerinden gelen herşeyi yaptılar, ona emin kimselerle haber gönderdiler, aynı gün kışladan kaçmasını öğütlediler ve kendileri, diğer çocukları Mitko ve Kolö ile 12 Nisanda Balkana çıktılar.

Penka abla, Eftim'in kışladan kaçtığını ve Trın'da bir grup partizanla birlikte Hristo Botef adındaki tabura katıldığını ancak brigadada öğrenebildi. Bu onu teskin etti, gururlandırdı: Artık bütün ailesi partizandı.

Ama çok geçmeden Botefçilerin bozguna uğratıldıklarını öğrendik. Daha tam bilgiye sahip değildik, ama birçok değerli arkadaşımızın yokolduğu, sağ kalanların ise dağılarak, aç, susuz, tanımadıkları yerlere düşüp, yeni kayıplar verdikleri apaçıktı.

Ve yine endişeler kapladı Penka ablayı. Yanında bulunan Mitko ile Kolö için telâş etmiyordu, onları tehlikeli anlarda, yavrularını koruyan bir kartal gibi koruyacaktı. Ama, Eftim nerelerdeydi? Acaba ilk mahvolanların arasında mıydı? Sağ ise herhangi bir yerde iğrenç bir hainliğe veya bir pusuya kurban olmayacak mıydı?

Biz Etropole taraflarında, Kolö ise bir grupla birlikte Sredna Gora'da eylemdeydi. Toplantıya geldiği zamanlar gözlerinde sessizce sorulan «Eftim'e dair birşey öğrendin mi?» sorusunu okurdum. Taburlarımızdan birine sağ kalan Botefçilerin aranması görevi yükletildiğinde Kolö hâlâ umutluydu. Ve her döndüğü zaman Penka ablanın kendisini aynı soruyla karşılayacağını ve onun da hiçbir karşılık veremiyeceğini düşünür, içimi daima bir sıkıntı ve boğuk bir acı kaplardı.

Ama kara haberi toprağa da gömsen, yine çıkar. Penka abla ilk çocuğunun halkın özgürlüğü için kahramanca öldüğünü öğrendi.

Ve o, Kolö ve küçük iki oğlu ile birlikte partizan hayatının bütün sefalet ve çilelerini çekip durdu. Ve bunlara, şaşılacak bir güçle dayandı. Bu keder, saçlarının çabuk ağarmasına neden oldu, ama iradesini kıramadı. Partizanlar onun şahsında sonuna kadar aynı örnek partizan Boyka'yı, akıllı, siyasi işçiyi, içten arkadaşı gördüler. Büyük kederini hissettirmeden, diğerlerine hep cesaret verirdi.

O, şimdi de, bizim fedakâr, sakin ve alçak gönüllü Penka ablamızdır. Ve muhakkak ne partizan yaşamını, ne de Ef-

tim'e dair kederini kimseye anlatmamıştır. Eftim'in doğum yeri olan kasabadaki Dimitrof Halk Gençliği Birliği Derneği onun adını taşımaktadır. Penka abla vatanına kahraman bir evlâtla iki yurt koruyucusu subay vermiştir ve şimdi kendisini kahraman ana ilân eden partinin sadık bir neferi olarak çalışmaktadır.

kahramanlar daha seyrek ölür

1943'ün Ekim ayında, Murgaş çetesinde biraz kaldıktan sonra, Etropole Balkanındaki Baço Kiro çetesine geçmem gerekti. Müfrezenin komutan yardımcısı Mitre ve başka bir partizanla birlikte yola koyulduk. Uykusuz ve pek kısa süren dinlencelerle otuz saatten fazla Balkanda yürüdük.

Etropole Balkanındaki yüzyıllık kayınların dalları henüz yağan kaba karın altında kıvrılmışlardı ve üzerlerinde güneş neşeyle parlıyordu. Ormanın alanlarında ve Balkanın çıplak sırtındaki temiz, tekdüze uzanan kar örtüsünün parıltısı gözleri kamaştırıyordu. Burada tek bir insan veya vahşi hayvan izi yoktu. Temizlenmiş ve sessiz Balkan, fevkalâde güzeldi. Ama yorgunluk bizi öyle harap etmişti ki, güç halle yürüyebiliyor ve Mitre'ye hemen hemen her dakika başında:

— Yaklaştık mı artık? Bu yolculuğun sonu yok mu be kardeş? diye soruyorduk.

Ansızın, emredici bir ses işitildi:

— Parola!

Karşılık verdi Mitre. Kalın gövdeli bir kayın ağacının arkasından derli toplu, ciddî bir genç çıktı.

— Sağlığınızı dilerim! dedi ve birdenbire gülümseyerek bize doğru göz kırptı ve sordu:

— Yeniler mi! Sağlam olun arkadaşlar!...

Biraz sonra sığınaktaydık.

Arkadaşların birçoğuyla ilk olarak karşılaştığımız halde birkaç dakika birbirimize kardeşçe sarıldık. Sonra: «Anlat bakalım şimdi haberleri», «Sofya'da ne var ne yok?», «Biraz materyal getirdin mi?» sorularına uzun uzadıya karşılık vermem gerekti.

— E, nasıl, bizimkiler durmadan ileri gidiyorlar. Fritsler kendilerini nasıl hissediyorlar, ha?

Şaştım kaldım. Bu rusça konuşma da ne oluyordu? Hele o «bizimkiler» kelimesinde ne kadar sevgi ve hayranlık vardı:

— Siz nesiniz, yoksa rus mu?

Sadelikle yanıtladı:

— Ben? Ben Kızılordulu Vanüşa'yım!

Sesinde, bir gurur ve bir hayret ifadesi titriyordu: Yani bütün partizanlar Kızılordu'lu Vanüşa'yı tanımıyorlar mıydı?

Sarıldım ona ve birbirimizi üç kez öptük.

Tüm yaşamımda ilk gördüğüm Kızılordulu, Vanüşa idi. Bir partizanın böyle bir anda ne hissettiğini düşünebilir misiniz? Ben ona sarılmış, başımı geri çekmiş bir durumda kendisini uzun uzun seyrettim. Vanüşa, ortaboyluydu. Biraz solgun olan yüzünde birkaç kırışık görünen kırk yaşlarını aşmış bir adamdı. «Herhalde savaştan olacak, kimbilir nasıl yollarda yürümüş, ne kadar acı çekmiştir?» diye düşündüm.

Vanüşa, İzüm yakınlarında bir çarpışmada yaralanmış, bilincini yitirmiş, kendine gelince ise çevresini almanların sardığını görmüş. Hitlerci esaretten daha korkunç birşey var mıdır acaba? Onu toplama kampına götürmüşler. Dudakların açlıktan ve susuzluktan çatladığı, insanların bitkin düşmekten veya salgın hastalıklar yüzünden acılar içinde öldükleri bir yere. En korkuncu şu imiş: Hitlerciler, onları kurşuna dizmek tehdidi altında birbirlerini dövdürüyor, en pis işkencelerle vatandaşlarını rezil etmek, gururlarını kırmak ve birliklerini parçalamakla onları vahşileştirmeye uğraşıyorlarmış. Ama onların arasında böyle zayıf iradelileri bulmak hitlerciler için çok güç olduğundan bu durum onları daha da çok kudurtuyormuş.

Bir gün onu yarı ölü, dişleri sökülmüş olarak birçok arkadaşiyle birlikte bir yük treninin mühürlenmiş vagonlarına atmışlar ve bilmediği bir tarafa yollamışlar. Bütün kaçma denemeleri suya düşmüş, bazı arkadaşları mahvolmuşlar. Geri kalanları çeşitli yerlere dağıtılmışlar. Vanüşa ise Sofya'daki kampın bir montaj atelyesinde bırakılmış. Kendisi teknisyenmiş.

«Buradan ne şekilde olursa olsun kaçarım.» diye karar vermiş. «Kardeş ulustur, yardım eder.» demiş. Ama Vanüşa «gürültülü bir şekilde» kaçmak istiyormuş.

Sabotajlar yapmaya başlamış. Hitlercilerin arabalarını öyle «tamir» ediyormuş ki, onları, çok geçmeden kullanılmıyacak bir hale getiriyormuş. Bu şekilde bir hayli «çalışmış»... Ve hep Vitoşa'ya doğru bakarmış...

Ama bir gün, Vanüşa'nın «tamir» ettiği araba kampın yakınlarında durmuş. Onu «hesap vermeye» çağırdıklarında yanındaki alman askeri ile yalnızca hesaplaşmayı tercih etmiş. Dişlerine bir «montör darbesi» indirmiş ve akşam karanlığında kaçmış.

Vanüşa, bir hafta boyunca Vitoşa'da gizlenmiş, sonra Knajevo'ya geçmiş, orada iyi insanlara raslıyarak bizimkilerle ilişki kurmuş. Bir süre Hacı Dimitır mahallesinde gizlemişler ve kendisini değerli bir konuk gibi ağırlamışlar. Hatta kurnazlıkla yapay dişler bile taktırmışlar.

Onu yanlarında daha uzun süre tutabilirlermiş, ama sorumluluk duygusu üstün gelmiş: Sık sık ablukalar yapıldığı sırada, Sofya'da kalması tehlikeliymiş. Ve eski bir demiryolu işçisi ve partili olan Georgi onu müfrezeye götürmüş.

Vanüşa gülümsiyerek anlatıyordu:

— Georgi ile birlikte trenle Sarantsi'ye gidiyorduk... Ve ben bütün yolculuk sırasında susmaktaydım. Bulgarca tek kelime bilmiyordum, rusça konuştuğum taktirde ise belki biri kuşkulanabilirdi. Kondüktör geldi ve. «Lütfen biletler,» dedi. Ben susuyordum. «Lütfen biletler!» Georgi benim biletimi de uzatarak «o sağır dilsizdir», dedi. Her nasılsa, kendimi gulmekten alakoyabildim, ama daha ağır durumlar olabilirdi. Herhangi bir frits veya bir alçak kalkar, küfreder, «yeter alçak», diye bağırasım gelir, oysa susmam ve iç çekmem gerekirdi...

Vanüşa'yı, derin bir sevgiyle seviyorduk. O bir savaş arkadaşı, uzak ülkeden gelen bir dosttu. Vanüşa, çok az görülür derecede içten, hepimize karşı dikkatli ve alçakgönüllü bir yoldaştı. Ya sığınağın bir köşesinde, ya da güneş kızdırdığı zamanlar dışarıda sessizce otururdu. Geçmişinde büyük kahramanlıklar olduğunu dış görünüşünden anlamak mümkün değildi.

Akşamları canlanırdı Vanüşa. Partizanlar onu ortaya alırlar ve o da, kimbilir kaçıncı kez vatanından sözederdi. Biz susamışcasına dinler, asla doymak bilmezdik. Orayı görmeyi hangimiz yıllarca istememişti? Şimdi ise oralı bir insan bize onu

anlatıyordu! Tutsak edilen, soyulan ve acı çeken vatanımızı orasiyle karşılaştırdığımız zamanlar kederleniyorduk. Vanüşa bizi anlar ve çoğu kez cesaretlendirirdi.

— Zararı yok, yoldaşlar! Faşistleri devireceğiz ve burada da herşey iyi olacak!

Sonra, sanki zaferin yakın olduğunu göstermek için radyoyu açardı.

Hiçbir tebliği kaçırmazdı. Spiker tebliğin okunmasını bitirdiği zaman Vanüşa heyecanla iki elini yukarıya kaldırarak bize doğru döner ve:

— Geliyorlar! Onları iyi karşılamalıyız, derdi.

Vanüşa saatlerce radyo başında kalırdı. Konserleri, kitlevi halk şarkılarını dinlerdi. Dinlerken susar, gözlerini uzaklara dikmiş bir halde, çevresinde birşey görmeyerek uzun süre susardı. Partizanlar bu gibi anlarda Vanüşa'yı hiçbir zaman oyalamazlardı, çünkü vatanının gergin hayatı ile, cephedeki ölmez kahramanlıkları, cephe gerisindeki emek kahramanlıklarını, işgâl edilen bölgelerdeki canavarlıkları yaşardı... Bazen Vanüşa istemiyerek düşüncelerini açıklar, acıyla derinden derine iç çeker ve zor işitilebilir bir sesle: «Hey vatan, vatan» diye fısıldardı. Sonra gözlerini hep öyle uzaklara dikmiş olarak, görmez bakışlarla dışarı çıkar ve uzun zaman dolaşırdı.

Vanüşa'yı, çeşitli yararlı işleri şaşılacak bir ustalıkla yaptığı için de seviyorduk. Her türlü işi sever, bir dakika bile boş durmazdı. Börek kızartır, çizmeleri yamar, nöbetçiler için ustalıkla odundan ayakkabı hazırlar, tüfeklere harbi yapar, radyonun en ince arızalarını bile düzeltirdi.

Vanüşa'yı biz en çok, büyük kahramanlığı ve zengin savaş deneyimi için severdik. Savaşta çetenin örneği ve desteği idi.

Bir gün Smolsko köyü yanında otuz polise pusu kurduk ve kısa bir çarpışmadan sonra, saldırıya geçtik. Bizim savaşçılar eğilmiş olarak koşuyor, mevzi alıp ateş ediyor, sonra yine kalkıp koşuyorlarken, Vanüşa düşmana karşı bütün azameti ile yürüyerek ilerliyor ve sık sık ustaca ateş ediyordu. Çok iyi bir nişancı idi. Bir aralık düşman tereddüde kapıldı ve yeni kayıplar vererek ormandan aşağıya doğru koşmaya başladı. Vanüşa onların ardısıra hep öyle, dimdik uçup gidiyordu.

Yeniden toplandığımızda çete komutanımız herhalde Vanüşa'yı yitirmek korkusundan olacak, heyecanlanarak, ona sert bir tavırla haykırdı:

— Niçin dimdik yürüyorsun, neden korunmuyorsun?

Bunların üzerine, tanımadığımız, bambaşka bir Vanüşa gördük. Çarpışma yüzünden ateşlenmiş bir halde, ihtardan üzülerek, öfke dolu gözlerle bağırdı:

— Ben askerim. Düşmana karşı dimdik yürümeyi bana ordum öğretti. Eğer düşman şaşırmışsa, kendini toparlamasına izin vermemelisin!.

Bunun üzerine ona bütün partizanlar gibi, komutanımız da hayranlıkla baktı kaldı.

Sonradan Vanüşa'ya neden çekindiğimizi anlattık. O bize bakışı ile teşekkür ederek: «Kahramanlar daha seyrek ölür.» dedi.

18 Aralık 1943'te, bir hainlik yüzünden on partizanımız, Vidrare köyü yanındaki bir evde kuşatılmıştı. Vanüşa da onlarla birlikteydi.

Çember sıkıymış, yığınla polis elverişli mevziler almış, partizanlar ise evde, kapana kıstırılmış bir durumda kalmışlardı. Kurtuluş yok gibiymiş. Ama bizimkiler direnmişler. Özellikle Vanüşa pek cesaretli davranmış. Kararları basit: Zaferi elde edinceye kadar yahut ta... son nefese kadar döğüşmek.

Düşman otomatik silâhlarla pencerelere, kapılara, duvarlara ateş ediyormuş. Partizanların mermileri her zaman az olduğundan, yoldaşlar pencerelerden, tam hedefe nişan alıp, ateş ediyorlarmış. Ev, duvarın yıkılmasıyle toz duman içinde kalmış. Güç halle solunabiliyormuş. Mevzi almaları için dışarı atlamaları gerekmiş. Ama bu ateşte mümkün değilmiş. Önce çetenin komutanı atlamış, ama daha merdivende bir adım bile atamadan, ateş eden mitralyözün kurşunları onu bıçak gibi doğramış. Sonra iki partizan daha çıkmış, onlar da aynı sonuca uğramışlar. Bunun üzerine Vanüşa kapıyı açıp bombasını atmış. Siper alıp, beklemeye başlamış. Kötü bir İtalyan bombası olduğundan patlamamış. Vanüşa ustaca bir sıçrayışla yere yatmış ve hemen en yakın sipere kadar emeklemiş. Hafiflemiş bir halde içini çekerek ateş etmiş ve böylece arkadaşlarının evden çıkmasını sağlamış.

Sonunda hepsi mevzi almışlar. Böylelikle artık akşama kadar dayanabilecek bir hale gelmişler. Bu eşit olmayan şiddetli çarpışma, öğleden akşam karanlığına kadar sürmüş. Mermiler bitmiş. Tutmuşlar ölenlerin mermilerini almışlar. Düşman durmadan yeni yeni kayıplar veriyormuş.

Karanlık basınca çemberi yarmaya karar vermişler. Önce en deneyimli savaşçı Vanüşa değil de, başka kim yolu tutacak? Ve Vanüşa yola çıkmış. Bu yedi yoldaş, düşmanı şaşırtan becerikli manevralariyle, isabetli atışlariyle ve özellikle hayat ve zafer susuzluğu ile ileri atılarak, çemberi değişik yerlerinden yarıp kurtulmuşlar.

Vanüşa bir arkadaşı ile birlikte Balkanda uzun süre dolaştıktan sonra müfrezeyi bulamayarak Sofya'ya iniyor. Ama o «dinlenmeyi» düşünmüyor! Eski tanıdıkları ile irtibata girerek Mihaylovgrad müfrezesine geçiyor.

Zaferden birkaç gün sonra Vanüşa, müfrezemizin yerleştiği eski alman okuluna geldi. Artık kurtulmuştuk. Vanüşa beni görünce sevinçle haykırdı

— Ben size ne demiştim?

Ve ilk karşılaştığımızda olduğu gibi birbirimize yine sarıldık.

şikago'lu partizan

Plovdif'in ikinci Vasil Levski brigadası Sredna Gora'nın Bogdan tepesinin altında yemin ediyordu. Brigada kare şeklinde dizilmişti. Devrimciler halkın özgürlüğü için dövüşeceklerini ve gerekirse canlarını feda edeceklerini vaadediyorlardı. Bu büyük bir törendi. Bu yüzyıllık ormanda cesur ve azimli savaşçılar birçok kez karşılaştıkları ölüme karşı gideceklerine dair yemin ediyorlardı.

Yeminden sonra eğlenmeye başladılar. Koro halinde şarkılar, şiirler ve mizahi öyküler söylediler. Birçoğu sırasını savdıktan sonra, zayıf, güler yüzlü ufak bir genç (herhalde büyük bir şakacı olmalıydı.) haykırdı:

— Herald. Herald. Partizan marşı...

Ve bir arkadaşı grubun ortalarına doğru dikkatle, ama

ısrarla itti. Bu Herald adı dikkatimi çekti, herhalde orijinal bir partizan adı olsa gerek, dedim. Müfrezelerde ne gibi takma isimlere raslamadım ki, yerli isimler çoktu, ama özellikle rus, hattâ çin isimleri de varken ingiliz isimleri niçin olmasındı?

Delikanlı, Herald'ı ortaya (sahne gibi yere) getirdi. Ve bu başarısından memnun olarak onu dinlemeye hazırlandı.

Çevresi, gözleri parlıyan devrimciler tarafından sarılmış olan Herald, biraz sıkıntılı, ama dostça gülümsüyordu. Bulgar olmadığı hemen anlaşılıyordu. Kendini öyle zorluyordu ve ainını öyle gülünç şekilde kırıştırıyordu ki, konuşmak için sözcuk aradığı apaçıktı.

— Şarkı, hayır! diye mırıldandıktan sonra Herald, parmağıyle ağzını göstererek, ıslık çalacağını anlatmak için iki kez ıslık çaldı.

Devrimciler gürültü ile razı oldular. Adamcağız bulgarca çok az sözcük öğrenebilmişti, ondan şarkı istenilemezdi.

Melodiyi anımsamak için düşünceli gözlerini havaya dikti Herald. Derin bir sessizlik basmıştı. Ve diğer müfrezelerin de bildiği, bizim Çavdar brigadamızın marşını, bir ayağiyle tempo tutarak çalmaya başladı. Herald, melodide biraz uzatmalar ve yabancı etkisi hissedilse de, onu başarıyla çalıyordu. Yoldaşlar neşeyle ve dikkatle dinliyorlardı. Bitirdikten sonra kendisi uzun uzadıya ve içten alkışladılar.

Şikago'lu partizan Herald James'le karşılaşmam ve onun geçmişini öğrenmem böyle oldu.

Herald bir amerikan mühendisinin oğluydu. Şikago'da doğmuş ve seferber edilinceye kadar o da babası gibi mühendislik öğrenimi görmüştü. Filosu İtalya'nın Bari şehrinden havalanıyormuş. Temmuz ayında Ploeşt'e yapılan en ağır hücumlardan birine katılmış ve uçağı daha Romanya'da iken ciddi hasara uğramış. Sredna Gora'ya kadar güç halle uçabilmişler. Mitralyozcu olan Herald paraşütle atlamış. Bir iki gün ormanda dolaşmış ve bu tanımadığı yerlerde aç kalarak, bütün kurtulma umutlarını yitirince, teslim olmak üzere ovaya inmiş. Böylelikle yakalanmış ve Sırnegor köyünün belediyesinde hapsedilmiş.

Tüm faşistlerin ahlâkı aynıdır. Polisler onun herşeyini, ayakkabılarını, elbisesini, saatini alarak aralarında paylaşmış-

lar. Şikago'lu genç üniversiteli bitkin bir halde, küçük odanın bir köşesine büzülmüş ve herhalde barbar bir ülkeye düşmüş olduğunu, kurtulmak umudunun kalmadığını düşünmüştür.

Ama Herald James çok geçmeden bu yabancı ülkede onun da meçhul dostları olan kahraman insanların bulunduğunu öğrenmiş.

Hristo Botef müfrezesinden bir grup partizan, bir amerikan pilotunun tutuklandığını köylülerden öğrenmiş. Belediyeye hücum etmişler ve başka kurtuluş yolu olmadığından onu da yanlarına almışlar. Saldırı sırasında korkan Herald, neye uğradığını anlıyamamış. Ancak ormana yaklaştıklarında kurtarıcılarına sevinçle sarılmış:

— Partizan, partizan!

O anda söyliyebileceği tek sözcük bu imiş, ama bu herşeyi ifade etmeye yetmiş...

Konukları olduğumuz yoldaşlar sigarasız kalmışlardı. Herald benim sigara içtiğimi görünce yanıma yaklaştı ve yazlık üniformasiyle beceriksiz bir selâm vererek

— Partizan si—ga—ra? dedi.

Bu, konuşmamıza aracı oldu. Kendisini oturmaya davet ettim. Genç, uzun boylu, solgun benizli, yirmibeş yaşlarında bir gençti. Kıvırcık saçları onu daha çok gençleştiriyor ve kendisine teklifsiz bir insan hali veriyordu.

Biraz fransızca biliyordu Herald ve birkaç bulgarca kelime de öğrenmişti. Ama elleri ile konuşmak kolayına geliyordu. Her neyse, biraz zor da olsa aramızda uzun bir konuşma başladı.

Bize geçmişini, etrafımızı saran ve bunu iyice bilen arkadaşlarının tamamlamaları ile tekrar anlattı. Kurtarılışı hakkında konuşmaya başlayınca neşelendi ve ellerini çırpmaya başlıyarak partizanların eşyasını nasıl geri verdiklerini gösterdi ve:

— Faşistler dövdü, sa—ot! Faşistler dövdü... dedi ve ayakkabılarını gösterdi.

İyice anlamıştım. Çalınan eşyasını geri vermeleri için polisleri etkilemek gerekiyormuş.

Ben, cesaretlenerek, önce kendisini, sonra bir kızı göstererek güya fransızca sordum

— *Avez vous une femme?*

Bu soru üzerine, hemen cüzdanından bir resim çıkarıp bana gösterdi. Gür saçlı genç bir kızdı ve canlı gözleriyle gülüyordu. Bu nişanlısı Jenny idi.

Ve resmi olarak ona dalgınlıkla baktı Herold. Sonra uzun süren zor bir konuşma başladı. Bundan da kızı çok sevdiği ve muhakkak onun yanına döneceği anlaşılıyordu. Bizim partizan marşımızı, her ne pahasına olursa olsun, söyleyemezse bile, ıslıkla çalmayı istiyordu. Marşı, Jenny ve arkadaşları için öğrenmişti. Çok iyi ve mükemmel arkadaşları olan bulgar partizanlarının kendisini faşistlerin elinden nasıl kurtardıklarını, ona nasıl kaygı gösterdiklerini, ellerinde olan şeylerin en iyilerini nasıl kendisine ayırdıklarını anlatacaktı. Onun ülkesinde bu küçük, ama kahraman halk hakkında az şey biliniyordu. Yeteri kadar silâhlanmamış olan ve en ağır koşullar içinde bulunan partizanlarımızın faşizmi yenmek için nasıl savaştıklarını anlatacaktı.

Biz, canlı el hareketleri ile destekliyerek kâh fransızca, kâh bulgarca söylediği sözleri gerginlikle dinliyorduk.

Evet, bunu en iyi şekilde Herold James anlatabilirdi. O, bulgar devrimcilerin kendisine karşı gösterdikleri bağlılığın, dostluğun gücünü anladı ve içini onlara karşı sevgi kapladı. Bizim uzun zaman nasıl silâhlarla döğüştüğümüzü gördü, çünkü kendisi de birkaç mermi ile birlikte eski bir «üç liniyalı» (1) tüfek taşıyordu.

Yoldaşlar köylere inerken veya yataklarla irtibata giderken bazen onu da alırlardı. O, faşizmle savaşan en iyi evlâtlarına büyük bir fedakârlıkla yardım eden ve sevgisi ile ruh veren halkı da tanımış ve sevmişti.

Şöyle diyordu Herold

— Özgürlüğe kovuştuğunuz zaman Jenny'yi güzel ülkenize getireceğim. Onunla buraya, ormana çıkacağız ve sizinle nasıl güzel yaşadığımı ona bir daha anlatacağım.

Herold kendini faşizme karşı hararetli bir savaşçı saydığı için partizanlık hayatından gururla sözediyordu. Ama yoldaşların anlattıklarına göre çarpışmalarda pek öyle atılgan değilmiş.

---

(1) Bir rus ölçü birimidir ve tüfek namlularının çapı bununla belirlenir.

Herald gözlerini bir tarafa dikerek, düşünceye daldı. Biz de susuyorduk. Güneşin ışınları koca kayın ağaçlarının tepelerinde parıldıyordu. Sıcak bir gün başlamıştı belki, çünkü burada ormana serin bir hava egemendi. Yalnız ormanın kenarında, ovanın başladığı yerde havanın bir tarafa akar gibi, dalga dalga titrediği görünüyordu. Devrimciler gruplara ayrılmışlardı: Bazıları kalın bir tabaka halinde döşenmiş kuru yapraklar üzerine yatmış uyuyor, bazıları ise sessizce konuşuyorlardı. Ajitatörler yazı makinasında bildiriler hazırlıyorlardı. Karşıda, derede aşçılar kan ter içinde çalışıyorlardı. Onların işi de kolay değildi. 250 boğaz kendilerini bekliyordu. Herald, belki de onlara baktığı için birdenbire

— Şikago, un, su koy, ateş yak, (ve nasıl karıştırıldığını göstererek) al sana ka-ça-mak, dedi

Ve bizimle birlikte güldü. Şikago'ya dönüşünde bizim kaçamağımızdan yapacağını kaç kez söylemişti. Herhalde en aç günlerinde yediğinden ötürü olacak, kaçamağı çok beğeniyordu.

Herald James, Vasil Levski brigadasına Hristo Botef müfrezesinden gelmişti. Yoldaşlar onu Bari'deki kıt'asına göndermek amacıyla müfrezeden müfrezeye değiştiriyorlardı. Ama Dokuz Eylül onun yolunu da kolaylaştırdı: Plovdif'e indi ve oradan yoluna devam etti.

Hristo Botef müfrezesinden ayrılırken şöyle sona eren içten bir teşekkür mektubu yazmıştı:

«Bu iyi dâvanızı koruyunuz. Savaşın yakında bitmesine siz de yardım ediyorsunuz. Umut ederim ki savaş yakında bitecek ve hepiniz evlerinize, sevgililerinizin yanına dönebileceksiniz. Şimdilik hoşçakalın yoldaşlar. Faşizme ölüm! Ölümsüzce bağlı dostunuz: Herald L. James.»

Evet. Herald James, biz, sağ kalanlar, evlerimize döndük. Uğrunda savaştığımız özgürlüğü korumakla kalmıyor, aynı zamanda halkımızın mutluluğu için sosyalizmi de koruyoruz. Seni anımsadığımız zaman birbirimize soruyoruz: Sen faşistleriniz tarafından şaşkına çevrilmiş olan, eziyet ve baskı gören vatanının neresindesin Herald James?

Biz mektubunun sonundaki:

— Faşizme ölüm! selâmına sadık kalacağını umut ediyoruz. Bu, bugün senin için ve senin vatanın için gereklidir.

halkla dostluk

1943 yılının Kasım ayı idi.

Acele bir yürüyüşle Stara tepesini bir gecede aştık ve Pirdop kazasının Smolsko köyü yakınına sabahleyin erkenden vardık. Baço Kiro çetesinden yirmibeş kişi, köyü işgal etmekle görevlendirilmiştik.

Kısa bir keşiften ve toplantıdan sonra plan hazırlandı: Üç kişiden ibaret bir saldırı kolu belediyeyi, iki kişi postaneyi alacak, diğer iki kişi de muhtarı yakalayacaktı. Pirdop şosesine muhafız konmuştu. Geri kalanlar gerektiğinde saldırı grubuna yardım etmek için, onlardan belirli bir uzaklıkta, hep birlikte yürüyeceklerdi.

Bu kez saldırı grubunun işi kolay geçti. Belediyede kimse yoktu, postanede ise yalnız nöbetçi telefon memuru bulunuyordu ve silâhlı olsa da, grubun kendisini gafil avlamasından dolayı direnmedi.

Sabahleyin saat altı buçukta, halk daha sokağa çıkmadan önce, köye egemen olmuştuk.

Partizanlar yeni emir beklemek için belediyenin önüne dizildi. İki çift devriye kolu ise köyde dolaşmaya başladı.

Biraz sonra getirdiler muhtarı. Böylesine ilk rastlıyorduk: Telâş etmiyordu, hattâ biraz gülümser gibiydi. Sanki konukmuşlar gibi çetenin komutanı ve komiseri ile el sıkıştı ve bizi kibarca davet etti:

— Buyurun, efendiler! Herhalde sizi gizli belgeler ilgilendiriyordur.

Toşko ile Kolka onu nasıl yakaladıklarını neşeyle anlatıyorlardı:

— Girdik ve gerektiği gibi, tüfekleri ona doğru tutarak: Eller yukarı! dedik. Gerçekten biraz şaşırdı, ama telâş etmeden şöyle dedi:

— Mükemmel. Ben sizin ne zaman olsa geleceğinizi biliyordum.

Ve tabancasını kendi teslim etti.

Belediyedeki araştırmamızda da kolaylık gösterdi bize. Kasayı açtı, gizli mektupları ve emirleri teslim etti. Kasada birkaç bin leva vardı; köylülerin el konulmuş yiyeceklerinin ödenilmesi için ayrıldığından, bunları almadık. Vergi defterlerini, ceza varakalarını ve müsadere cedvellerini yaktık. Böylelikle müsadere dairesini bozguna uğratıyor ve köylülerin yiyeceklerini, hayvanlarını gizlemelerini kolaylaştırıyorduk. Çünkü bu daire tamamiyle almanların çıkarına işliyordu. Bunun için onlar bize yürekten teşekkür ettiler. Bir yazı makinesiyle, yerel yönetimin bütün silâhları olan altı tüfeği aldık.

Bu sırada köylüler, trampet köy toplantısını haber vermeden önce, belediyenin önünde toplanıyorlardı. Haber, avluları ve çitleri aşarak, insandan insana, ağızdan yayılmıştı. Daha önce birkaç komşu köye girdiğimizden dolayı, bizi burada da bekliyorlarmış. Kaymakamın, partizanlar geldiği takdirde, kurşuna dizilme tehdidiyle, köylülerin evlerine çekilmelerine dair, emri kaç para ederdi! Halkın bize karşı sevgisi, kurşuna dizilme korkusundan daha güçlüydü. Bütün bir köy kurşuna dizilebilir miydi?

Partizanlar saftan ayrılmadan köylülerle konuşuyorlardı. Onlar, hele kadınlar herşeyle ilgileniyordu: Nasıl yaşadığımızı, yağmur yağınca nereye saklandığımızı, kışı nasıl geçireceğimizi soruyorlardı.

Kucağında çocuk olan bir kadın saflıkla sordu:

— Pekalâ, sığınakta yaşıyorsunuz, ama duman nereden çıkıyor?

Diğer bir kadın şaşırarak

— Ne, erkekler de mi ekmek yoğuruyor? Ekmeği maya ile mi, yoksa soda ile mi yapıyorsunuz?

Arkadaşlarımız gülümsiyerek anlatıyorlardı. Sadece kampımızın nerede olduğunu söyliyemiyorduk. Balkan küçük değil, ama kim isterse bizi nerede bulacağını bilir.

Kasabalı gibi giyinmiş şişmanca bir kadın, öğretmen olmalıydı, şaşıyordu:

— Elbiseleriniz biraz ince, herkes nesi varsa onu giymiş, ama temiz, ama yamalı. Aynı zamanda derli toplusunuz ve tıraş olmuşsunuz. Mahkûmlar gibi sakallı olduğunuzu, bir deri bir kemik kaldığınızı söylüyorlardı.

Çetenin şakacısı Dançо, bir şaka yapmaktan kendisini alamadı:

— O ho, berber salonumuz bile var. Düzgün ve havadardır. Yalnız adı yok.

Kadın şakayı anladı:

— Öyle mi! Pekâlâ nerede bulunuyor?

Ciddi olarak yanıtladı Danço

— Su olan her derede.

Kadınlar gülmekten kırılıyorlardı.

Artık bütün köy belediyenin önünde toplanmıştı, belli ki, kâhya iyi çalışmıştı. Smolsko'lular şimdiye kadar böyle bir toplantı görmediklerini söylüyorlardı. Bütün kadınlar, ihtiyarlar ve çocuklar kendilerinden pek çok sözedilen partizanları haber alıp onları görmeye çıkmışlardı.

Köy alanı tıklım tıklım dolu olduğu halde bir sessizlik hüküm sürüyordu. Ve bu sessizlik içinde komiserin sesi uzaklarda çınlıyordu. Herkes gerginlikle dinliyordu. Geride olanlar, daha iyi görmek ve işitmek için parmakları üzerine kalkıyorlardı. Her kelime yüreklerine yerleşiyordu. Komiser onların geleceklerinden, onları bu duruma getiren almanların adi hizmetkârları olan Filofçulardan ve Bojilafçulardan, inandırıcı, yalın sözlerle bahsediyordu.

Smolsko'luların başka herhangi bir hatibi böyle susamışçasına dinlediklerini sanmam. O kara günlerde, canlı ve namuslu sözler halka güç erişebiliyordu. Bu gibi sözlerin yollarını silâhla açmak gerekiyordu. Bazı kimseler kendilerini tutamayıp, zaman zaman şapkasını sallıyordu: «Öyledir! Doğru söylüyorsun!» Kalabalık onu coşkun ve gürültülü bir biçimde alkışlıyordu.

Komiser konuşmasını bitirdi, ama halk dağılmıyordu. Bunun üzerine muhtar ortaya çıktı ve bizi yine hayrette bıraktı:

— Hemşeriler, bu adamlar bize konuk gelmişler. Balkanda ekmek yetişmez. Bunun için kimde ne varsa getirsin, onları doyuralım.

Alan böylelikle boşalabildi. Yiyecek birşeyler getirmeleri ve eve daha çabuk gitmeleri için, erkekler karılarını itiyorlardı. Onlar da, böyle birşey şimdiye kadar akıllarına gelmediği için, evlerine doğru koşuyorlardı. Bazılarının hazırlandığı anlaşıldı; bunlar önlüklerinin altından ekmek, slanina, peynir çıkarıyorlar-

dı. Biraz sonra diğerleri de dönünce, o kadar çok yiyecek toplandı ki, bunları güç halle götürebilirdik.

Başka bir şey bizi iyice hayrete düşürdü: Kadınlar ve kızlar çiçek getirip tüfeklerimizi ve göğüslerimizi süslediler. Biz böyle şeyleri salt halk şarkılarında işitmiştik. Bu, halk sevgisinin en içten ve güzel bir anlatımıydı: Halk tüfeklerimizi süslüyordu, özgürlüğünü onlardan bekliyordu. Bir kız çoraplarını oracıkta, alanın ortasında çıkardı ve tek kadın yoldaşımıza verdi. İkisi birbirlerine sarıldılar, öpüştüler. Kadınlardan bazılarının gözleri yaşardı.

Saat ona geliyordu. Gitmemiz gerekiyordu. Ama halkın sevinci bizi cesaretlendiriyordu. Ayrıca köye çarpışmadan girdiğimiz için de polislere iyi bir ders vermek istiyorduk. Plan çabucak geliştirildi: Onları aldatıp pusu kuracağız.

Arkadaşlarımızdan biri telefonla Pirdop'u aradı ve yapmacıktan bir heyecanla muhtar adına konuştu: «Beş silâhlı kişi bir samanlığa saklandılar. Onları gözetliyoruz. Destek gönderin, yalnız başa çıkamıyoruz.»

Sonra telefonu bozdu.

Sıraya dizilmiş olarak «Ölmedi o, sağdır...» marşı ile köyün kenarına kadar ura sesleri ve en içten dilekler arasında, yeniden davet edilerek uğurlandık, dönüş yolunu tuttuk. Pusu kuracağımız yeri belirlememiz için acele yürümemiz gerekliydi.

Ama biraz geç kalmıştık. Sis çöktü, yolu şaşırdık. Bütün gece uyumamış olan yoldaşlar ağızlarına kadar dolu ağır arka çantaları ile zor yürüyebiliyorlardı. Sonunda uzun bir dolaşmadan sonra, sis kalktı. Şoseyi bulduk, pusu için elverişli bir dönemeçte durduk, mevzi için uygun bir yer seçmeye başladık. Mevzi aldığımız yamaç dik ve yüksekti. Alt tarafımızda şose bulunuyordu, daha aşağıda seyrek ormanla kaplı bir dere vardı.

Ansızın bir kamyon sesi duyuldu ve hemen hemen aynı anda dönemeçte göründü. İçi polis doluydu. Birinci mangamız düşmanın ardında kalmıştı, ama daha mevzilerine yerleşmemişti, ikinci manga olan biz ise açıktaydık. Polisler bizi gördü ve kamyondan atladılar. Otuz kişi kadar vardılar. Kamyonun yanında, tekerleklerin arasında, küçük bir hendekte siper aldılar. Şmayzer takırdamaya başladı. Artık söz hiddetle ve sık

sık patlayan polis tüfeklerindeydi. Mermiler çevredeki kuru toprağı sıyırıyor, tanıdığımız o nefret uyandırıcı sesleriyle tüylerimizi ürpertiyordu. Durmaksızın ateş ediyorduk, ama onlar geri çekilmeyi düşünmüyorlardı. Şmayzerle nişan alan polis amiri saldırı emri veriyordu.

O anda birinci manga, arka taraftan yaylım ateşi açtı. Polisler bunu beklemiyo 'ardı Bir an için tereddüt ettiler, umutsuzlukla geriye sürüklendiler, sonra doğrularak aşağıya doğru kaçmaya başladılar. Zafer haykırışlarıyla şoseye atıldık.

Kamyonun camlarından eser kalmamıştı, ama lâstikleri sağlamdı. Toza bürünmüş olan şoför, ' tekerleklerin altından emekliyerek çıktı. Bizim yoldaşlardan olduğu, zorla seferber edildiği anlaşıldı. «Köpek gibi gebereceektim kardeşler, köpek gibi», diye tekrarlıyarak, boynumuza atıldı.

Bizim ilk ateşimizden ölen bir polis yatıyordu kamyonda. Diğerleri aşağıda, kendilerini gizliyen ormanda dağılmışlardı. Onları birer birer nerede kovalıyabilirdik? Toza bürünmüş, ölüler gibi sararmış olarak Mıkovo köyünde toplandıklarını sonradan öğrendik. Amirleri ağır olarak ayağından vurulmuştu, ona güzel bir anı bırakmıştık.

Yenmiştik. Böyle rezilce kaçanlar Pirdop'da düşmanın örgütlenmiş gücünü temsil ediyorlardı. Onlar öyle korkmuşlardı ki, gözüktüğümüz yerlerde ta ilkbahara kadar büyük jandarma kıt'aları gelmeden sokulmaya cesaret edemediler.

Kamyonla nereye gitmemiz konusunda aramızda şen bir tartışma patlak verdi. Bunu komutan halletti:

— Binin! Köye doğru sür!

Smolsko'ya doğru uçuyordu kamyon. Oraya varınca hayretler içinde kaldık. Bütün köy yine bizi karşılamaya çıkmıştı. Halk silâh seslerini telâşla dinliyor ve başarı elde etmemizi uzaktan diliyorlarmış. Şimdi çevremize toplanarak heyecanla:

— Hepiniz döndünüz mu? Yaralı kimse var mı? diye soruyorlardı.

Kayıp vermeksizin tam bir zafer elde ettiğimizi öğrenince, sonsuz bir sevinç duydular. Çocuklar kamyona tırmanıyor, kadınlar bize çiçek ve meyve atıyorlardı. Susuzluktan dudaklarımız çatladığından birkaç testi derhal ağızdan ağıza dolaşmaya başladı. Bir nine. Mustafa'nın matarasını doldurmak için aldı, ama üzüntüyle ona döndü:

— Delinmiş be oğlum. Su tutmuyor! dedi.

Mataranın delindiğini, Mustafa ancak şimdi farketmişti.

Milü kamyonun içinde doğrularak, heyecanlı ve gür sesi ile söylev verdi:

— Halka ve halk devrimcilerine karşı kaldırılan her elin kesileceğini bu sabah size vaad etmiştik. Biz vaadimizi yerine getirdik...

«Ura», «bravo», «onlar buna lâyıktır» sesleri çınlıyordu. Çocuklar şapkalarını havaya atıyorlardı. Herkesi tanımlanamaz bir neşe kaplamıştı: Sanki özgürlük gelmişti. Evet bu özgürlük salt birkaç saatlik idi. ama Smolsko köylülerinin yüreklerini uzun zaman ısıtmak ve özgürlüğe tam erişmek inancını desteklemek için yeterliydi.

Artık gereksinimimiz yoktu kamyona. Kendimize zorla yol açabiliyorduk. Herkes birşeyler söylemek, ayrı ayrı herbirimizin elini sıkmak istiyordu. Smolsko'lular bizi, dönemeçte kaybolunca kadar uğurladılar, sevinçle el salladılar.

lopan ormanında

O gün telâşlı başladı. Sabahleyin erkenden nöbetçi eski gizlendiğimiz yerin oralardan boğuk bir silâh sesi işitmişti. Hepimiz sığınağa bitişik iki istihkâma toplandık ve uzun zaman gerginlikle kulak kabartıp dinledik. Silâh sesi yinelenmedi. Bu bizi biraz teskin etti, ama içten gelen gizli bir telâştan kurtulamıyorduk. Bazı yoldaşlar, belki de tam bunun için olacak, kendilerini olduğundan daha telâşsız gösteriyorlardı.

— Herhalde avcının biri tavşan vurmuştur. Biz ise, hemen fırladık! diye bir söz attı Danço.

Diğer biri ise nöbetçiden kuşkulanarak:

— Kimbilir, belki de bir ağaçkakan kayın ağaçlarını gagalamıştır da, bizim Aleksi Konspiratsiya da silâh sesi sanmıştır!

Başka zamanlar olduğu gibi kimse içten ve neşeyle gülmüyordu. Lopan Balkanının ortalarında bulunan bu uzak vah

şi ormana, 1943 kışında avcı geleceğine inanmak güçtü. Çünkü bu sıralarda burada bir partizan kampı bulunduğunu çocuklar bile biliyordu. Nöbetçi de yanılamazdı, biz orman seslerini çoktan tanıyorduk. Ağaçkakan sırayla birkaç kez vurur ve uzaktan bu vuruşlar, ateş eden mitralyöz sesi gibi işitilir. Nöbetçi de tek silâh sesi duyulduğunu açıkça söylemişti. Ama herkesin isteği, bu telâşın yanlış olmasıydı.

Yalnız bir komutan dikkatli olmalıdır Bunun için nöbetçileri fazlalaştırdı ve uyanık olmalarını emretti. Arka çantalarımıza birer ekmek koyduk. Bazıları ise, çantalarına battaniyelerini bile iliştirdiler. Her olasılığa karşı palaskalarımızı da taktık.

Hiçbir tehlike baş göstermeden belki de bir saat kadar geçti. Günlük yaşam yeniden başladı: Bazıları okuyor, diğer bir kısmı elbiselerini yamalıyor, geri kalanlar ise uzanmış yatıyorlardı. Büyük yemek sobasının yanındaki nöbetci aşçılar koyun etinden ve kurutulmuş sebzeden yemek hazırlıyorlardı. Bugün yemek listesi fena değildi. Partizan burnu son derece hassastır ve bu kavrulmuş etin iştah verici kokusu yüzünden bizi mükemmel bir önsezi sarıyordu. Daha sabırsız olanlar masum hislerinin teşvikiyle zaman zaman aşçıların yanında dolaşıyor ve onlara öğütleriyle yararlı olmak için «Et biraz çiğ değil mi acaba?» «Evet, evet işte bu parça adamakıllı çiğ.» diyorlardı. Ama bir gün önce yemeğin etrafında yutkunan aşçı, bu gibi kaygıların nereden geldiğini anlıyor, öğütlerde bulunanları aşırı bir ciddilikle kovuyordu.

Burayı bırakmak gerekseydi üzülecek çok şey vardı. Buraya yeni yerleşmiştik. Önceki yerimize birçok yataklar geldiğinden dolayı, herhangi bir başarısızlık halinde ele verilebilirdik. Bununla birlikte alçok, karanlık, havasız olduğu için de, kışı orada zor geçirebilirdik. Ve «balo salonu» dediğimiz yeni evimizi bir haftada kazdık. Toprak kumlu olduğundan kolaylıkla kazılıyordu ve burasının daha geniş, daha aydınlık ve uygun şekilde yapılmasına izin verdi. İnsan doğrulup da, kolunu kaldırmakla tavanına zor yetişebiliyordu. Uzunluğu sekiz metre kadardı, genişliği ise dört metreden az değildi. Onu kalın ve sağlam ağaçlarla örttük, delikleri de taşlarla tıkadıktan sonra üzerine kalın bir yaprak tabakası yığdık. Sonra toprak atıp, üzerinde delicesine zıpladık, çiğnenmesi için horo oyna-

dık, sonra bir iki kat daha yaprak, toprak koyduk. Bütün kış gök delinse damla girmeyecekti.

Dış taraftan yamaçla birleşiyordu çatı. Üzerine, ormandaki yapraklar gibi dağınık olarak yapraklar serptik. Hattâ üstüne ağaç bile diktik. Maskeleme öyle güzeldi ki, en keskin göz bile on metre uzaklıktan birşey farkedemezdi. Ağaçlardan biri, çürümüş koca bir koğuk ağaç, öyle gülünç eğrilmişti ki, bu gibi hallerde pek hazır cevap olan komutanımız bana ve Kolka'ya dostane bir şekilde takılmadan duramadı

— Siz ozanlar biraz hayalperestsiniz, bu ağaç tam sizin için. Gece altına oturur, aya karşı esneyip şiir yazarsınız...

Sığınağın içi, partizan yaşamımız için oldukça konforluydu. Aydınlık dışardan, bunkerlerin büyük mazgal deliğine benziyen, küçük bir pencereden ve iki çıkış kapısından giriyordu. Üst duvar boyunca, bıraktığımız sofaya eğrelti otuyla örtülmüş yataklarımızı dizmiştik.

Fırıncımız olan Mustafa'nın sobanın yanında özel bir sedire konmuş hamur tekneleri ağarıyordu. Bunları Mustafa ile komutan özü çürümüş, kalın bir kayın ağacından kendi elleriyle oydular. Bu işe ikisi de, yoldaşların gülüşü ile başladılar. Goran onları: «Eğer siz tekneyi yaparsanız ben de size Doço Hristof'u kulaklarından tutup getireceğim!» diye kızıştırıyordu. Belki de vazgeçeceklerdi, kayın ağacı zor işleniyordu. Ama arkadaşlarının takılmaları onların gururlarına dokundu. Tekneler biraz şekle girince inanmıyanlar teker teker teslim olmaya ve biraz da kendileri yontmak için yalvarmaya başladılar. Ama bu şerefe az kimse ulaşabildi.

Teknelerin üstündeki ağaç sergenlerde, yeni taslarımız parlıyordu. Sığınağın hemen hemen ortasında, boruları kızarıncaya kadar uğuldayarak yanan soba sık sık çatının odun ve yapraklarını tutuşturuyordu. Oysa duman çıkmaması için hep böyle alevle yanması gerekliydi. Çünkü duman, uzaklara, insanı ele veren bir koku saçardı. Karşıda, dikkatle yontulmuş rafların üzerinde, kitaplığımız bulunuyordu. Kitaplar numaralanmıştı, hattâ iyi düzenlenmiş kitaplıklarda olduğu gibi dağıtılmaları için belirli bir zaman bile ayrılmıştı.

Sığınağın yakınında depomuz bulunuyordu. Bu, öteki gibi güzel örtülmüş, iyi maskelenmiş küçük bir yerdi ve kışın en ağır aylarında bile un, fasulye, patates, kurutulmuş meyva, sız-

dırma, marmelat, soğan, şeker gibi yiyeceklerimizin korunmasına yarardı. Bütün yiyecek maddelerini sırtlarımızda Etropole'den ve Lopan'dan taşıyıncaya kadar birçok yorucu ve uzun gece seferleri yapmıştık. Yataklarımız bizim yaşamımız için kendininkilerini kaç kez tehlikeye atmışlar, nice cesaret ve fedakârlıklar göstermişlerdi. Polisler çevreyi aç kurtlar gibi kokluyor, ovaya çıkan herkesi gözetliyorlardı. Ama bizim sevgili, mert yoldaşlarımız yiyecekleri güpegündüz gübre ile dolu arabalarla çıkarıyorlar veya ağzına kadar dolu arka çantalarının ağırlığı altında kamburlaşmış bir halde geceleri tuzakları geçip getiriyorlardı. Halkımızın bu alçak gönüllü ve sadık kahramanları olmasaydı savaşmamız olanaksızdı.

Çay tarafındaki siperde bulunan bir grup yoldaş canlılıkla konuşuyor ve adeta kaygısız, içten kahkahalar atıyorlardı. İnsan bu şenliğin neden ileri geldiğini uzaktan anlıyamazdı. Başka meraklılar da ilginç birşey kaçırmamak korkusuna kapılarak, yataklarından fırlayıp acele acele dışarıya koştular.

Çavdar, grubun ortasında durmuş ve arkadaşlarının takılmalarına yalvararak, biraz hırsla, ısrarla karşılık veriyordu:

— A be siz yalnız Lena'ya çıkmamasını söyleyin de, ötesini düşünmeyin!

Meğer sorun şuymuş: Çavdar çayda yıkanmak istiyormuş ve tek isteği yıkanıncaya kadar Lena'nın çıkmaması imiş, sığınaktan.

Çavdar müfrezeye geleli henüz bir ay olmuştu. Yedinci sınıfı (1) bitirmiş, uzun boylu ve geniş omuzlu bir gençti. Yüzünde güç belli olan bir çocukluk farkedilse de, biçimlenmiş bir erkek güzelliğine sahipti. Belki de bu duygu hemen hemen her zaman iyi yüreklilik ve içtenlik dolu bir gülümseyişin biçimli ağzından eksik olmamasından ve çocuklarda görüldüğü gibi yumuşak söylenen «r»lerden ileri geliyordu. Açık bakışlı, siyah, biraz dalgın gözleriyle, siyah, sert ve gür olan saçlar arasında tam bir uyum vardı.

Müfrezeye bir arkadaşı ile birlikte gelmişti. İkisi de polisin eline düşmek tehdidi altında bulunuyorlarmış. Başlangıçta eski arkadaşlar ona biraz yüksekten bakıyorlardı, daha doğrusu, kendini nasıl tanıtacağını bekliyorlardı. Buna herhalde,

---

(1) Şimdiki onbirinci sınıf.

dar öğrenci ceketinin yarattığı gençlik havası neden oluyordu. Anlaşılan Çavdar da kendisini tanıtmakta pek acele etmiyordu. Alçak gönüllü, içine kapanık bir gençti. Genellikle bir kenarda durur, sessizce sigara içer, ama kendisine birşey sorulunca güler yüzle yanıtlardı. Onyedi yaşında olmasına karşın öyle sağlam ve güçlüydü ki, arkadaşlarımızın çoğu ona gıpta ederdi. Sığınağı yaparken omuzunda, iki kişinin zorlukla sürükleyebildiği uzun ve ağır ağaçları rahat rahat taşımıştı. Böylece sevgimizden başka, saygımızı da kazanmıştı.

Şimdi buzlu suda yıkanmayı şaka olsun diye kararlaştırmamıştı. Daha sakin yaratılışlı yoldaşlardan bazıları onu vazgeçirmeğe çalışıyordu, ama bunu yarımağızla yapıyorlardı, çünkü onun sözlerine hâlâ inanmıyorlardı. Kendisine kimse engel olamadan soyundu ve suya girdi. Tabii ki, bu gibi olaylarda bir sürü seyircinin eksik olmoyan takılmaları da kendisini buna tahrik etmişti.

Sığınaktan on metre kadar uzaklıktaydı su. Çağıltiyle, hızlı hızlı akan, küçük, berrak bir Balkan dereciği idi. Üzerinde hafif bir buhar titriyordu. Sipere toplanmış, Çavdar'a takılıyor, şakalar yapıp, serin hamama yeni adaylar arıyorduk. Komutan bize ihtarda bulunmak için arada dışarıya çıkıyordu, ama bu ciddi tavır ona yakışmıyordu. Çünkü üzerine hiç çekinmeden su döken Çavdar'ı görünce gülmekten kendini alamayarak yüzünü avuçlarının içine gizliyor, bu gürültüye katılmamak için içeri dalıyordu. Biz seslerimizi alçaltmaya çalışıyorduk. Sabahki telâş artık geçmişti. Yoldaşlardan bazıları Çavdar'ı sarmışlar, kızarmış sırtına vuruyorlar, güya vücudunun ıslanmayan yerlerini gösteriyorlardı. Çavdar onları becerikli bir şekilde ıslatarak dikkat ve ustalıkla yıkanmaya devam ediyordu. Önce başını, sonra vücudunu, ayaklarını, hiç acele etmeden sabunladı. Bu delikanlıda şaşılacak bir irade vardı. Arkadaşlarının övgüleriyle şımarması beklenildiği halde ses çıkarmıyordu. Kendisine bakınca tüylerin diken diken olurdu. O ise, buz gibi soğuk suyu üzerine döküyor, kızarıncaya kadar siliniyordu. Bütün bunlar insana tuhaf, adeta inanılmaz gibi geliyordu, çünkü bu karla ağırlaşmış ve göğü kaplamış yüzyıllık kayınlarla dolu güneş görmeyen ormanda, bu Aralık ayında tek sıcaklık, ağızdan çıkan buhardan ibaretti...

Öğle yemeğini yemiştik ve uykuya düşkün iki üç kişi ar-

tık uyumaya başlamıştı bile. İkide bir dişleri şiddetle ağrıyan Mustafa üzgün ve öfkeliydi. Dişleri yine «başını sıkıyordu». Yatmıştı. Uykusu gelmiyenler, ne yapacaklarını kararlaştırmadıklarından sığınakta dolaşıyorlardı: Okumalı mı, yoksa tüfeklerini yeniden temizlemeli mi ya da oturup konuşmalı mıydılar? Nöbetçiler yemek kaplarını yıkıyorlardı.

Bu sırada sığınağa, onbeş yaşlarında, hepimizin sevdiği Penko girdi. Önemli olaylarda takındığı esrarengiz tavırla konuşarak komutanın kulağına birşeyler fısıldadı. Komutan tüfeğini alıp dışarı çıktı. Arkasından müfrezenin komiseri Velko da çıktı.

Nöbetçilerden biri, insan sesine benziyen küçük bir gürültü işitmişti. Her üçü de ormanın billur gibi temiz sessizliği içinde kulak kabartarak, parmaklarının üzerine kalkmışlar, gözlerini gürültünün geldiği tarafa dikmişlerdi. İşte karşıdaki nöbetçi de eliyle tehlike işareti veriyor! Bunların, yaklaşan insan sesleri olduğuna hiç kuşku yoktu. Ama sefere çıkan polisler böyle gürültü ederler miydi? Belki de bunlar odun kaçakçısı idiler ve bu yerlerde sık sık görüldüğü gibi birkaç kayın devirmek, orman bekçisini aldatmak için bu uzak ormana gelmişlerdi? Ama yine de...

Komutanın emri üzerine savaş hazırlığı yapmış olan nöbetçi birinci manga sığınağın üst tarafında mevzi aldı. Savaşçılar, koca kayınların arkasına uzanarak gözlerini aşağıya; kimse görünmediği halde seslerin çoğaldığı yere dikmişler, emir bekliyorlardı. Ürpermiş bir halde, sessizce ve sinirli hareketlerle silâhlarını son kez yoklamaktadırlar.

Sığınakta kalan ikinci manganın savaşçıları çabuk çabuk arka çantalarını sırtlıyorlar, unutulan şeyleri son dakikada alıyor ve tüfeklerinin yağlarını silerek sıraya giriyorlardı. Aralarından biri uyuyan üç kişiyi uyandırmaya kalkışınca, onlar ağır ağır öbür yanlarına döndüler. Mustafa ise, kızgınlıkla mırıldandı: «Yeter be! Bu arkadaşlık değil! Henüz yattım...» Mustafa uykusuna engel olmak için birinin kendisiyle alay ettiğini sanarak yüzünü daha çok ekşitti.

Ama tam bu sırada içeri giren komutan bu üç kişinin hâlâ yattıklarını görünce, hayret ve öfke içinde bir an tereddüt etti, sonra böyle tehlikeli anlardaki bilinen sesi çınladı:

— Sıra olun! Polis!

Uyuyanlar, bir dakikada sıraya girdiler. Partizanın çarpışmaya hazır olması için ne kadar zaman gerekiyor ki?... Hattâ uykuda olsa da, arka çantası başının altında, tüfeği ise elindedir.

Psikolojik hazırlık yapmaya zaman kalmamıştı. Zaten buna gerek de yoktu...

— Yerimiz keşfedildi! Sıkı tutunun. Birinci manga, biz yayılıncaya kadar, ateşi devam ettirecek. Emirsiz kimse ateş etmiyecek!

Ama daima şen ve canlı olan komutan, biraz aşırı sertleştiğini, ciddileştiğini düşünmüş olacak ki, iki gözünü birden kırptı ve hepimizin bildiği sevimli halini takınarak:

— Şey işte, dediğim gibi vurun! Onlara acımayın!...

Ve elinin tersiyle birine gelişi güzel vuruyormuş gibi kolunu salladı.

O ağır dakikalarda söylenen cesaretlendirici sözler ne kadar değerlidir! Endişeli bir gerginlik içinde bulunan savaşçıların arasında, bir an için, neşeli bir canlılık gelip geçti.

Aynı tonla yanıtladı Toşko:

— Onları kıyma gibi doğrayacağız!

Ama komutanın sertleşen sesi onun sözünü kesti:

— Şimdi kendini öğme! Çarpışmada göreceğiz... Haydi gelin!

Ve hafifçe eğilerek, dere tarafındaki sipere atladı. Üç kişi başlarını kaldırmışlardı ki, siper gür bir mitralyöz ateşine tutuldu, silâh seslerine boğuk, telâşlı sesler karıştı ve birşey anlaşılmaz oldu. Tüyler ürpertici ve meş'um sesini çıkaran mermiler siperin üst tarafındaki yüksek duvara, kaba ve ince toprak parçaları kopartarak saplanıyorlardı. Biraz yükselsen kafana yapışıverecekler. Başlarımızı siperin arkasına sakladığımızdan, birşey görmüyorduk. Düşmanı görmeyince de nasıl ateş edebilirsin? İçerde kalanlar pencereden birkaç el ateş ettilerse de, herhalde boşa gitmiş olacak ki, onlar da ateşi kestiler.

O anda içinden çıkılmaz bir durumda olduğumuzu sandım. Bu, katıldığım ilk ciddi çarpışmaydı. Böylesi durumlarda, tehlike daima büyütülür. Mermiler toprağı sırtıma döküyor ve öyle keskin sesler çıkarıyorlardı ki, her defasında ha vuruldum,

ha vurulacağım diye düşünüyor, bütün mermilerin hep benim üst tarafıma saplandıklarını ve biraz yükselirsem işimin biteceğini sanıyordum! Sırtımda alçak, nefret uyandırıcı ürpermeler dolaşıyordu ve sanki böylelikle koruyacakmışım gibi başımı omuzlarımın arasına kısıyordum. Hava mı sıcak geliyordu, yoksa soğuk ter yüzünden gömleğim mi yapışmıştı, tam olarak anlıyamıyordum. Bütün vücudum öyle gerginleşmişti ki, mermilerin koparttığı toprak parçalarını ağır bir yük gibi hissediyordum. Sinirli hareketlerle üstümü temizliyordum, ama toprak yine dökülüyordu ve benim için: «Hele bir kalk, o zaman toprak yerine başından kan akacak» ihtarı olduğunu ısrarla düşünmeme yol açıyordu.

Düşüncenin mermiden daha hızlı işlediği şu bir dakikadan daha az bir süre içinde sağ kalmayı şiddetle istıyordum, ama bu durumda daha fazla kalmaya da dayanamıyordum. Birdenbire bu korkum bana iğrenç göründü, o anda bana bakmakta olan arkadaşlarımdan utandım, «ölürsem bari, açık çarpışmada öleyim» deyip dışarı atlamam gerektiğini hissettim.

— Birinci manga, düşman üzerine şiddetli ateş!

Bu, komutanın sesiydi ve tam zamanında gelmişti.

Üzerimizden on kadar tüfek birden ateş açtı. Bu beni biraz rahatlattı: Demek ki, yalnız düşman değil, bizimkiler de ateş ediyordu. Ve sanki birdenbire ateş saçan mermilerin artık daha yukarıya saplanmaya başladıklarını, kopan toprağın sırtıma dökülmediğini hisseder gibi oldum. O anda komutanın kalktığını ve «ardımdan yürüyün!» sesiyle siperden fırlayıp, bir sıçrayışta yakındaki ağacın arkasına vardığını farkettim. Onun ardısıra, bir kişi daha, sonra bir ikincisi göründü ve sonunda sıra bana geldi. Bütün gücümü topladım ve bir sıçrayışta derin, kaba kara uzandım. Çevreyi gözden geçirmek için bir saniye yetiyordu. Birkaç adım ötede, muazzam gövdeli bir kayın ağacı henüz serbestti. Kovalanan bir kertenkele hızıyla (çünkü bir an süren bir hareketsizlik hayatıma malolabilirdi) kara saplandım, bir elimle emeklerken, diğeriyle içine kar dolmasın diye tüfeğimi kaldırdım. Nihayet ben de bunkerimin arkasındaydım!

Başarıya ulaştık: Birinci manga düşman ateşini kendi üzerine çekti ve biz sığınaktan bozguna uğramadan çıktık. Ar-

kadaşlar kayından kayına geçerek sığınağı üst taraftan ve iki yanından sarıyor, nal biçiminde yayılıyorlardı.

Polisleri ancak o zaman görebildim. Küçük bir tümseğin kendilerini gizlemesinden yararlanarak aşağıdan, Lopân köyü tarafından gelerek elli metreye kadar yoklaşmışlardı. Böylelikle tüfekleriyle olduğu gibi, makineliler de ateş etmek olanağına sahiptiler. Genellikle onlarla ateş ediyorlardı. Ama sık kayın ağaçları sanki bizi göğüsleriyle koruyordu.

Kendilerine güvenerek küstahça ilerliyorlardı polisler. Siper almıyor, salt kalın kayın ağaçlarının arkalarına saklanarak, ayakta ateş ediyorlardı. Arkadaşlarımızdan biri acı bir şaka yaptı: «Kaputları çamurlanmasın diye siper almıyor kokonalar!» Evet polisler başarılarından emindiler. Bir hainden nerede ve kaç kişi olduğumuzu öğrenmişlerdi. Baço Kiro çetesinde olup olacağı 19 kişi bulunuyordu ve yalnız tüfekleri, birkaç bombaları, tabancaları vardı. Oysa benim gördüğüm polisler elliden fazla idi.

Velko, düşman işitmesin diye hafif bir sesle:

— Mermileri idareli kullan! Ötekilere de söyle! dedi bana.

Sakalı biraz uzamış olan Velko sakin, hargören, kin dolu bir tebessümle bir yere ateş ediyor ve bizi çarpışmalarda daima köstekliyen mermi yokluğu yüzünden telâşlanıyordu... Emri sağdakilere duyurdum. Brayko hafifçe sararmış bir halde (görünüşte pek de sıhhatli değildi) acele nişan alırken gözünü öyle bir yumuyordu ki, küçük gözleri tamamiyle kapanmış gibi görünüyordu. Nedense her ateş edişinde sarkan büyük bıyıklarını sıvazlıyor, bir ayağını hafifçe oynatıyordu.

Gitgide şiddetleniyordu ateş. Yüzyıllarca süren uykusundan irkilip uyanmış olan orman çatırdıyor, çeşitli seslerle inliyor, ağır yankılar uyandıran silâh seslerini çevirip uzaklara ulaştırıyordu. Billur gibi temiz havada yanmış barut kokan mavimsi bir duman yavaş yavaş yayılıyor, vurulmuş bir daldan toz halinde kar dökülüyor veya kuru bir yonga parçası hafifçe fırlıyordu.

Boyko ferahlamıştı. Ama kin dolu bir zafer havası içinde:

— Vurdum cenabeti! diye haykırdı.

Ve yine bıyıklarını sıvazladı. Vurulan polis kayından ayrıldı, bir an tereddüt eder gibi oldu ve sanki yüzüstü düşmekten korkuyormuş gibi bükülerek, hafifçe, bir yana yattı.

Arkadaşlar bu başarıyı zafer dolu bağırışlarla ve sürekli bir ateşle kutladılar. Biri polisleri kızdırıyordu:

— Kutlu olsun! Daha çok devireceğiz!

Bunu duyduğu kuşkuluydu polislerin, ama o daha fazla kendisi için bağırıyordu. İlk endişeyi hepimiz unutmuştuk ve henüz herhangi bir şeye dayanmasa da şiddetli bir heyecan bizi bağırmaya, şarkı söylemeye ve hücuma geçmeye teşvik ediyordu.

Ama polislerin ateşi birdenbire yavaşladı, tek tük silah sesleri gelmeye başladı ve kendinden emin, gür bir ses şu teklifte bulundu:

— Çocuklar, teslim olun! Sizi öldürmeyeceğiz!

Biz bunu beklemiyorduk. Hattâ biri şaşarak «Ha?» diye bağırdı ve birdenbire bir gürültü koptu. Bizimkiler birbiri ardısıra bağırıyorlardı:

— Gelin bakalım! Pis faşistler sizi! Köpekler!

— Budalalar! Partizanların teslim olduğunu gördünüz mü hiç?

— Sizi perişan edeceğiz!

Komutan ise, sanki aşılamaz bir bunkerde bulunuyormuş gibi, karşılık verdi:

— Mademki çarpışmaya geldiniz, buyurun! Derinizi yüzelim!

Öyle bir an geldi ki, iki taraf arasında mermiden fazla küfürler geçen ilân edilmedik bir mütareke başladı. Yoldaşlarımın böyle renkli bir dile sahib olduklarını bir defacık bile aklımdan geçirmemiştim. Kötü söz etmeyen Milo bile, bunları öyle savuruyordu ki, Lena, kulaklarını tıkamak zorunda kaldığını bize sonradan anlattı...

Komutan yirmi adımlık bir uzaklıkta, devrilmiş bir ağacın arkasında iki onbaşı ile birlikte siper almıştı.

Canlılıkla birşeyler danışıyor onlara, eliyle işaretler yaparak, sanki düşmanı yandan sarıyordu. Sevinçle «hücuma geçme kararını alıyorlar!» diye düşündüm.

Ama birdenbire kuduzca bir ateş açtı polisler. Mermi sesleri bu kez yalnız önümüzde değil, solumuzda ve arkamızda da işitiliyordu. Biz onların gücünü biliyorduk. Sayılarının yüzleri aştığını ve bir kısmını durdururken diğerlerinin bizi sardıklarını herbirimiz açıkça görüyorduk.

Hemen hemen kuşatılmıştık, sadece sağ yanımız, dere tarafı serbestti.

Milö ile mangasından birkaç kişi yukarıya doğru koştu ve bize arkamızdan saldıranlara ateş açtılar. Ama bizim seyrek ateşimiz, ardısıra kesilmiyen düşman otomatiklerinin sık ateşi arasında kayboluyordu. Yukarıdan gelen ateş gitgide şiddetleniyordu.

Sığınağımızın ne kadar kötü bir savunma durumunda bulunduğunu şimdi açık bir umutsuzlukla görüyorduk. Bu yeri iki partizan seçmişti. Buranın bilinmemesi için ise ilk önce yapımında yalnız birkaç kişi çalışmıştı. Sonradan komutan ve hattâ ayrı ayrı hepimiz yerin elverişli olmadığını anladık. Ama iş bir hayli ilerlediğinden ve her gün karın yağmasını beklediğimizden dolayı, burada kaldık. Yamaç, elli metre kadar üst tarafımızda, birdenbire dikleşiyor ve düz, geniş bir alan meydana getiriyordu. Bu alana aşağıdan ateş edilemezdi. Ama oraya yerleşen bir kimse bütün bölgeyi denetleme olanağına sahipti.

İşte, düşman da tam bu alanı ele geçirmişti.

Biz, derin karın içine yatmış, boğuluyorduk. Mermilerimizin az olduğu düşüncesi bizi sıkıyordu. Bunun için de tam hedefe ve dikkatle ateş ediyor, düşmanın bizi nasıl adım adım kuşattığını görüyorduk. Eğer çember tamamlanırsa herşey bitmiştir, kahramanca ölümden ancak birkaç kişi kurtulabilir. Bizi ancak kahramanca ve şiddetle indirilen bir darbenin kurtarabileceğini herkes hissediyordu.

Ve bunun için, komutan: «Yoldaşlar, hücum!» diye bağırır bağırmaz,onun sesini, hararetli bir cesaret ve hayat iradesi ile dolu, kudretli bir «uraa-a!» sesi boğdu. Bir anda partizanların azimli, tüyleri ürpermiş, karlanmış ve eğik bir halde düşmana doğru yarım daire şeklinde, sanki yerden bitiyorlarmış gibi atıldıklarını gördüm. Komutan, «İleri!» diye elini savurup polislere doğru atılınca, hepsi onu izledi. İleri, ileri!... Herhalde polisler şaşırmışlardı, çünkü şeflerinden biri elindeki tabancayı sallayarak şiddetle «Hücum! Hücum!» diye bağırdı. Ama ardından kimse gitmedi ve tabancasını son kez olarak sallıyordu ki, elini göğsüne bastırdı ve bütün ağırlığıyla, yüzüstü, yere serildi. Onu Orlin vurmuştu. Bizimkilerden biri «Biri daha temiz!» diye bağırdı. Polislerden birkaçı kaçmaya başlamıştı. Ama daha bir çoğu dayanıyor ve kayınların arkasında siper olarak ateşi sıklaştırıyor-

lardı. Karaca «Siper alacaksınız demek güvercinlerim!» diye bağırıyordu. Ama o anda yere yuvarlandı. Vurulmuş muydu acaba? Hayır, kösteklenmişti ve hemen kayının ardına geçti... Şimdi otomatik silâhlarımız olsaydı, onları öyle bir haşlayacaktık ki!

Komutan acele acele nefes alarak ve dereyi göstererek bağırıyordu:

— Komiser sağ tarafta!

Bana eliyle işaret etti Velko ve biz sağdaki biraz yüksek ama dik yamaçtan aşağıya atladık. Çember salt bu taraftan tamamlanmamıştı. Arkadaşlar arkamızda kaldı. Yıpranmış ayakkabılarımız kayıyordu. Yamaçtan henüz çok az indiğimiz halde birkaç kez düştük. Soluk soluğa, terli ve fırlamış gözlerle tüfeklerimize dayanarak, dizüstü emekliyorduk. «Acaba arkamızdan ateş etmiyecekler mi?» düşüncesiyle tüylerimiz büsbütün ürpermişti.

Sonunda vardık! Yere yapışmış bir halde emekliyerek yamacın sırtından başlarımızı dikkatle kaldırdık. Oh! Tam da zamanıymış! Yirmi kadar polis iki tarafına kuşkuyla bakınarak, (pusudan korkuyorlardı) bize doğru geliyorlardı.

Çabuk hareket etmeliydik. Güya arkasında tam bir takım varmış gibi bağırdı Velko: «Birinci manga düşmanı kuşat. İkinci manga ateş!» Ve ikimiz, yamacın sırtında siper almış, delicesine ateş ediyor, sesimiz kısılırcasına «ura» diye bağırıyorduk. Karşımızdakiler kaç kişi olduğumuzu farkedemiyerek bir an tereddütte kaldılar ve aralarından biri (herhalde yaralanmış olmalı) feryat edince, diğerleri gerisi geriye birkaç adım atarak yakındaki kayalıkların ardına saklandı. Ama bu bizim için hiç de iyi değildi. Çünkü oradan kendilerini yalnız bombalarla kovabilirdik. «Hiç olmazsa onları burada tutmaya çalışalım, yoksa çemberi tamamlıyabilirler!» Siper yerine kayın ağaçlarından yararlanarak, dikkatle kayalara doğru süründük. Velko tekrar bağırdı: «Bombaları hazırla!» Gerçekten de kendisinde bir bomba vardı, ama bir tek bomba ile ne yapabilirdik? Bombayı atmamız için polislere yaklaşmamız gerekliydi, onlar ise, bizi bir el ateşle temizliyebilirlerdi... Bomba atacağımız yerde, yine sık sık, birkaç el ateş ettik.

Ama bu da ne? Mavi elbiseli kahramanlar, mevzilerini hiç ummadığımız bir anda terkederek, aşağıya doğru kaçmaya baş-

ladılar. Hey gidi kahramanlar hey! Arkalarından koşarak bir iki ateş ettik. Bu onların hızını daha da artırdı. Bizden çok uzakta, var güçleriyle kaçıyorlardı. Bazıları, karın altında kalıp görünmeyen bir oduna çarparak yüzüstü yuvarlanıyor ve vurulduğunu sanarak bir çığlık koparıyor, ama çeviklikle hemen sıçrayarak aşağılarda kayboluyordu. Ve hiçbiri, artık bizim kendilerini kovalamadığımızı görmek için, arkasına dönüp başını bile çevirmiyordu.

Onları izlerken bir hayli uzaklaşmıştık arkadaşlarımızdan. Silâh sesleri gittikçe daha seyrek, daha az işitiliyordu. Balkonda hızla yayılan, herşeyi kaplıyan kalın ağır bir sis, polisleri gizledi ve bizi de içine alarak tepelere doğru kaydı. Ayrı düşmeyelim diye, bizimkilerin yanına dönmemiz gerekiyordu.

Çarpıştığımız yere yaklaşmaya başladık. Ama parmaklarımız tetikte idi. Silâh seslerinin yankıları daha açık, ama daha seyrek, tek tük işitiliyordu. Salt bir makineli tüfek, sanki mitralyözcü tutukluğunu yok ediyormuş gibi, hâlâ kesik kesik ateş ediyordu. İkimiz de, uzaktan gelen bu seslerin yakından geliyormuş gibi açık işitildiği şu anda, erkenden ava çıkanlar gibi gözetliyorduk. Birkaç adım ötesini zorla görebiliyorduk. Ama makineli tüfeğin hemen oracıkta olduğunu ve onu göreceğimizi sanıyorduk. Soğuk hava ve kesif sis bizi aldatıyordu. Ben kafamda mitralyözcüyü nasıl öldürdüğümü ve dehşet içinde kaçan polisleri, mitralyözün arkasına yatıp, nasıl biçmeye başladığımı görüyordum. Onlar cesetlere takılarak çıldırmış gibi şuraya buraya atılıyor ve mitralyözün mermileri altında biçilmiş olarak boyuna düşüyorlardı. Amma da eğlenceliydi ha!... Ama bu salt güzel bir düş olarak kaldı. Biraz sonra mitralyöz tamamiyle sustu. Yalnız, arkadaşlarımızın birbirine karışan ve gitgide yükselen sesleri duyuluyordu. Kendilerine bir iki kez seslendik ve birdenbire yanlarına, sığınağımızdan pek uzakta olmayan küçük bir alana çıktık.

Bu anı unutmayacağım: Birkaçı bizi öpmek için koştular, diğerleri de birbirlerine sarılmaya başladılar. Hepsi de heyecanla bağırıyorlardı. Üstleri başları kar içinde, terli yorgunluktan ve soğuktan kıpkırmızı haldeydiler. Birinci hücumun nasıl başarısızlıkla sonuçlandığını, ikinci kez nasıl hücuma kalktıklarını, Milö'nün: «Birinci mitralyözcü manga ateş!», *«Bomba atıcılar hazır olun!»* diye nasıl haykırdığını birbirlerinin sözünü keserek, anla-

tıyorlardı. Bizim bu yalandan kumandanlarımız, düşmanı kaç kez şaşırmıştır. Polisler ilkten dayanıyormuş, ama bir ikisi düşünce kaçmaya başlamışlar. Taşko, polislerin kaputlarının nasıl savrulduğunu anlatıyordu. Paprataçko, neredeyse iki polisi öldüreceğine bizi inandırmaya çalışıyordu. Danço onunla alay ederek «Sen bir tanesini devirmiş olsaydın iyiydi», diyordu. Karaca ise en yeni balelerden «Polis çavuşunun ölümü» oyununu anlatıyordu... Bu coşkun, içten bağırışlarda, ölümden kurtulan insanların yürekten gelen sevinci çınlıyordu. Kendi kahramanlıklariyle gururlanmaları çok yerindeydi. Biraz da öğünmeleri gerekti ve buna izin verilirdi.

Yalnız Mustafa zafere tamamiyle sevinemiyordu: Tabancasını yitirmişti. Ama yine de arkadaşlarının takılmalarını neşeyle yanıtlıyordu:

— Siz, işinize bakın, ben başkasını bulurum! Onlarda tabanca çok!

Tam biraz dinlenir gibi olduğumuz anda Milö ile Çavdar geldi. Yalnız onlar dönmemişlerdi. Çavdar, yeni boş bir tabancayı yukarı doğru tutmuş, gülümsiyerek sevinçle şıraklatıyor ve sanki bir şarkı söylüyormuş gibi: «Zbrröfka! Zbrröfka!» diye bağırıyordu. Milö ise, daha korkunç bir görünümdeydi: Çorapla koşuyordu (ayakkabıları sıktığından) hücum sırasında hafiflemek için, onları çıkarmıştı). Islak ve keçelenmiş saçları eğik kasketinin altından çıkmış, kıvılcım saçan kızarmış gözleri dışarı fırlamıştı. Başının üzerinde bir otomatiği sallıyor, onu öpüyor ve bütün gücüyle bağırıyordu: «Şmayzer, yoldaşlar, şmayzer», ve onu yeniden başının üzerinde sallıyarak öpüyordu. Öyle ki, hiçbir zaman yatışmıyacağını sandım. Onun heyecanı, bizimkileri yeniden coşturdu. Onlar bu kısa ve küt burunlu «canavarcığı» yoklamak için koştu. Ama Milö şmayzeri onların başlarının üzerinde çoban sopası gibi sallıyordu, onlar da yetişemeyince, birbirine öyle çarpıyorlardı ki, bir vuruşta insanın omuzunu eğritebilirlerdi. Papratacko ise, ciddi olarak şikâyette bulunuyordu:

— Ah, niçin şimdi gelmiyorlar, ah!

Bizim sevincimizi, ancak partizan eylemlerimin nasıl kırık bir tabanca ile başladığını, olup olacağı elli metre uzağa tükürebilen «kesilmiş namlulu tüfeklerin» köy tavanlarından nasıl toplandığını ve her tüfek için düşmanla nasıl çarpışıldığını bilen-

ler anlayabilirdi. Bu silâh, müfrezemizin ilk otomatik silâhıydı ve başarılı bir çarpışma sonucu elde edilmiştir. Biz onu, faşistlere tutsak olan ve şimdi bizi emin zaferlere götürecek olan en değerli bir arkadaş olarak kabullendik.

Öldürülen üç polisin silâhlarını toplamışlardı arkadaşlar. Karın üzerindeki al renkli bir iz ağır yaralı dördüncü birinin de bulunduğunu gösteriyordu. Öldürülenlerden biri Sofya motörlü polis kıtalarından, dolgun çehreli ve modern, ince bıyıklı bir polis çavuşuydu (bizim için ne büyük şeref, bizi izlemek için tâ Sofya'dan gelmişler). Kimbilir bu mağrur çavuş mavi üniformalı canalıcılarının önüne geçerek şapkasının güneşliğini «yana» eğip motörünü Sofya'dan parke taşları üzerinde nasıl kibirle gürletmiştir! Kimbilir kaç nümayiş dağıtmış ve ne kadar insanı ölünceye kadar dövmüştür!... Ama Lopan'ın serin Balkanı, Sofya'nın parke taşlarına benzemiyordu. Burada hak ettiğini bulmuştu...

Avcı kolu halinde, hemen hemen gürültüsüz, acele adımlarla Balkanın sırtına doğru çıkıyorduk. Yola çıkmadan önce yapılan kısa bir toplantıda komutan cesur bir plân önerdi: Balkana, Lopan köyünün üst tarafından geçip uzun zaman dere boyunca, dar ve derin bir boğazda devam eden yoldan hızla geçmeliydik. Polisler köye ancak bu yoldan dönebilirlerdi ve onlara öyle bir pusu kurmuş olurduk ki! Ama bu iş tehlikeliydi: Belki pusu başarılı olacaktı, yalnız geriye ne zaman çekilecektik? Ertesi gün mutlaka çok daha büyük güçlerle saldıracaklardı. Komiserin fikri uygun görüldü: Güneye gitmeliydik! Balkanı aşarak, belki de henüz kar yağmamış olan Pirdop tarafına inecek ve Lijene köyü yatakları aracılığıyla, Sredna Gora'da bulunan G. Benkovski müfrezesiyle irtibata girmeye çalışacaktık.

Zaferin verdiği coşkun sevinç, heyecan unutulmuştu. Şimdi yüreklerimizi sessizce ısıtan şey, ancak hepimizin sağ kalması, aramızda yaralı bulunmaması sevinciydi. Ama bu da ürkütücü bir telâş yaratıyor ve Danço ile Gora'nın şakaları yürüyüş kolunda bazı bazı gülüşmelere neden olsa da, bunlar neşelendirici olmadığından hemen sönüyordu. Durumumuz meçhul, hattâ, doğrudan doğruya umutsuzdu. Kışın en çetin aylarında, ıssız Balkanda yiyeceksiz, sığınaksız ve Etropole kaza-

sındaki sadık dostlarımızla irtibatı yitirmiş olarak yürüyorduk. Belki de Srednagora'lılarla irtibat temin edemiyecektik. Çünkü Pirdop'un bazı köylerinde adamlarımız başarısızlığa uğramış, tutuklanmışlardı. Başaramadığımız takdirde, Plovdif'te doğan komiserimiz Rodop'lara geçmemiz hakkında «Küçük Paris» işçilerinin yardımını vaadediyordu. Doğal ki, bu teklif kimseyi heyecanlandırmıyordu. «Küçük Paris»e nasıl varacaktık? Kar bizi her yerde ele verecekti. Her parça ekmeği çarpışarak ya da ele verilme tehlikesine katlanarak elde etmemiz gerekti. Bütün polisler ayaklandırılacaktı. Geceleri gizli karakollara, pusulara raslıyabilirdik. Üstelik de bilmediğimiz yerlerden kılavuzsuz geçmemiz gerekecekti...

Geçirdiğimiz güçlükler, geçireceğimiz olanlardan daha hafif görünüyordu. Polislerin mermileri başlarımızın üzerinde vızlarken ölümü düşünenler az olmamıştı aramızda. Kazandığımız zafer, şimdi bizi bekliyen bu meçhul duruma oranla daha kolay bir iş gibi görünüyordu.

Hepimiz düşüncelere dalmış olarak yürüyorduk...

Düşünmek istemiyordum bizi bekliyen şeyleri. Cehennem olası zorluklara ilk kez mi katlanacaktık! İçinden çıkılmayacak durum yoktur... Ve tekrar çarpışma gözümün önüne geldi. Gerçekten de şaşılacak bir şey! Ondokuz kişiden ibaret olan bizler, üç yüzden fazla, bize oranla çok daha iyi silâhlanmış ve beslenmiş olan polisleri nasıl olup da bozguna uğratabilmiş ve aralarından dört kişiyi öldürebilmiştik! Komiserimiz ikide birde şu sözleri tekrarlar: «Biz düşmanda bulunmayan, fazla bir şeye sahibiz: Biz, halkımızın özgürlüğü, vatanımızın mutluluğu ve hayatımız için çarpışıyoruz.» Ben bu sözleri toplantılarda söylerken, her zaman sıkılıyordum. Bunların çok ateşli sözcükler olduğunu sanıyordum. Bu sözcüklerin bize zaferi getiren muazzam ve basit gücünü şimdi hissediyorum... Bize karşı bu insanları ne heyecanlandırabilirdi? Geçenlerde Gılibets karakolundan tutsak aldığımız, acınacak bir halde, don gömlek kalmış polisler hayalimde canlandı. Onlara: «Niçin teslim oldunuz?» diye sorduğumuzda, rahatlıkla: «Doksan leva gündelikle nasıl döğüşebiliriz?» diye yanıtladılar. Sanırsam, onlara üçyüz doksan leva da verselerdi, yine böyle «çarpışacaklardı». Ücretli asker hiçbir kez iyi asker olmamıştır...

Hafif bir rüzgâr çıkmıştı ve sırta yaklaştıkça da şiddetleniyordu. Kışın ormanda günler kısadır. Balkanın sırtı herhalde daha aydınlık olmalıydı, oysa buraya, gökyüzünü kaplayan kalın sis ve ağaçlar yüzünden karanlık erken çökmüştü. Rüzgâr, dev kayın ağaçlarını, ağır ağır salladığından üzerimize toz halinde soğuk kar düşüyordu. Boyunlarımızı, kaldırılmış yakalarımızın içine kısmış, kamburlaşmış olarak yürüyor ve bu nefret uyandırıcı buz gibi kar tozları ansızın ensemize düşünce, hiddetle sövüyorduk.

Orman adeta beklediğimizden daha çabuk bitti ve goğus göğüse geldik rüzgârla. Burada artık serbestçe azıyordu. Çıplak sırtta, hiçbir engele raslamadan uğulduyor, karı süpürerek, kalın tabakalar halinde öyle savuruyordu ki, beş adım ötedeki birşeyi görmek mümkün değildi. Yüzlerimize yaş bir bez gibi hiddetle çarpıyor, kulaklarımız da dayanılmaz bir halde çınlıyordu. Bu rüzgâr değil de, sanki kendisini uzun zaman tutan bendi yıkan, önüne gelen herşeyi sürükleyen coşkun ve kudurmuş bir nehirdi. Şiddetli baskıyı güç halde yenerek, kasırgayı başımızla yarabilmek için kamburlaşmış, donmuş, sağırlaşmış bir halde, geniş adımlarla yürüyorduk. Kuvvetten düşmüştük, sendeliyor, soluk soluğa nefes alıyorduk. Ağzını bir an bile açsan rüzgâr ciğerlerinin en derin köşelerine kadar sokuluyor ve zor tutulan şiddetli öksürüklere neden oluyordu. Bir süre, ağzın kapalı olarak, yarı yarıya soluyacak olsan, nefesin öyle birikir ki, artık dayanamaz, yeniden morartıcı, sürekli, ağır bir öksürük başlar. Önünde yalnız iki üç yoldaş görünür, diğerleri kar fırtınasının içinde tümüyle yok olmuşlardır. Birdenbire dünyada toprak, orman ve sıcak bir köşe bulunmadığını, elinden kurtulma olasılığı az olan bu canavar ve hiddetli uğultudan başka bir şeyin varolmadığını sanırsın.

Dalga dalga çarpıyordu fırtına bize. Yavaşlayınca, kuvvetle ittiğin bir kapı ansızın açılmış gibi ilerlersin, ama tam kendini biraz salmışken rüzgâr yeni bir hiddetle birdenbire çarpar ve seni patikadan çiğnenmemiş kar üzerine yıkar. Var gücünle sıraya girmeye çalışırsın. Böyle bir anda yalnız kalabileceğini düşünmek bile korkunçtur. Dostlarının etrafında bulunması hissi ne de olsa insana cesaret verir.

Kişi, duygusuz bir halde, artık yüzüne çarpan bu hiddetli

vuruşlara, sağır edici uğultulara, uyuşmuş olan vücudundaki sızılara alışarak yürüyor ve bunun ne zaman başladığını anımsayamadığı gibi, ne zaman biteceğini de bilmiyor. Artık birşey düşünmüyorsun, gözünün önünde salt sıtmalanınca beliren hayaller geçiyor: Geniş ve aydınlık sığınakta soba neşeyle gürlüyor ve insana öyle sıcak geliyor ki, takatsız kalarak uyuklar gibi oluyor...

Arkamdaki arkadaş beni ansızın sarsınca ayılarak korkuyla fırladım. Öyle bağırıyordu ki, sanki benden üç kilometre ötede bulunuyordu, ama yine de fırtınanın uğultusunu yenemiyordu. Onun telâşını işitmiyor, daha çok hissediyordum: Herhalde yolu şaşırdık, eskiden sırtı çok çabuk aşardık! Yolu şaşırmak! Bu, şimdi başımıza gelebilecek en büyük felâketti. Keşif sis içinde kaç kez saatlerce bir yerde döndüğümüz olmuştur. Ben de önümde yürüyen Brayka'ya avazım çıktığı kadar bağırdım. Uzun zaman birşey anlayamadı ve bu durum beni kızdırmaya başladı. Ama bir aralık ileriye doğru yürüdü, arkadaşına anlaşılmayan birşeyler haykırdı, diğeri de bağırmaya başlayarak, haberi yürüyüş kolundan ileriye ulaştırdı...

Sonunda ayaklarımız artık yan basmaya başladı, böyle yürümek daha zordu, ama bu bizde sevinç uyandırdı: Sırtı aşmış, aşağı iniyorduk. Önümdekiler gitgide şeffaflaşan kar perdesinden yavaş yavaş çıkıyorlardı. Aşağıda sağ tarafımızda ise orman kararıyordu. Ve biz, suyu hisseden susuz hayvanlar gibi, adımlarımızı hızlandırıyorduk.

Bitkin bir halde atıldık karın üzerine ve hafiflemiş olarak ağır ağır solumaya başladık. Sanki uzun süre boğulacak gibiymişiz de biri son dakikada bizi kıyıya çıkarmıştı. Kimse birşey konuşmuyordu. Yalnız bizi bu kar cehenneminden adeta bir mucize yapmış gibi çıkaran Karaca'ya birkaç sözcükle teşekkür ettik.

Hepimiz üşüdüğümüzden ve terli olduğumuzdan, daha fazla dinlenmemiz tehlikeliydi. Komutan emir verince biraz önce ölüyü andıran yürüyüş kolu hareket etti. Yoldaşlar nereden geldiği belli olmayan umut edilmedik bir güçle ayaklandılar, sonra hafifçe sallanarak, gitgide daha emin ve sağlam adımlarla yola koyuldular.

Açıklardan, ormanın hep üst taraflarından yürüyorduk. Burada rüzgâra dayanılabilinirdi. Yalnız biraz zor yürünüyordu:

Ayaklarımız zor bükülüyordu. Her an herhangi birinin aşağıya kayıp, ayaklarını cilâlanmış kara batırmaya boş yere çalıştığını ve sonunda gürlüğe gömüldüğünü görebilirdin. Bu yüzden yürüyüş kolu kopuyor, eylem gecikiyor ve sinirler son haddine kadar geriliyordu.

En ağır durumda olan Kolka idi. Acısı büyük ayaklarından ileri geliyordu. Onun için özel saldırılar yapmış, hep iri jandarmaları seçmiş, ama onun ayağına uyacak gibisine raslıyamamıştık. Şimdi yalnız üstleri sağlam olan çarıkla geziyordu. Hemen hemen yalınayak sayılırdı, tabanın sadece çukur yerlerinde çiğ öküz gönü parçaları vardı. Sürekli aşağıya kayıyordu. Onu çıkarmak için elini ya da tüfeğini uzatırsan, dizlerini örtemeyen mavi jandarma koputu ile karın üzerine serilmiş olarak, seni de aşağı sürüklerdi. Ayakları kan içindeydi. Kendisine sağlam çorap önerdiler, ama o yürüyüş kolunun durmasını istemiyordu. Onu beklemeleri için bağırdığımızda arkadaşlara darılıyordu. Bu yıpratıcı düşmeler yüzünden bitkin bir halde, hiddet ve ısrarla yineliyordu:

— Gidin, size yetişirim ben! Bırakın beni!

Yürüyüş kolunu durdurduğumuzdan ötürü, sinirli halde yanımıza gelen komutan Kolka'nın anlamsız ısrarlarını işitince parlıyordu:

— Yürü! Yürü, yoksa seni kurşuna dizerim! Senin için onsekiz kişiyi tehlikeye atamam!

Gerek Kolka, gerekse biz kızmıyorduk, komutana, çünkü kurşuna dizeceği yerde, onu sırtında taşıyacağını hepimiz biliyorduk. Ama şimdi onun en büyük düşüncesi onsekiz kişiyi kurtarmaktı. Bunun için itmesi, hareket ettirmesi ve keskin emirler vermesi gerekti. İlk rasladığımız emin yerde durduğumuzda ise Kolka'nın yanına kendisi gidecek ve ona sevimli, güldürücü bir biçimde göz kırparak ;

— Seni mi kurşuna dizeceğim be? Faşistler az mı? Haydi Suliko, söyle bize kardeş!... diyecekti.

Zlatitsa - Etropole geçidindeki bekçi evlerine yaklaştığımız zaman hava kararmıştı. İki kişi oraya gittiler, hemen döndüler. Bekçi evlerinde kimse yoktu, herşey sakindi.

Dışarıda nöbetçi bırakarak gürültü ile içeriye daldık. Oh, hazır odun da vardı! Biraz sonra soba gürledi.

Korkunç bir şekilde üşüdüğümüzü ancak şimdi anlayabildik. Ama ilk önce tüfeklerimizi düşündük. Parmaklarımız mekanizmaya yapışıyor, soğuk ellerimizi yakıyordu. Daha hafif yağlanmış tüfekler donmuştu ve hemen hemen hepsine kar dolmuştu. Temizlenmeleri gerekliydi.

Renkli bir görüntü teşkil ediyorduk. Bazıları ayaklarını ısıtmak için hafifçe sıçrıyor, diğer bir kısmı ise buz gibi soğuk, donmuş kulaklarını elleriyle bastırıyor, bazıları da sobaya hemen hemen yapışacak gibi sarıyorlardı. Isınınca, yerlerini başkalarına bırakacaklardı.

Kan dolaşımı sayesinde kollar ve ayaklar yavaş yavaş harekete geldiği gibi, bütün grubumuz da gittikçe canlanıyordu. Fırtına, Mustafa'nın rüzgârda giden şapkası ve Kolka'nın ayakları hakkında konuşmalar alevleniyordu. Dışardan nöbetçi, fazla bağırmamızı söyledi. Ama Karaca onu kandırmaya kalkıştı:

— A be birader, böyle bir gecede buraya partizandan başka kim gelebilir ki? Polisler mi? Nerede onlarda o cesaret?

İçersi neşeyle doluydu. Meğer mutlu olmamız için ne kadar da az şey gerekiyormuş: Kızarıncaya kadar gürleyen bir soba ve küçük bir parça ekmek... Birçok kişinin ölümüne mal olması beklenebilen çarpışma, şiddetli fırtına, dondurucu sefer, bütün bunlar uzaklarda kalmıştı.

— Gel içelim, diye seslendi rusça, Brayko omuzuma vurarak.

Bununla da arkadaşımızın Kızılordu'lu Vanüşa'dan öğrenmiş olduğu rusçası sona erdi.

Öğleden beri sigara içmemiştik. Tütüncüler sanki emir verilmiş gibi ceplerini sinirli sinirli karıştırıp terslerini çevirdiler, tekrar araştırdılar. Tek izmarit bile kalmamıştı! Birbirimize telâşlı telâşlı bakıyorduk. Ama gözlerimizi de Goran'a çeviriyorduk, umutla. Onun dipsiz ceplerinde her zaman birşeyler bulunurdu.

Ama Goran adeta erişilemez gibiydi. Sinsi sinsi gülümsüyor, biraz ileri çıkık, seyrek sarı dişleri oynak dilinin dokunmasıyla hafifçe sallanıyordu. Sobanın deliğinden çıkan kırmızı ışık, ona çok daha alaycı bir tavır veriyordu.

— Yok!

Bu kesin red yanıtı değildi. Salt bizi üzmek istiyordu. Ama ne çıkar, bekliyeceğiz! Ama o üstünlüğü hissederek rica etmemize meydan vermeden mahvedici bir tonla kestirip attı:

— Tü-tün-cüymüş bunlar da! Unutsunlar almayı da...

Hâtâmızı hemen anladık. Aceleyle sığınaktaki tütünü kimse almamıştı. Köylülerin dediği gibi, kaçak tütünümüz vardı, hem de birkaç demet. Uzun zaman içmeye yeterdi. Tütünsüz kalma düşüncesiyle, sigara içmeyi daha fazla istiyordu canımız.

Ama Goran'ın altın gibi yüreği vardı:

— Alın, kıyın! Yoksa tütünü kıymamı da mı istiyorsunuz? dedi ve bize bir demet tütün uzattı.

Sevinç dolu neşeli kahkahalar koptu. Goran'ın tütünü, polislerin bize ateş ettiği sıralarda, son dakikada anımsadığı ve hayatını tehlikeye koyarak sığınağa daldığı anlaşıldı. Tütüncük «sakin sakin yatıyormuş». Onu hemen arka çantasına atmış ve arkadaşlarının ardısıra gitmiş. Kendisini tütün yüzünden tehlikeye attığı için komiserin darılacağından korkarak, inandırıcı bir tavırla ekledi:

— Tütünü o köpeklere nasıl bırakabilirdim?

Aşağılara doğru yol daha kolaydı. Gece, Zlatitsa'ya giden şosede yürüyorduk. Yol ıssız ve tehlikesizdi. Bir iki saat sonra ovaya indik. Toprak simsiyahtı, daha kar yağmadığından izlerimiz belli olmuyordu. Geçidin başlangıcındaki elli evlik Tsırkvişte köyünü, sonra da Zlatitsa'yı, köpekler duymasın diye, sessizce dolaştık ve eski yolu tuttuk. Bu yol Çelopeç köyünden başlar, Zlatitsa ile Pirdop'un üst taraflarından geçer ve Lijene köyüne doğru uzardı. Grubumuz bu taraflara ilk olarak geliyordu. Ama ben buralarda birçok gecelerimi geçirdiğimden her yerini biliyordum. Rüzgârın uğultusu kulaklarımda hâlâ çınlıyordu. Yorgunluktan kesilmiş ve uzun yol yüzünden şişmiş olan ayaklarımı zorla kıpırdatıyordum. Mustafa ile önde, keşifçi olarak yürüyorduk. Yürüyüş kolu elli adım ardımızda kararıyor, sürülmemiz anızda belli belirsiz, sessiz, hafifçe sallanan gölgeleri andırıyordu. Geceyarısı çoktan geçmişti. Başım ağırlaşmıştı, bu uyku ağırlığıydı.

Sağda, ışıkları parıldıyordu Pirdop'un. Beni sıcak bir vatan hissi kapladı. Buradan birçok kez geçmiş, her defasında heyecanlanmışımdır. Çocukluğumdan beri tanıdığım bu yerlerde, en ağır dakikalarda bile kendimi telâşsız, emin hissederdim. Belki de beni gizliyecek ve Balkana çıkaracak olan her çalıyı, her dereyi tanıdığım içindi... İşte şuracıkta, yola çok ya-

kın bir yerde Bela Çeşma'nın alt tarafında tarlamız vardı. Oraya sapıp bir süre oturmayı canım ne kadar da istiyordu. Öyle sanıyordum ki, annemle görüşüp konuşacağım, daha doğrusu başımı bağrına dayadığımda o ağlayacak, ben de onu teskin etmek için birşeyler söyleyeceğim. Ama hayır, şimdi güzün son günleri. Annem burada ne arasın? İyisi mi eve gideyim. Onbeş dakikada evdeyim. Şimdi orası sıcaktır, sıcak ekmek ve poy kokuyordur, bir kez olsun iyice, sindire sindire yemek yiyebilirdim...

— Niçin eve gitmiyorsun be, Andro? diyerek ürküttü Mustafa beni.

Ve hemen yanıtlamadığım için ekledi:

— Gideceksin ama et kıyor gibi kıyacaklar!

İkimiz de sessizce, zoraki gülmeye başladık.

Evet haklıydı Mustafa. Şimdi doğduğum ev o kadar uzak ki, erişilemez. Bizim evimiz geceler ve yollardır...

murgaş'ta 1 mayıs

Bizde büyük ulusal ve uluslararası bayramları, partizanlara lâyık bir şekilde, heyecanla kutlamak bir adet olmuştu. 1 Mayıs geliyordu ve partizanlar artık birbirlerine: «Acaba nasıl kutlıyacağız?» diye soruyorlardı.

Brigadamız birkaç gün önce meydana gelmişti. Üçüncü tabur Pirdop bölgesine, ikinci ise İskır'a doğru gittiler. Murgaş'ta belli bir süre için eylemde bulunmak üzere birinci tabur kaldı. 30 Nisanda tabur, Murgaş tepesinin altındaki Hija'da bulunuyordu.

Kurmay, Botunets köyünün kuşatılmasını kararlaştırdı. Köy büyük değildi, buraya 120 kişilik koca bir taburla girmeye değer miydi? 30 partizan ayırarak yola çıktık. Hija'daki arkadaşlarımız komutan yardımcısı Atanas'la kaldılar.

Canımız yürümek değil koşmak istiyordu. Bizim bu özgür Balkanımız ne kadar da güzeldir, ilkyazın gür yaprakları v

önümüzde duran çarpışmaların, çilelerin önsezisiyle geldiği için ne kadar da güzeldir. Genç Balkanın koruyuculuğunu, halkın sevgisini hisseden bu silâhlanmış ve güçlü 30 erkeğin gençliği güzeldir, umut vericidir.

Aşağıya doğru kolay yürünüyordu, ama yürüyüş kolu sık sık duraklıyordu. Bizi toprağa karşı beslediğimiz sevgi durduruyordu, yatıp öz partizan toprağımız üzerine göğüslerimizi yapıştırarak solumak istiyorduk. O, üstü güneşin altında hafifçe ağaran, iç kısmı güzden dökülmüş kalın tabaka halindeki yapraklar yüzünden nemli ve ağır olan ormanda bile canlı gibiydi.

Eski koyun ağıllarının güneye bakan taraflarında artık kuzu kulakları, ısırgan otları boy vermişlerdi. Bu gibi yerlerde dağılarak, ilkyazın bu ilk otlarını oburcasına yutuyorduk.

Köy, Murgoş'tan çok uzaklardaydı. Balkana çoban kulübeleri ve emeksever kadınların çalıştığı gelişigüzel serpilmiş küçük tarlalar dağılmıştı. Çocuklar koyunları otlatıyorlardı. Ormandan çıkınca şurda burda alçak çalılıkların altından eğilmemiz ya da hendeklerden geçmemiz gerekti, çünkü baskına giderken, tedbirli davranmak gerekir...

Ovaya indiğimizde ortalık aydınlıktı daha. Buhovo köyü sağda kalmıştı. Kesin bilgilere göre orada jandarmalar bulunuyordu. Karanlığın basması gerekti. Baskının amacı yiyecek elde etmek olduğundan, düşmanın büyük güçlerini ayaklandırmamak için, çarpışmaya olanak verilmemeliydi. Bunu, taburun önünde duran ciddi eylemler gerektiriyordu.

Yürüyüş kolu dere boyunca, dikkatle gidiyordu. Burada pusu beklenebilirdi. Birdenbire bir silâh sesi duyuldu. Partizanlar, hiç emirsiz, siper aldı. Silâh sesleri yinelenmedi. Ne önümüzdeki, ne de arkamızdakiler birşey farketmemişlerdi. Ne olmuştu acaba? Yürüyüş kolunun ortalarından birkaç kişi doğrularak: «Komutanım, Nedâlko yaralandı.» diye haber verdiler.

Nedâlko yine şu «lânet olası tabancayı» almıştı. Bu nazlı bir tabancaydı. Çok güzeldi, ama tuhaf bir noksanlığı vardı: İstediğin zaman patlamaz, ama ummadığın bir sırada belâ çıkarırdı. Komutan, bunun taşınmasını herkese yasak etmişti. Bizim Nedâlko ise mükemmel bir tüfeği olduğu halde, beline tabanca takmak istemiş ve onu kolanına geçirerek komutandan gizle-

mişti. Ama başaramadı, tabanca kendiliğinden patladı. İyi ki, mermi kemiğe dokunmadan ayağını delip geçmişti. Yarasını bağlamak için iki kişi bırakarak, yolumuza devam ettik.

Koyu karanlıkta vardık köyün üst tarafına. Nöbetçi bıraktık ve adamlarımızı paylaştık. Tabur komutanı Botunets'li Lenko. köyün kenarında, nöbetçiyle kaldı. Grubun başında ben bulunuyordum.

Polis saati çoktan geçmişti. Ortalık uyuyordu. Köpekleri uyandırmamağa dikkat ederek, yolun iki tarafındakı karanlık duvarlar boyunca, sıra halinde, dikkatle yürüyorduk. Baskın ateşi açmak için, tüfekleri sımsıkı tutuyorduk. Parmağımız emniyet sürgüsündeydi, gözlerimizı karanlıkta faltaşı gibi açmıştık. Herhangi bir kötü şeyle karşılaşmamak için dikkatle gözetliyorduk. Birşey yoktu. Belediyenin önündeki küçük alan ıssızdı. Hemen köşe başlarında nöbetçiler bıraktık. Köy artık bizimdi. Bazı partizanlar belediyenin yanında kaldı. İki kişi kooperatif satıcısını getirmeye gitti, üç beş kişi de ekmek toplamaya çıktı.

Daha ilk kapı çalınır çalınmaz bir köpek havlamaya başladı, komşununki de başladı ve bütün köyü müthiş bir köpek havlaması kapladı. Köpekler bize birçok geceler havlamıştı, ama havlamaları, hiçbir kez ilkyazın bu koyu karanlık gecesinde ve uyanmış ev sahiplerinin ürkek bağırışları içinde olduğu kadar meş'um olmamıştı. Bazı evlerde kapılar açılıyor, bazı evlerde ekmeği acele acele ve korkuyla pencereden uzatıyorlar, tek tük evlerden ise genellikle ses çıkarmıyorlardı. Başka yerlerde halkın bizi nasıl çiçeklerle, sevinç gözyaşlariyle karşıladığını görmüş olan yeni arkadaşlarımız derin derin düşünerek biraz hiddetle: «Şopluk derler buna, şopluk», diyorlardı! Tabii onlar haklı değildiler. Çünkü başka zaman «şoplukta» çok iyi karşılanmıştık. Bunun nedeni başkaydı. Bizim seferberliğimizden sonra, etrafa asker ve jandarmalar dolmuş, ilk müthiş terör başlamıştı.

Satıcı gelinceye kadar, iki kişiyle birlikte muhtar vekilini aramaya koyulduk. Adeta kulübeciğe benzeyen küçük, sefil evini sorarken, bir askerle karşılaştık. Giymiş olduğum yunak üni-

forması (1) karanlıkta subay üniformasına benzediğinden ve yanımdaki iki arkadaşım ise tüfekleri süngülü askerler olduklarından, asker, bizim, köyü koruyacak kıtadan olduğumuzu sandı ve bize vekilin evini göstermekte acele etti. Saf, iyi bir çocuktu ve kimbilir neden bana daima «yüzbaşı efendi» diyordu.

Ve itimatla, 12 otomatik silâhı ve 20 bin mermiyi Sofya'dan alıp kıtasına götürmek üzere görevlendirilerek, tüfeği ve 50 - 60 mermiyle gönderildiğini söyledi. Dobriç'te askerlik yapıyormuş. Polis değil de, asker olduğundan ve onu bize karşı seferde iken yakalamadığımızdan dolayı tüfeği almadık.

Askeri kıtadan olduğumuza tümüyle inanmış olarak, muhtar vekilinin kapısını çaldı, ama «yüzbaşı efendinin» isteğini yerine getiremediğinden dolayı durmadan özür diledi. Muhtar vekili herhalde askerin bir bölük asker geldiğine ve yüzbaşının kendisini görmek istediğine dair sözlerini işitmiş olacak ki, inatla ses çıkarmıyor, kapıyı açmıyordu. Oğlu partizandı ve askerlerin bu geceyarısı konukluğundan hiç de iyi birşey bekliyemezdi. Haklıydı: Birkaç gün sonra general Koço Stoyanof'un emri üzerine evini yaktılar ve kurşuna dizdiler kendisini.

Biz de açması için pek ısrar etmedik. Çünkü köy, muhtar vekilliğiyle yönetiliyordu ve halkı hiç olmazsa belli bir süre için müsadereden kurtarmak üzere yakmak istediğimiz müsadere cedvelleri belediyede bulunuyordu. İyi adam olduğu için, ona kötülük gelmesini de istemiyorduk.

Kooperatif mağazasına döndük. Satıcı gelmişti ve artık pirinci, domuz yağını, şekeri tartıyordu. Hafif aydınlıkta, biraz korkmuş, yaşlı ve şişman biri olduğu görülüyordu. Telâşlanmasında ciddi bir neden olduğunu pek az kimse biliyordu: Tabur komutanı Lenko onun oğlu idi ve polis, onun bu bölgede olduğunu biliyordu. Ama satıcı, kendi oğluna verir gibi, herşeyi içten,gönülden veriyordu. Bu yaşlı babaya birşey söyliyemezdim, salt elini sıktım, kendisine cesaret ve metanet diledim.

Kooperatif mağazasının yanına birkaç köylü toplanmıştı. Herhalde köyde kendisini büyük bir kişi sayan ve öldürüleceğin-

---

(1) Faşizm zamanında «Yunak» isminde milliyetçi bir örgüt üyelerinin özel üniforması.

den korkan bekçiden başka, bizimle hepsi dostça ve endişeli bir halde konuşuyorlardı. Bize korunmamızı öğütlüyorlardı, çünkü o sabah Koço Stayanof oralardan geçmişti ve çevre köyler fıkır fıkır asker, polis doluydu. Düşmanın bu kadar güçlü olduğu köye girmeye nasıl cesaret ettiğimize şaşıyorlardı. Sonra köylülerin kapıları niçin isteksiz actıklarını anlattılar: Yakılmasından korkuyorlardı köyün.

Asker, artık kim olduğumuzu anlamıştı ve beni bir tarafa çekip, 12 otomatik silâhı ve 20 bin mermiyi bize getireceğini ve bizimle geleceğini hararetle söyliyerek, beni inandırmaya çalıştı. Bu öneri kuşkulu göründü. Onu, bu işin kolay olmadığına, ciddî olarak düşünmesine, çünkü bu iş için bir kez anlaştık mı, muhakkak yapılması gerektiğine inandırmaya çalıştım. O bana herşeyi yapmaya ve neyin üzerine istersem yemin etmeye hazır olduğunu, 32 aydır yedek askerlik yaptığından, artık bıktığını söyledi. Bu ciddî işi başarmak onun bu safdilliği ile oldukça zordu, ama belki de gerçekten karar verebilirdi. Herşey üzerinde anlaştık. Karşılaşmamızı ve parolayı tayin ettik. Bizi aldattığı takdirde kendisini neyin beklediğine dair ona ihtarda bulundum. Tabii biz, bütün bunlara karşın bütün korunma tedbirlerini alacaktık, ama bir takım önüne geçilmez nedenlerden dolayı belirtilen yere gidemedik. Daha sonra öğrendiğimize göre, asker birşey yapamamış...

Bu sırada arkadaşlar arka çantalarını doldurmuşlardı; ekmek için dağılanlar da döndüler. Köyde bir hayli kalmıştık, daha fazla işimiz yoktu.

Kilise çanını iki kez vurarak toplanma işaretini verdik. Biraz sonra yola çıktık. Ardımızdan köpekler, hep öyle korkunç havlıyorlardı. Köyden biraz uzaklaşınca partizancasına yapılan güzel bir kahvaltı gücümüzü geri verdi ve böylece Balkan yolunu tuttuk.

Öyle karanlıktı ki, yürüyüş kolunu bozmayalım diye her birimiz önümüzdekinin arka çantasına koyuyorduk elimizi. İğne gibi batan, soğuk, ince bir yağmur başladı. Yürüdüğümüz sürece de fazlalaşıyordu. Yol derenin yatağı boyunca kıvrılıyor, onu birçok yerlerde aşıyor ve taşlıklarda yokolup gidiyordu. Zaman zaman suya girdiğimizden ayaklarımız tümüyle ıslanmıştı. Her dakika birimiz kaygan taşlara iyice basamayıp bütün ağırlığıyle suyun içine seriliyor ve lânet ederek doğruluyordu. Böyle gece-

lerde yolculuk çok usandırıcıdır. Böyle zamanlarda kör gibi, dokuna dokuna yürür, «salt ayaklarınla görür», dengeyi yitirir ve herhangi bir çukur karşısında aldanarak hemen düşersin. Yürüyüş kolumuz parçalanıyor, bazıları geride kalıyor ve yokolmamalarına salt sık sık verilen sinyaller yardım ediyordu.

Şiddetli ve sürekli yağmur kemiklerimize kadar ıslattı bizi. Kamburlaşmış, başlarımızı yakalarımız içine büzmüş bir halde yürüyor, kıpırdanmaya cesaret edemiyorduk. Çünkü küçücük yılanları andıran soğuk, ürpertici yağmur damlaları hemen arkadan süzülüp insanı donduruyordu. Dinlenmeyi düşünmüyorduk, zaten oturmaya da yer yoktu. Bazıları kendilerini köstekleyen «uyuklamış» bir taşa sövgüler savuruyor, biri usandırıcı yağmura «tükürüyor», üçüncü biri de kendisini beklememiz için haykırıyordu.Salt Boçko nikbinlikle: «Şimdi bana bir sıcak oda ile yaylı bir yatak verseler kablu etmem. Benim için böylesi daha iyi.» diye bizi rahatlatmaya çalışıyordu. «Haydi canım razı oluver!» Boćko «hayır, hayır,» diyordu. Yeniden düşen Petso artık taşlara sövmekten bıktığından bütün öfkesini Boçko'nun üzerine döktü. Ne de olsa bu, aramızda bir neşe havası ya da hiç olmazsa bir değişiklik doğurdu.

Geceyarısına doğru kara çevirdi yağmur. Artık Yabani Ormanın dik patikalarında emekliyorduk. İki yoldaşla birlikte Hija'-ya gönderilen yaralı Nedâlko'ya yetiştik. Onlara dayanarak, güç halle yürüyebiliyordu. Bütün yürüyüş kolunu geciktiriyordu.

Biraz sonra açıklığa çıkınca, bizi keskin, şiddetli bir rüzgâr yakaladı. Islanan, ağırlaşan giysilerimiz donarak takırdamaya başladı. Zor soluk alınıyordu, ağzımızı açınca rüzgâr boğuyordu. Yaralı ile birlikte yürümek olası değildi. Çünkü yürürken donabilirdik. Onun yanında iki yoldaş bıraktık ve biz koşarak yolumuza devam ettik. Ne de olsa insan böylelikle biraz kızışıyordu. Kar ortalığı aydınlattığı için izlerimiz belli olduğundan kaybolmak tehlikesi yoktu...

Şafak, yolda yakaladı bizi. İnsan ne denli yorgun olursa olsun, sabah bir dinçlik veriyordu. Ayaklar daha emin basıyor ve aydınlıkta insan rahatlıyordu. Ama soğuk hâlâ merhametsizdi, donmuş olan giysilerimiz hep öyle zırh gibiydi. 1 Mayıs idi, ama havanın soğukluğu, Ocak ayı soğuklarına benziyordu!... Bütün

kış, «Notları» (1) okumuş olan küçük partizanımız Penko, dişleri arasından: «Komiserim, anlaşılan bu Mayıs, Nisan ayaklanmalarındakine benziyecek!» dedi. «Benkovski'nin de bizim gibi donduğunu anımsıyor musunuz?...»

Öğleye yakın, son gücümüzle, Hija'ya varabildik. Orman öyle sakin ve güzeldi ki, insanın bağırası geliyordu. Ağaçlar kaba kar altında, sanki dalları sık meyva çiçekleri yüzünden eğilmiş gibi ağırlaşmışlardı. Ama, son yarım saat içinde, rüzgârın ezgisi altında açıkça yürümek iyice bitkin düşürdü bizi. Daha iki yüz metre yolumuz olsaydı, sanki yürüyemiyecektik. Sıcak Hija'ya girince birdenbire ayaklarımız öyle bir kesildi ki, arka çantalarımızı indirmeye bile gücümüz yetmedi. Endişeli bir sabırsızlıkla bekleyen arkadaşlarımız bize yardım ettiler ve bu durumda, ıslak giysilerimizi bile değiştirmeden derin bir uykuya, korkunç düşlere daldık...

Akşam üstü kalktık. Savaş bayramı şerefine küçük bir edebiyat müzik gecesi hazırlamak güç olmadı. Partizan herşeye, beklenilmeyen olaylara, savaşa, açlığa ve sonunda şenliğe hazır bulunmalıdır.

Herkes Hija'nın pek de büyük olmayan «salonunda» doğrudan doğruya yere oturarak, iki haydut ateşinin çevresine yığılmıştı. Dışarda hâlâ uğuldıyan rüzgârlı havada yalnız nöbetçiler vardı. Ateşe yakın olanların durumu iyiydi, ama diğerleri titreşiyorlardı. Hija henüz tamamlanmamış olduğundan ara sıra üstünden kar geliyordu.

Partizanlar marşı gürledi. Gözler bir noktaya dikilmişti, yüzlerde irade okunuyordu, 120 kişinin şarkısından ilham ve güç taşıyordu. Daha coşkun olanlar kendilerini tutamayarak uygun bir şekilde ellerini sallıyorlardı.

Toprağımız ve halkımız için
Coşkuyla savaşa atılalım...

Yüzlerimizde ateşin alevleri parıldıyordu. Şarkı gitgide daha güçlü bir şekilde gürlüyordu. Ve şu çağrı ile sona erdi:

Kara faşizme ölüm.
Halka özgürlük.

---

(1) Zahari Stoyanof'un notları.

Komiser konuşuyordu. Gözlerimizin önünde Şikago'da ilk kurban düşenlerin kahramanlığı, Rusya işçilerinin ve Bulgaristan işçilerinin mücadelesi canlanıyordu... 1 Mayıs, emekçilerin halklararası kardeşliğinin, birliğinin savaş bayramıdır. 1 Mayıs, faşizmle amansız mücadele etme günüdür ve bizi vatanımızın özgürlüğünü, bağımsızlığını elde etmek için bu savaşı sadakatle, canımızı fedaya hazır olarak devam ettirmeye davet eder...

Savaşçılar alkışladı. Burada gürültüye gerek yoktu. Onlar ne yapabileceklerini göstereceklerdi.

Doktor o gün geldi. Yeni partizanlara, Osoitsa köyü civarında öldürülen müfrezenin sevimli kahramanı Vasko'dan sözediyordu. Doktor metindir, ölümle çok karşılaşmıştır, ama sesinde bir kuruluk ve emniyetsizlik seziliyordu. Bu büyük keder yüzünden sesi acaba ihanet etmiyecek miydi?

Matem marşı gurur ve tehditle çınlıyordu. Partizanlar şapkalarını çıkarmış, ayakta duruyorlardı. Vasko'nun intikamı alınacaktı.

Hepimiz şiir, şarkı ya da mizahi öykü biliyorduk. Başlangıçta bazıları sıkılıyorlardı. Ama karısiyle kızını kendi deyimiyle «yolda» bulunan üçüncüsünü de terketmiş olan Svetovraç'lı genç işçi İliya, «Korkunç haydut Tatunço» ile başladı ve diğerlerinin işini kolaylaştırdı.

Gece gittikçe artan bir canlılık ve neşeyle sürüyordu. Dışarıda fırtına, varsın uğuldasın. Hijo da bizim, Balkan da bizim, gelecek de bizim...

9 eylül öncesinde

1944 yılının 1 Eylülünü 2'ye bağlıyan geceyi Vejen tepesinin sırtında geçirdik. Önceden kararlaştırılan bir parola üzerine bize silâh göndermelerini bekliyorduk.

Öyle azgın bir rüzgâr esiyordu ki, bulgarca «Г» harfi şeklinde sıralanmış üç sinyal ateşinin koskoca kütüklerini aşağıya sürüklüyordu. Bütün gece uçak sesini duyalım diye kulak kabarttık. Sabaha karşı, donmuş ve hayal sükûtuna uğramış bir halde, Vejen eteklerindeki küçük vadiye indik. Kışı burada ge-

çirmiştik. Mart ayında terkettiğimiz sığınağı polis hâlâ bilmiyordu. Ama içinde yaşamak olası değildi. Bunun üzerine yanında bulunan güzel yeşil ovaya yerleştik...

Yüz kişi kadardık. Çavdar brigadasının General Vladimir Zaimof taburu ile Sredna Gora'daki Georgi Benkovski müfrezesinden bir çete burada bulunuyordu.

Savaş eylemi yöneticilerinin toplantısında General Vl. Zaimof taburundan bir çete ile Benkovski müfrezesinden bir çetenin eyleme geçip Pirpod'daki Çelopeç köyünü, işgal etmelerini kararlaştırdık. Bunların başlıca görevi hükümetin haince karakterini açıklayacak genel bir köy toplantısı yapmak ve burada halkı tam zafere kadar savaşa davet etmekti. Polis, direnirse yokedilmeliydi. Bizimkiler üç mitralyözle gidiyorlardı... Brigadanın yardımcı komutanı Stefço ile politkomiser görevini gören ben, Benkovski'nin komutanı ve aynı müfrezeden iki partizanla birlikte, Sredna Gora'nın Bogdan tepesine gittik. Benkovski kurmay heyetiyle bazı ortak eylemler üzerinde anlaşmamız gerekiyordu.

Ayrıca orada, bir kısmı o zamanlar Plovdif'te bulunan Genel Kurmay heyetinden daha acele talimatlar alabilirdik.

Gündüz, saat 2'ye doğru çıktık yola. Vejen'e karşı yükselen ve vadiyi güneyden kuşatan Haydut Tepesine tırmanıncaya kadar kanter içinde kaldık. Aşağıya doğru inmek de kolay değildi. Burası seyrek ağaçlı dik bir yamaçtı, Partizan Tepesi derdik. Bu tepe Koznitsa dönemeçlerinin başladığı yerde, Sofya Karlovo şosesi üzerinde bulunuyordu... Bu yamaç öyle dikti, bazı yerleri öyle taşlıktı ki, yürümek olanaksız olduğundan koşmamız gerekiyordu. Ama bir de koşmaya başladın mı, korunmalıydın, çünkü bir yere çarpman işten bile değildi.

Şose'yi aştık. Onun alt tarafında kıvrılıp akan derecikte biraz serinledikten sonra yola koyulduk Sredna Gora'ya doğru. Körpe kayın ormaniyle kaplı bir yamacı tırmandık, tepeye vardık. Koprivştitsa Sredna Gora'sı partizanlar için bir mutluluktur. Burası düz, gür yetişmiş büyük ormanla kaplı bir yerdi Belki Sredna Gora turistler için yorucudur. Ama Stara Planina'nın taşlıklarında kösteklenerek düşüp kalkan, bütün gece boyunca bir dereden çıkmayan kimselere Sredna Gora'da yürümek şarkı gibi gelir.

Yol kenarında Klisura'lı yaşlı bir kadın, odun yükletiyordu. Çevresine burunlarını karıştıran ve bize dik dik bakan üç çocuk toplandı. İçtenlikle elleştik. Heyecanlandı yaşlı kadın. Asker üniformalı bir yoldaşımız elini öpünce, kadın onu anne şefkatiyle bağrına bastı. Oğlu Korpus'ta bir yerde ölmüş. Başörtüsünün bir ucuyla gözyaşlarını silerek, içini çekti:

— Seni görünce sanki onu gördüm, evlâdım... O-oh yaktılar canımı, nereye, cehenneme yolladılar onu. Şimdi bu çocuklara kim bakacak...

İhtiyar kadın başını teselli edilmez bir biçimde sallıyordu.

Ağır ağır birşey uğuldamaya başlamıştı aşağılarda. Tıklım tıklım asker dolu alman kamyonları, Koznitsa'nın dönemeçlerinden yavaş yavaş aşağıya iniyordu. Güneşte parıldıyordu tüfekleri. Her kamyonun üzerinde ve iki tarafında MG markalı mitralyözlerin namluları uzanıyordu. Kamyon kolu sonsuzdu. Şaşkınlıkla bakıyorduk. Sakin, ama enerjik bir genç olan onyedi yaşındaki Detelin, o dakikada hepimizin düşündüklerini şöyle belirtti

— Ah, müfrezemiz niye burda değil?' Öyle yerler var ki, koca kamyon bir tek bomba ile havaya uçar...

Biz yalnız ne yapabilirdik? Kamyon koluna yetişinceye kadar, tozu bile kaybolmuş olacaktı. Kol artık dönemeçlerden çıkıyordu,şose aşağıda açık ve ağaçsızdı, tek yer yoktu pusu için...

Yaşlı kadın hiç de şaşmamıştı. Sanki bu hale katlanarak, ama öfke dolu bir sesle şöyle dedi:

— Bütün gün, kimse ilişmeden geçerler. Bu sabah, sesi bize kadar gelen komşumuzun radyosunu dinledim. Dünden beri galiba çiftçiler yönetimdeymiş. İnsan ne diyeceğini şaşırıyor. Radyoda birisi: «Almanları kovacağız, silâhlarını alacağız,» diye boğazını yırtıyordu... İşte bakın, ikinci gün, ardı arası kesilmiyor. Ve hep de Sofya'ya gidiyorlar.

Muravief hükümeti hakkında duyduğumuz ilk haber buydu. Zaten Klisura'lı kadın, bize daha fazlasını söyliyemezdi. Dün akşam Klisura'da iktidarda çiftçilerin bulunduğu söylenmiş. Yalnız şunu ekledi kendisi:

— Bunlar da nasıl çiftçi bilmem. Düne kadar başta bulunan diğerleri gibi bunlar da almanları her yere salıyorlar. Hep

bir bağın koruğu ama... hem kalkayım ben artık, çünkü Klisura yakın değil.

Ve inleyerek doğrulduktan sonra çocuklardan birini dürttü :

— Peşo koş inekleri getir...

Akşam üzeri gözyaşı gibi berrak ve soğuk, yanından suyunu içmeden geçilmez bir kaynağın başında durduk. Birşeyler yedik. Kahvaltıdan sonra çok daha tatlı geldi su. Bütün bunlardan sonra da bir sigara yakmamak, küçüklüğünden beri tütüncü olduğu anlaşılan Goran'ın dediği gibi «yaşamayı bilmemek» demekti.

Yine yola koyulduk. Yolda, geciken köylülere rasladık. Bazılarının ellerini sıkıp biraz konuştuk, diğerleriyle ise sadece selâmlaştık ve herkes yoluna devam etti. Olayların ne yön aldığını herkes hissediyordu. Yollarda partizanlara raslamak onlar için olağan birşey olmuştu. Daha önceleri yaptığımız gibi, polise haber vermesin diye kimseye tembihte bulunmuyorduk ve hiç kimse de bunu düşünmüyordu. Gelmekte olan özgürlük esintileri duyuluyordu...

Koca kayın ormanın ağır kubbeleri altında çamurlu, taşlı bir yolda düşe kalka yürürken, birdenbire aydınlık, düz bir alana çıktık. Buradan kıvrılarak geçen yolun yüzeyi düz ve canlandırıcıydı.

Sonbaharın ilk günlerinde, mehtaplı bir gecede, Sredna Gora ne kadar da güzel! Sonbaharın ilk özellikleri artık belirmiş olsa da, orman hâlâ tazeliğini koruyordu ve insanı hoş serinliği ile okşuyordu. Akşam rüzgârı hafif ve hoştu. Dolunayın ışığı altında olanlar ağarıyor, ağaçların tepeleri gümüşi bir renkle parıldıyordu. «Güzelsin benim ormanım...» şarkısının ilk sözcükleri göğsümüzden çıktı. Bizi sözle anlatılmayan bir şey heyecanlandırıyor, canımız bağırmak istiyordu... Ama hayır, şarkı duygulu, sakin bir sesle dalgalanıyordu. Bu güzel görünüm içinde ancak hafif sesle şarkı söylenebilirdi... Partizan yüreği ne kadar da büyükmüş. Öz vatanımızın güzellikleri karşısında nasıl da heyecanlanıyor. Ve onu tahkir ederek, halkı öz vatanında yabancı hale getiren kimselere karşı nasıl bir kinle kaynayıp coşuyor...

Önümüzde, yakın bir yerden, hafif çan sesleri duyduk. Kü-

çük bir tepeyi aştık. Büyük ak kayaları andıran öküzler yatıyordu ovada. Üzerimize köpekler atıldı. Büyük, beyaz bir mandıradan bir erkek çıkarak köpekleri susturdu. Onu neşeyle selâmladık, dikkatle köpeklerini övdük ve mandıraya girdik ardısıra.

Ortada, betonun üzerinde, ateş yanıyordu. Ufak tefek, akıllı ve sevimli yüzlü bir ihtiyar... Altmışbeş, yetmiş yaşlarında görünüyordu. Bu akşam yalnız kalmıştı, arkadaşları Klisura'ya gitmişlerdi.

Kendimizi tanıtmaya gerek yoktu. Zaten şaşırmadı bile. Sadece sabahleyin erkenden süt getirenlerin bizi burada görmemelerinin daha iyi olacağını hatırlattı. «Bilirsiniz ya, sinekler ölürlerken hırsla ısırırlar. Başıma bir belâ getirmesinler sonra!... Ama akşam yemeğine hoş geldiniz.»

Ve yakınlarıymış gibi sordu bize:

— Kahvaltı edecek misiniz?

Gülümsedik. Güya kaynağın yanında akşam yemeğini yemiştik, ama partizan yemeği reddeder mi hiç? Bu yemek ise kaçamakla yoğurttu!...

İhtiyar kaçamağı karıştırıncaya kadar, tanıştık. Troyan'ın, Golâma Jelâzna köyünde Moyü dede diye anılırmış. Yavaş, yavaş,tekdüze bir sesle, düşünerek konuşuyordu, ama dediği dedikti.

Konuşmaya siyasetle başladık. Moyü dede Klisura'ya çok seyrek iniyordu. Ama ya gelen geçenlerden ya da gazetelerden biraz bilgi edinmişti. Bizi yeni hükümet ilgilendiriyordu.

— Ne diyeyim size bilmem. Bu hükümette çiftçisi de, demokratı da ve daha birçokları var. Ama görülüyor ki uzağa gidemeyecekler.Ruslar sınırda, almanlar ise hazırlanıyorlar. Eğer burada döğüşürlerse fena...

Ve biraz düşündükten sonra ekledi:

— Halk bıktı, özgürlük istiyor...

Moyü dede kaçamağı indirdi. Kıyılmış tütünden, meraklı işi, ustaca bir sigara sardı.

— Bugün buradan geçen bir Klisura'lı, yönetime, halkı kıymış olan Tsankof'un geleceğini söyledi. Çarın bir çeşit vasisi... İşler hepten karışacak. Halk Tsankof'tan hayır görmiyecek.

Daha fazla söyliyeceği yoktu ki, sustu.

Arkadaşlarından biri bir lâf attı ona:

— Omuzlarında birçok yıl taşıyor gibi görünüyorsun ama, şu mübarek siyaseti hâlâ eşeliyorsun ha?

Moyü dede alındı:

— Benim şimdi halsiz olduğuma bakmayın, yirmiüç yılında, sizin çocuk olduğunuz sırada bayrağı ben taşımışımdır. Konuma ile birlikte ayaklanmıştık, ama yürümedi. Başımızı asker yedi, asker. Sonra katliamlar başladı, o sırada yönetimde Tsankof haydutu bulunuyordu. Nasıl sağ kaldığımızı bir Allah bilir.

Arkadaşımız yine takıldı:

— E, madem ki çiftçisin, şimdi yöneticilerdensin demek.

— Sen bu çiftçileri bırak... Burof da katliamları yapan Sgovorda değil miydi sanki? Şimdi ise yine bakan! Onların ne olduklarını biliyoruz biz... Siz bu işi hayırlısıyle sona erdirmeğe bakın. Dâdo İvan da yardım eder...

Onunla daha fazla ne konuşabilirdik? Moyü dede bize yaltaklanacak kimselerden değildi. Yaşam birçok şeyler öğretmişti ona.

Konuşma sırasında kaşıklar hızla çalışıyordu. Yoğurt dolu koca bir bakır, altı kişi için az değildi... Ama partizan midesi akordeon gibidir: Azla da işler ama, bir de açıldı mı... Karnımızı doyurunca uykumuz geldi. Oysa yola çıkmamız gerekti.

Moyü dede köpekleri susturarak dışarıya dek katıldı bize. Uğurlarken, cesaret vermek için, yineledi:

— Düzelecek düzelmesine, yalnız siz sıkı tutun.

Mandıranın üç dörtyüz metre ötesinde sıcak çimenler üzerine uzandık. Detelin, Moyü dedeye hayran kaldığını anlatıncaya kadar diğerleri mışıl mışıl uyumuşlardı...

Sabahın serinliğinde, gün doğarken hareket ettik. Dinçleştiğimizden yolculuk iyi gidiyordu. İnsan dinlenince, hafif hafif, keyifle yürüyor.

Yolun bir tarafında çoban kulübeleri vardı. Uğradık. Karakaçandılar. Bize, henüz sağdıkları sıcak koyun sütü ikram ettiler. Kaynatmadan içtik sütü. Çiğ süt içmenin çok yararlı olduğunu söylerler...

Tabii ki, siyasetten uzak kalmadık. O günlerde iki kişi karşılaşsın da, ülkeyi ilgilendiren siyasi sorunlardan sözetmesin olur muydu?

Dikkatimi pek fazla çeken şey, Karakaçanların siyasi so-

runlara ait doğru ve etraflı anlayışları oldu, çünkü biz bunun tam tersini tahmin ederdik. Onlar herşeye canlılıkla ilgi gösteriyor, bize önemli sorular soruyor ve kendi fikirlerini söylüyorlardı. Almanlardan, onların bizdeki hizmetkârlarından kayda değer bir kinle sözediyorlardı. Bu içtenliklerini destekliyen deliller de vardı: *Yoldaşlarımıza uzun zaman yiyecek temin etmişlerdi...*

Bogdan tepesine yaklaşıyorduk ki Benkovski'nin komutanı Maksim durdu:

— Eğer isterseniz öldürülen 13 arkadaşımızın cesetlerini görelim. Daha gömülmemişler.

Ormanın kenarında, tarla içinde yatıyorlardı. Altısı bir oradaydı, yedisi ise çeşitli yerlere dağıtılmışlardı. Yavaş yavaş erimişler, derileri kararıp sertleşerek, çürümeksizin kemiklerine yapışmıştı. Gerçekten iskelet olmuşlardı. Gençlik çağında, çiçek açtığı yıllarda bulunan insanlar olduklarını düşündükçe, onlara bakmak ağır geliyordu.

Bu mükemmel delikanlıların öyküsü korkunçtu. Kristeviç, Krasnovo, Dılgi Geren köylerinden onbeş genç müfrezeye doğru yollanmışlar Onları karşılayıp, kampa kadar götürmek için, yanlarında bir de eski partizan bulunuyormuş. Yalnız bir asker tüfeğiyle, bir de avcı tüfekleri varmış.

Memleketimizi «demokrat» Bagrânof'un yönettiği devrenin Ağustos ayında idi. Sredna Gora'daki partizanları mahvetmek (ve sonra ölüler için genel af ilân etmek) amacıyla, onlara karşı 30 bin kişilik bir ordu gönderilmişti.

Bu onaltı genç Mede Dereyi geçerek, yukarı doğru yürüyorlarmış. Birdenbire dört taraftan ateş açılmış. Pusu güzelce kurulmuş olduğundan, deneyimsiz yoldaşlarımız, tam üstüne varmışlar. Yalnız iki kişi kurtulabilmiş.

Katiller, onların silâhsız ve hemen hemen çocuk yaşta olduklarını, pusuya düşünce kendilerini yakalayıp mahkûm edebileceklerini görmediler mi sanki? Ama gizli emirler kesin ve açıktı: Olduğu yerde öldürmek... Tümünü söyliyelim: Müfrezenin yerini söylemesi için birini yakalamışlar. Genç, kahramanca hareket etmiş. Ve onu benzinleyerek tutuşturmuş faşistler...

Bu, bazı kimselere, belki uydurulmuş, korkunç bir masal gi-

bi gelir. Ama onlar, bu gencin annesini arayabilirler. Bu annenin uğursuz talihi de buymuş.

Bazı kimseler var ki, faşistlere, gericilere karşı beslediğimiz nefreti beğenmiyorlar. Onların işi bitti diye iddia ediyor ve merhametli olmamızı istiyorlar. Ama hayır, bu gibi işkencelerin hiçbir zaman yinelenmemesi için, biz bu canavarlıkları unutmayacağız. Nefret sadece yıkmaz, aynı zamanda yaratır. Bizim nefretimiz, vatana, halkımıza, hayata karşı sevgi demektir. Nefretsiz hayatı olanaksız hale getirenler var oldukça, biz nefret edeceğiz.

Sağ kalanlar, arkadaşlarını gömerlerken buna yemin etmişler. Ölenlerin akrabaları, insan gibi gömülmeleri için, bütün bir ay boyunca cesetleri istemişlerse de, boşuna... İzin vermemişler. Benkovski müfrezesi 5 Eylül'de cesetleri kardeş mezarlığına gömdüler ve derin bir sessizlik içinde uzun zaman onların başında kaldılar...

Nöbetçinin işareti bizi durdurduğunda, vakit öğleyi geçiyordu. Kampa yarım saatlik yolumuz kalmıştı. Ama aşağıdaki köylerde jandarmalar harekette bulunduklarından, uyanıklığımızı güçlendirmemiz gerekiyordu. Nöbette olan arkadaşlarımız öyle güzel maskelenmişlerdi ve gözetlemek için öyle iyi mevzide bulunuyorlardı ki, herhangi bir beklenmedik durum olanaksızdı.

Büyük bir canlılık gördük kampta. Yüzyirmi, yüzotuz kişi, savunmaya elverişli olan büyük bir ovaya yerleşmişlerdi. Bir kısmı ekmek, diğer bir kısmı yemek pişiriyor, üçüncü bir kısmı ise traş oluyor ya da silâhlarını temizliyorlardı.

Bizimle sapasağlam, partizancasına kucaklaşıp öpüşmek, ellerimizi uzun zaman içtenlikle sıkmak üzere, bize doğru atıldılar. Botef'çilerin birçoğuna savaş dostluğu ile bağlıydık. Mart ayında Koprivştitsa'yı birlikte istilâ etmiştik. Diğerleriyle de kışı Vejen tepesinin alt tarafında geçirmiştik. Hattâ tanıştığımız partizanlarla bile karşılaşmamız içtendi. Hepimiz partizan değil miydik?

Uzun süren ayrılıklardan sonra konuşmalar bitmiyordu. Tanıdık her arkadaşı, herşeyi sormak gerekliydi. Biri müfrezesinin başarılarını anlatmayı henüz bitirmeden, diğerleri kendilerinkini saysınlar diye onun sözünü kesiyorlardı. Ama zaferlerden başka bozgunlar da vardı ve onların da sözü edilmeliydi. Bir süre için

konuşmalar kesilerek ağır bir sessizlik çöktü. Birisi, bizi sonsuza dek bırakan bir dostu sormuştu...

Tsiko'yu yine sevdiği iş üzerinde çalışırken bulduk: Defterine şarkılar kopya ediyordu. Onunla Koprivştitsa seferinden tanışıyorduk. Çok dikkati çeken, içten, sadık bir dosttu. Kısa boyu, geniş omuzlariyle adeta dört köşe bir hali vardı. Ağır bir hayat geçirmiş olsa da Yunanistan'da illegalliği hapisle, hapisi de illegallikle değiştirmişti. Üstüne titrediği ve takmadığı takdirde tek adım atamadığı telle tutturulmuş büyük siyah gözlüğü kendisine biraz sert bir insan hali verse de, yüzünde bir iyilik okunurdu ve gerçekten de iyi huyluydu.

Onu Sredna Gora'daki sığınaktan anımsıyorum. Kar ve şiddetli bir soğuk vardı. Dışarıya burnunu bile uzatmak istemediğin bu havada Tsiko, yatıkla matara elinde, ortada mekik dokuyordu. Çünkü nöbetçiydi. Suyu getirince de hemen davete başlardı: «Su içmeyi unutmuş olmıyasın?» Bir dakika önce içmiş olsan bile reddedemezdin. Çünkü «Hayır hayır, susamışsındır.» diye üstelerdi. Bazen şaka da yapardı. Birini uyurken gördü mü, dürterek «İç» derdi. O anda uyuyan su içmeyi düşünmez, uykulu uykulu mırıldanarak, kızgın, diğer tarafına dönerdi. Ama Tsiko ısrarla: «İç be yoldaş, iç, eminim ki canın istiyor, ama uykulu olduğundan farkında değilsin.» derdi.

Uyuyan kişi elini savurarak, içerdi sonunda.

Tsiko şarkı kopya etmeyi çok severdi. Bir defter doldurmuştu, ikincisi de sonuna gelmişti. Çeşit çeşit şarkılar, bulgarca, rusça, sırpça, fransızca, yunanca, italyanca, türkçe ve arapçadan tut ta... esperanto diline kadar her türlü şarkı. Bunların koro halinde söylenmesini severdi. Benkovski müfrezesinin korosu da vardı, o yönetiyordu.

İyice dinlenmemiştik ki, Tsiko şen saati açtı.

Şarkısız yaşayamaz partizan. Yaşam ağır ve çetindi, insanın en aziz yoldaşları yanında ölüp giderdi. Bazen günlerce fısıltiyle konuşmak gerekirdi. Ama, uzun süre bekledeğin an gelince, ruhun genişler, şarkı söylemeye başlardın...

Yüzotuz boğazdan çıkan partizan marşı şiddetle çınlıyordu. Son kıtanın bitmesiyle, soluk almadan «Voroşilof marşı» gürledi. Sonra «Çapaef», «Çavdartsi», «Septemvriytsi» marşları geldi. Burada serbesttik, vatanımızın bu güzel köşeleri bizimdi. Sred-

na Gora'nın özgür evlâtları gittikçe daha büyük bir canlılıkla şarkı söylüyorlardı. «Katüşa» ile daha sakin, lirik şarkılara geçtik.

Yüreklerimizden sevgi coşuyordu. Şu anda, belki de birçokları sevgililerinin düşleriyle yaşıyordu. Tsiko'nun «ihtisası» olan «Yemendrus»un nağmeleri hafif hafif işitiliyordu. O solo söylüyordu... Birdenbire bir akordeon sesi işitildi. Bu bir sürprizdi. Benkovski müfrezesinden olanlar bu konuda mutluydular: Onların akordeoncusu Strelça'lı Neşo, usta, hayır maestro idi. Arkadaşlar hemen onun çevresini sardılar. Parmakları tuşlar üzerinde oynarken görünmüyorlardı. Neşo yaratılıştan müzisyendi. Akordeonu kucaklamış, kendini tümüyle ona vermişti. Salt parmakları ile değil, bütün vücuduyla çalıyordu. Böylesine çalan birini dinlememiştim. Belki de burada koşullar da etkiliyordu. Ama ne de olsa... Arkadaşlar gözlerini onun parmaklarından ayıramıyorlardı, onlarınkiler de, hiç farkında olmadan, aynen oynuyorlardı. Ve herbiri onun gibi çalamadığından gizlice üzülüyordu.

Müziğin partizan ruhu üzerinde etkisi ne kadar da güçlü! Ama Neşo'nun ustalığı da önemli. İnsanın göğsünü kabartan ihtiraslı, adeta hüzünlü bir melodi çalıyordu. Canımız, harekete geçirecek hızlı bir şey çalmasını istiyordu. Ama Neşo acele etmiyordu, o müziğin bizi yerimizde mıhladığını ve istediği sürece böyle hiç kımıldamadan duracağımızı biliyordu... Ve işte birdenbire bizim tarafa ait coşkun bir horo başlıyor... Altmış yaşlarında olan Strelça'lı iri ve güçlü yapılı Stayko, sol elini arkaya, belinin üzerine atmış, diğeriyle şapkasını kaldırmış: «Hay-da! Dayan dostum!» diye bağırarak ileri atılıyor. Herkes kıpırdanıp, sallanıytor... Horo bir anda hazır. Henüz katılamayanlar, sabredemiyerek, oldukları yerde küçük adımlarla oynuyorlar. Horo büyüyor, bükülüyor. İki üç daire birbirine karışıyor... O anda en zor durumda biri varsa, o da aşçı. Çünkü yemeğe bakması gerekli.. Ama dayanamıyor. Elinde kepçe, horonun «kuyruğuna» tutunuyor ve ayaklarını şiddetle vurarak birkaç kez dönüyor. Böylelikle rahatlamış oluyor biraz. Şimdi artık çorbayı rahat rahat karıştırabilir...

Geniş ova, bir köy alanını andırıyordu. Horonun oynadığı yerden kurumuş sık otlar kökleriyle çıkıyor ve yükselen toz ha-

fifçe oyunculara yapışıyordu... Partizanın burada horo oynadığı unutulmamalıdır.

Akşam olmuştu, ama horo hâlâ sürüyordu. Arasıra biri terlemiş, soluk soluğa nefes olarak horodan ayrılıyor ve sanki sırtına yapışmış olan ceketini atarak, yine oyuna katılıyordu.

4 Eylül sabahı bizi, yeni gelen haberciler uyandırdı. Olaylar hızla gelişiyordu. Bunun için de onlar durmaksızın köyleri dolaşıyorlar, kampa 4-5 saat ara ile, bazen çifter çifter geliyorlardı. Getirdikleri haberler hiç de birbirine uymuyordu, bazıları hattâ düşünülemez gibiydi. Ama siyasi seziş yeteneği olan bir kimse durumu belirleyebilirdi: Düğümün çözülmesi zamanı yaklaşıyordu, ama daha gelmemişti. Evet bizim için kesin eylem günleri geliyordu ve hazır olmamız gerekliydi.

Gazetelerden, Muravief hükûmetini öğrendik. Böyle bir hükûmetin halka ne verebileceğini ve bize, partizanlara karşı ne durum alacağını onun karakterine göre, canlılıkla konuşuyorduk. Gerçi bir noktada hepimiz aynı fikirdeydik: Ülkemizi kurtaracak hükûmet bu değildi, düşmanla şiddetli çarpışmalar sonunda elde ettiğimiz silâhı, böyle bir hükûmete teslim edemezdik.

Muşanof'un «Halk» meclisinde partizan harekâtı hakkında neler söylediğini iyi hatırlıyorduk biz. Ona göre partizanların çoğu «cani tipler» olup «bedbaht» gençlerin idealizminden yararlanarak, onları Balkana çıkaran kimselerdi. Ona göre «idealistler» bir avuç insandı, hem de temelsiz, gülünç idealistler. Bizim hakkımızdaki düşünceleriyle Muşanof, faşistlerden... ancak anlatım biçimiyle farklıydı.

Muşanof, Muravief ve tayfasının amaçlarını anlamak bizim için zor değildi: Onlar, halkımızı tarihi esaslara dayanılarak yaratılan dostluktan saptırmaya uğraşıyor, Partinin, Vatan Cephesinin ve bizzat halkın yönetimi eline almaması için çalışıyorlardı. Bizim alacağımız mevzi belliydi: Geç kalmadan, amansız mücadele!

İki saat sonra gelen haberciler «genel af» ilân edildiği haberini getirdiler. Vergil Dimof siyasi tutukluların serbest bırakılacağını vaad etmiş, biz partizanlar ise Balkandan inmek ve... silâhlarımızı teslim etmekte serbestmişiz... Gülüyorduk: «Ondan sonra hapis değil mi?»...

Büyük haydut ateşi etrafındaki şakalar, uzun süre devam etti. Ama sorun yavaş yavaş ciddi konuşmalar halini aldı ve hemen hepimiz toplandık.

Derin, içten gelen bir nefretle konuşuyordu Benkovski. O, uzun zaman ve bu arada Muşanof - Giçef zamanında da hapislerde çürümüştü, bir yıldır çetin partizan hayatının rahatsızlıklarını çekiyordu. Kendisini bir de sık sık ağrıyarak yere deviren, midesindeki şiddetli yara da zorluyordu.

— Genel af mı? Bu bize hakarettir, ölen arkadaşlarımız'la alay etmek demektir. Genel af katillere özgüdür. Bizim cinayetlerimiz nedir, bizim için ne diye genel af ilân edilsin? Özgürlük uğrunda dövüştüğümüz için mi?...

Öyle ateşli konuşuyordu ki, sanki tartıştığı kimseler önündeydi. Biri birşey eklemeye kalkışınca elini savurarak, daha büyük bir heyecanla sözünü sürdürdü:

— Biz genel af istemiyoruz, varsın onu kendilerine saklasınlar, belki de gerekir. Biz, uğrunda mücadele ettiğimiz özgürlüğü istiyoruz! Halk nefes alsın ve kendi kendini yönetsin. Bize başka şey gerekli değil, halkın minnettarlığı yeterli. Zaten bize genel af değil de, minnettarlık gerekiyor.

Benkovski, konuşmasını bitirdikten sonra sakinleşti, ateşin başına geçerek bir çırpı ile korları karıştırmaya başladı. Yeniden bir gürültü koptu. Arkadaşlar, Benkovski'nin sözlerini canlılıkla destekliyorlardı.

Bu insanlara baktım ve altmış yaşlarında olan bu ihtiyarların, evleri yakılmış, aşağıda aileleri zor durumda kalmış olan bu erkeklerin, henüz orta öğrenimlerini bitirmemiş bu kızların kahramanlıklariyle övündüm. Birçokları yıllarca bir çatı altında uyumamış, açlıklarını gidermek için günlerce midelerini sert toprağa bastırmış, karlara gömülerek uyumuş, soğuk Balkan yağmuru altında haftalarca kalmışlardı. Yoksa onlar da insan gibi yaşamak emelini gütmüyorlar mıydı? Evlerine dönmeyi onlar da istiyorlardı. Ama halkına karşı görevlerini sonuna kadar yaptıkları bilinciyle, onurla dönmek istiyorlardı...

Akşam üzeri iki kişi daha geldi. Biraz telâşlıydılar. Yanlarında yabancı kimseler de vardı. Çevrelerini saranların bitmez tükenmez sorularına biraz emniyetsizlikle ve genel sözlerle karşılık veriyorlardı. Benkovski'nin komutanı, kurmay başkanı ve

komutanımız Stefço ile haberciler bir yana çekildik. Önemli haberler getirmişlerdi.

Köylerde görülmemiş bir hareket başlamış. Köylüler tüm işlerini bir tarafa bırakmışlar, olayları heyecanla izliyorlarmış.

Dobruca sınırlarındaymışlar ve her an geçmeleri bekleniyormuş. Halka, Muravief hükûmetinin bu olaylar karşısında sıkışarak genel af ilân edeceğine dair en büyük umutları bu yüzdenmiş.

Partizanları ve siyasî suçluları karşılamaya hazırlanıyormuş köylüler. Birçokları habercilerle birlikte kampa gelmeyi ve bizi alarak birlikte dönmeyi istemişler. Birçok kişi, bizi ve hapislerdeki akrabalarını, çiçeklerle, yiyeceklerle, meyvalarla karşılamaya çıkıyormuş. Diğer bazıları ise mahkûmları getirmek üzere birkaç gün önce arabalariyle Plovdif'e ve Pazarcık'a gitmişler ve hâlâ dönmemişler.

Ama halk alçakçasına aldatılmıştı. Bizi ve serbest bırakılan mahkûmları karşılamaya çıkan köylüleri jandarmalar bekliyormuş. Elde edilen bilgilere göre büyük bir eylem hazırlanıyormuş. Abluka Sveti Naum, Tseretelevo, Dolni Geren, Dülevo, Kristeviç ve diğer köyleri içine alıyormuş. Eylemin yönü Sredna Gora'ya doğru idi. Belliydi ki Sredna Gora partizanlarına yeni bir darbe indirilmesi düşünülmüştü ve artık tatbikine geçiliyordu.

Evlerine suratları asık olarak, öfke içinde dönmüş köylüler. Muravief hükûmetinin, bazı kimselerde, demagojik vaatlerle uyandırmış olduğu küçük umutlar da sönüyorsu. Halk, kitleler halinde müfrezelere girmek istiyordu. Habercilerle gelmiş olanlar, yeni gönüllülerdi.

Benkovski'nin aşağıda, ovada, eylemde bulunan ve gündüzlerini mısır tarlalarında, küçük ormanlarda geçiren çeteleri Sredna Gora'ya doğru çekilmek zorluğunda kalmışlardı. Birkaç karşılıklı çarpışmada yeni kurbanlar verilmişti ki, bunlar en değerlileriydi. Çünkü zaferden birkaç gün önce, özgürlüğü göre göre gitmişlerdi. Halk onların katillerinin Muşanofçular, Giçefçiler ve Muraviefçiler olduklarını unutmayacaktır...

Akşam üzeri birdenbire gök gürlemeye başladı. Şiddetli bir rüzgâr çıktı. Sonra birdenbire durarak, sicim gibi bir yağ-

mur boşandı. Olup olacağı birkaç çadırımız vardı. İliklerimize kadar ıslandık çoğumuz.

Odun yığdık. Öyle büyük ateşler yaktık ki, yağmur bunları söndüremiyordu. Bunların yanına yattık. kerevet olarak yaş odunlardan yararlanıyor, başımızın altına ise taş ya da ıslak arka çantalarımızı koyuyorduk. Yağmur, gecenin geç saatlerine kadar, üzerimize yağdı. Uyumak düşünülemezdi bile, ama ne de olsa ateşin yanı daha sıcaktı.

Sabaha karşı kendimizi, akşamkine oranla daha bitkin hissettik. Bütün gece yağmurun altında ıslanmak ve göz yummamak hiç de hoşa gidecek bir şey değildi. Hiç olmazsa gündüz biraz uyuruz diye umut ediyorduk. Ve tam uykuya dalmıştık ki, birinci nöbetçinin bulunduğu taraftan coşkun sesler işitildi ve ağaçların alçak dalları sallanarak ortaya yüzleri sevinç ve neşe dolu iki haberci sıçradı. Biri, daha sırtından çantasını indirmeden uyuyanları dürterek haykırmaya başladı.

— Kalkın be uykucular, yumuşacık döşekleri bulmuşsunuz da, kalkmaya yanaşmıyorsunuz. Kalkın, yoksa devrimi uyku ile geçireceksiniz!

Ayağa fırladı arkadaşlar, şaşkınlıkla bakınmaya başladılar: Sabahın erken saatinde bu telâş neydi!

Haberci elini ceketinin iç cebine sokarak bir kâğıt çıkardı ve sanki herkesin görebilmesi için yukarıya kaldırdı:

— Vatan cephesinin çağrısı! Ulusal Komite üyeleri tarafından imzalanmış!

Sonra kâğıdı, sanki bizi üzmek istiyormuş gibi, yavaş yavaş ve törenle açtı... Alöşa kâğıdı kaptı. En meraklıları onun ardına yığılarak parmaklarının üzerine kalkmışlardı. İşittiklerinden başka, görmek de istiyorlardı. Alöşa okuyordu:

— Bulgaristan halkına duyuru... Bulgaristan halkı!...

— Dur kimler tarafından imzalandığını görelim. O daha önemli.

Alöşa, faşizme karşı tanınmış, denenmiş, mücahitlerin, Vatan Cephesine giren partilerde üye olan tanınmış siyaset adamlarımızın ve ilim adamlarının adlarını yüksek sesle okumaya başladı. Ama Stayko bütün adları tanımadığı için haykırdı:

— Dur be dost! Söyle sen bana, imza edenler arasında bizden var mı?

— Var be bay Stayko, var!

Ama o hâlâ inanamıyordu:

— Pekâlâ, madem ki var öyleyse, Dimitrof ya da Kolarof niçin imzalamamış?

Sabırsızın biri, çağrının okunması geciktiğinden ötürü hiddetlenerek, Stayko'ya bağırdı:

— Yeter be Stayko, Dimitrof Moskova'da, Kolarof da orada. Burada bulunanlar imzalamışlar.

Uzun açıklama ve tartışmalardan sonra, Stayko razı oldu, ama kolay teslim olmadı:

— İyi be dost, iyi! Öyleyse herkes öğrensin: Madem ki bizimkiler de imzalamış, razıyım, yoksa rüzgâr iş...

Sanki çarpışmaya girilecekmiş gibi, bir canlılık başladı kampta... Bütün gece uyumayan, kızarmış gözleri kaşınan partizanlar dizlerinde sızılar hissederek koşuşuyorlardı. Ama o anda ağrılarını düşünmüyorlardı. Ateş başına toplanıyor, çağrının başlangıcını işitemediklerinden ötürü üzülüyor, çağrıyı kaparak gruplar halinde okuyorlardı. Sevinç birinden diğerine geçiyor ve artık durumu herkes biliyordu. Sonunda büyük bir şenlik egemen oldu. Sabahın bu erken saatinde, sakin ormanda yüreklerin derinliğinden yükselen sesler gürlüyordu:

— Yaşasın Vatan Cephesi!

Devrimciler kucaklaşıyor, birbirlerinin arkalarına acıtıncaya kadar vuruyor, bazıları ise selâmlamak için tüfeklerini ve tabancalarını havaya dikerek silâhları kuru sıkı patlatıyorlardı. Onlar Vatan Cephesini salvo ile selâmlamak için can atıyorlardı, ama disiplin bunu önlüyordu. Çünkü mermiler belki de tam şimdi gerekecekti.

Bu çağrı Vatan Cephesinin tanınmış faaliyetçileri tarafından, Ağustosun sonunda yayınlanan ilk çağrıydı. Bu imzalar bizim için herşeyden çok anlamlıydı: Bunlar müttefiklerimizdeki tereddütlerin yenilmiş olduğunu ve halk iktidarı için açık olarak, cesaretle hücuma geçtiğimizi gösteren birer direktifti. Bizim için onlar, kendilerine tabi olup, emirleri altında hareket edeceğimiz hükûmetti.

Uykusuz olduğunu herkes unutmuştu. Bizimkiler, müfreze

komutanlığından ısrarla eyleme geçilmesini istiyor, bazıları ise hemen yola çıkılmasını istiyorlardı. Sırt çantaları hazırlanıyor, silâhlar bir kez daha temizleniyordu. Kurmay toplantıya çekildi. Olaylar hızla gelişiyordu. Vatan Cephesi şanlı partimizin yönetiminde var gücüyle mücadeleye geçmişti. Plovdif'teki tütün işçileri genel grev için bir çağrı yayınlamışlardı. Bizim yerimiz, şimdi aşağıda, köylerde, ayaklanan halkın arasındaydı.

Sonuncu, kesin darbeyi vurma zamanı yaklaşıyordu...

zafer günleri

Halkın neşeli, heyecanlı haykırışları, kucaklaşmalar ve sevinç gözyaşları, özgürlüğün ilk esintileriyle dolu o yinelenmeyen sevinçlerle yüklü unutulmaz, gürültülü ve mutlu zafer günleri.

O günlerde Çavdar brigadası, şanlı savaş yolunu şerefle bitirdi. Bağımsız brigada halini alan üçüncü tabur, başta komutanı Stefan Halaçef Velko olmak üzere, Todor Jivkof'un yönetimi altında, Sofya'ya kesin darbenin vurulmasına doğrudan doğruya katıldı. İkinci tabur önce Pirdop'ta olmak üzere Novoselo kazasında, brigadanın bir grup partizanı ise Botevgrad kazasında yönetimi ele aldılar.

O sıralarda Pirdop'ta eylemde bulunan taburdaydım. Halkın bu heyecanlı yüce bayramının tek anını bile hiçbir zaman unutmayacağım. O zamanlar hepimizi heyecanlandıran duyguların yüzde birini dahi ifade etmek güç bir iştir.

Bizim köylerde belirmemizle, halk yönetimi kesin ve sürekli olarak kuruluyordu. Halk alanlara toplanıyor, bizi gerçekten anlatılamaz sevinçle karşılıyordu. Bizi el üstünde taşıyor, özgürlüğü, yeni yönetimi nasıl korumaları gerektiğini açıklamamızı ve savaşta geçirdiğimiz yaşantımızdan uzun uzun sözetmemizi istiyorlardı. Ve konuşmaya biz başlayınca, ormanı andıran sağlam emekçi yumruklar önümüzde dalgalanıyor, sonbaharın ilk günlerinde bile yeşil olan bu şirin köyler yüreğin en derin köşelerinden gelen heyecanlı bağırışmalarla çınlıyordu:

«Yaşasın partizanlar!», «Yaşasın Dimitrof!» Ormanı andıran yumruklar dalgalanırken, alan uzun süre şiddetli alkışlarla gürlüyordu.

Biz aynı zamanda diğer işimizi de yapıyorduk. O zamana kadar illegal olan Vatan Cephesi komitelerini halka duyuruyorduk ve onlar da yönetimi hemen ellerine alıyorlardı. Tehlikeli faşistlerin yakalanmasını, silâhların toplanmasını emrediyor, yerli silâhlı, savunma grupları örgütlendiriyorduk. Bazı faşistlerin yakalanması kolay değildi. Bunlar halkın kininden hiç de iyi birşey beklemedikleri için, «derin illegalliğe» geçmişlerdi. Samanların içine gömülüyor, mısır tarlalarına, tavana saklanıyorlardı. Ama alçaklar da eksik değildi. Bunlar, yaptıklarını bilmiyoruz sanarak bizi kucaklamaya atılıyorlar ve «Sevgili yoldaşlar sizi ne zamandan beri bekliyoruz.» diyorlardı. Ve onlara konukluğa gitmedik diye, «sizin için kaç kez börek yaptık.» sözleriyle bize «darılıyorlardı»... Bu bizde, o sevinçli dakikalarda bile nefret uyandırıyor ve bizi, gözlerimizi dört açmağa teşvik ediyordu, çünkü düşman kurnazdı. Onları tutukladığımız zaman sahte gözyaşları derhal gerçekleşiyor, acılaşıyordu...

Çervenkof'un doğduğu Zlatitsa'da çok şaşırdık. Eskiden sadece otobüs geçerken merkez kısmı canlanan bu küçük kasabanın bu kadar nüfusu olduğunu hiçbir zaman farketmemiştik. Alan tıklım tıklım, halk yan sokaklara da yığılmıştı. Kendimize güçlükle yol açıyorduk. Zaten Zlatitsa'lılar da bizi bırakmıyorlardı. Konuşmamız gerekliydi. Milü bir kamyonun üzerindeydi. Alman faşist istilâcılarına ve onların Bulgar işbirlikçilerine karşı ateş püskürüyor, dostları selâmlıyordu. Sevinçten sarhoş gibi olan bu insanlar onun nutkundan çok az şeyler işitebildiler, çünkü hemen hemen her kelimesini alkışlıyorlardı. Mitingten sonra, kalabalığın arasından bize yol açmak için özel bir komandoya gereksinim görüldü...

Pirdop alanı o günkü kadar insanı hiçbir zaman görmemişti. Müfrezemizden bir grup yerli partizan kasabaya girmiş bulunuyordu. Yönetim kurulmuştu. Ama halk yollara yığılıyor, dağılmıyordu. Biz gelince yeniden alana koştular. Kamyonları durdurarak üzerlerine tırmandılar, bizi yukarı kaldırdılar. Doğduğum bu kasaba bana ne kadar heyecanlı, uyanık ve değerli görünüyordu. Yoldaşlarım beni konuşmaya zorladılar. Hadsiz hesapsız çileler, ortak mücadele, önümüzde açılan ışıklı yol

bizi (partizanları ve halkı) birbirimize yaklaştırıyordu. Partiden *öğrenmiş olduğumuz sözcükler, yüreklerin derinliklerine işleyerek*, daha hızla çarpmasına, yanakların ateşlenmesine ve gözlerin yaşarmasına neden oldu. Halk ve partizanlar kendi yönetimlerini sağlamlaştıracaklarına ve elde edilen özgürlüğü savunacaklarına andiçtiler.

Sağlam bir milis müfrezesi bıraktık kasabada. Halk milisimiz o gün doğdu. Vatan Cephesinin ilçe komitesi, askerî komutan atadı. Partinin ve Vatan Cephesi'nin örgütçülerini köylere gönderdik. Pirdop kazasında silâhlı jandarma kıtaları olduğundan, taburun görevi *onları zararsız bir hale getirmekti.*

Radoslavof bayırına yerleşmişti güçlü bir jandarma takımı. Takımın, kara, çirkin bıyıklı, sarı benizli bir podporuçik olan komutanı inat ediyordu. O, yerleşmiş olduğu elverişli mevziye, takımın iyi silâhlanmış olmasına ve jandarmaların birşeyden haberleri olmamasına güveniyordu. Çünkü jandarmalar tam ne olup bittiğini henüz bilmiyorlardı. Belliydi ki vicdanı temiz değildi... Yanlarına giderek konuşmaya başladığımız zaman podporuçik hep şeflerinden emir olmadığını yineliyor ve jandarmalara *yerlerini bırakmak iznini vermiyordu. Ama onunla konuştuğumuz* sırada yirmi kadar partizanımız farkettirmeden yavaş yavaş takımı kuşattılar. Kan dökmek istemiyorduk, çünkü son günlerde en değerli dostlarımızı kurban vermiştik. İnsanlarımızı korumalıydık. Partizanlar jandarmaları inandırmıştı. Aralarından birinin bir arkadaşımızın akrabası olduğu anlaşıldı. Podporuçik «ordu»suz kalınca «gönüllü olarak emrimize amade oldu.»

Dolni Kamartsi köyünde bulunan bir jandarma taburuyla sorun daha güç halledileceğe benziyordu. Mükemmel silâhları ve *özel taşıtları vardı. Komutanları «generalerini» aramak için* Sofya'ya gitmek istiyordu. Sofya'da yönetimin kesin olarak kurulduğunu biliyorduk, ama çoğu kana bulanmış olan böyle cinsi bozuk kimselerden o günlerde herşey beklenebilirdi. Onları Sofya'ya bırakmayı bir ihanet sayıyorduk. Bütün taburla onları silâhsızlandırmaya gittik. Jandarma komutanları «tereddüt ediyorlardı» ama köyün çıkış mevzilerini işgal ettiğimizi görünce, «hayatlarını teminat altına almamızı» rica ederek, teslim oldular.

Birkaç kamyon silâh topladık Pirdop'tan. Bir kısmını koruduk, geri kalanını halka dağıttık. Artık, kasabada olduğu gi-

bi, köylerde de yönetime destek olan, umut verici silâhlı gücümüz vardı. Dokuz Eylül günü olduğu gibi 9'u 10'una bağlayan gece ve ertesi gün hummalı işlerle uğraştık.

Bütün bu işler, hem halk için, hem bizim için bir bayramdı. O gün halk, düne kadar eziyet edilenlerin müthiş çığlıklarının işitildiği kaymakamlığa, belediyelere, polis dairelerine korkusuz, duruma tümüyle egemen, gurur dolu bir hisle giriyordu. Halk, gerçek serbestliği ilk olarak görüyor ve kendi halk hükümetini kuruyordu.

(......)

BAYRAKLAR

önder

Dimitrof neydi biz partizanlar için? Kutsal bayrağımız ve önderimiz mi? Evet, bütün bunlar — ama daha bir şeyimizdi: Kendisi hiç görmediğimiz bir yoldaşımız olduğu halde sürekli günlük sevinçlerimizde, hele çileli saatlerimizde bizimle birlikteydi.

Partizan mücadelemiz ağır, oldukça ağır koşullar içinde geçti. Partizanların bu güçlüklere karşı en emin silâhı manevî-siyasi güçleriydi. Bu güç, Botef ve Levski'nin dâvasını sürdürmekten doğan gururlu bilinçten ileri geliyordu. Bu, müfrezeleri savaşta, siyasî eylemlerde ve kamp yaşamında doğrudan yöneten komutanlarımıza ve siyasî komiserlerimize beslenen kesin inana dayanıyordu. Ama bu yeterli değildi. Savaş yüce ve kutsal olabilir. Ama bu, henüz onun doğrudan doğruya başarısı için teminat sayılamaz. Ayrı ayrı müfrezeler bazı çarpışmaları kazanabilirlerse de bununla henüz genel zafer temin edilmiş değildir.

Halkımızın kahramanca çabalarında yalnız olmadığına, kendisine güvenilecek bir kimsesi olduğuna dair bir inanca ihtiyaç vardı. Bu dostlarımızdı.

Ülkemizdeki savaşın ustaca yönetildiğine ve bizi nereye, nasıl götürdüğünü bilen büyük bir adamın varolduğuna inanmak gerekti. Dimitrof'tu bu inanç.

Biz, Dimitrof'a son derece inanıyorduk. Çünkü onun Leipzig'teki muazzam zaferi herkesin tüylerini ürpertmişti. Ama, Dimitrofçu yönetimin ne kadar büyük olduğunu hergünkü mücadelemiz bize gittikçe daha iyi gösteriyordu.

Radyonun başında geçirdiğimiz dakikalar unutulamaz. «Dikkat! Hristo Botef halk radyo istasyonu konuşuyor, özgürlük savaşında düşenler ölmez!» Hepimiz kulak kabartmış, heyecanla, hattâ nefesimizi kesmiş olarak dinliyor, bu güçlü sesi işitince irkiliyorduk... Ve bu sözlerin, Dimitrof'un bizi selâmlama sözleri olduğunu, onun direktifleri, onun zafere inancı olduğunu herkes biliyordu... Hristo Botef radyosunda bizzat Dimitrof'un konuştuğuna dair halktan kaç kişi bizi inandırmaya kalkışmıştı. Partizanlarımızdan birçoğu da buna inanıyorlardı. Dimitrof halkın bilincinde, masallardaki kahraman bahadırlar gibi gelişmiş olduğundan, radyodan konuşan ses ancak onun sesi olabilirdi. Halk aslında yanılmıyordu: Bu ses Dimitrof'un en yakın ve sadık mücadele arkadaşı olan Çervenkof'undu.

Dimitrof'un yönetimi altında çalışan bu radyo istasyonunun direktiflerine çok gereksinimimiz vardı. Bu direktifler, özellikle daha yüksek mevkide bulunan kurmayla ilişkimiz kesildiğinde eylem için bir rehber rolünü oynuyordu.

Bizim hep silâhımız azdı. Tam bir partizanı silâhlandırırız ki, yenileri gelir ve bazıları yine silâhsız kalırdı. Akşamları, Hristo Botef radyosu bize: Düşmanda silâh var! Onu vurun ve silâhlanın! diye seslenirdi. Mücadeleye herşeyle, bizle de, bıçakla da, kerpetenle de başlanabilir. Eski partizanlar bunu artık biliyorlardı, ama olur ya, yenilerinden bazıları kuşkulanabilirler, «düşmana yalnız birkaç tüfekle nasıl hücum ederiz?» derlerdi. Ama bir iki gün sonra, düşmanlardan hemen hemen boş elle silâh elde edince, en inanmaz Toma'ya bile: «E, nasıl?» diye sorsan, güler yüzle: «Dimitrof haklıymış!» yanıtını verirdi. Önderimizin sözlerinin ne kadar doğru olduğunu artık kendi deneyimiyle anlamış bulunuyordu. Artık ona inanacaktır... Savaşçının, savaşta doğan inancından daha güçlü inanç olmaz...

Bir sonbahar sabahını iyice anımsarım. Çete eylemden dönüyordu. Etropole Balkanının sırtında, bütün gece göz kırpmamıştık. Yorgunduk, ayaklarımız dolaşıyordu. Ormana girerken, ansızın binlerce küçük broşür bulduk. Uçaktan atılmışlardı. Par-

tizanlar canlanarak toplamağa başladılar. Bizim için büyük sevinçti: Georgi Dimitrof'un 13 Eylül 1943'te Pravda gazetesinde basılan «Bulgaristan'ın yolu» adlı makalesiydi. Dimitraf bu makalesinde, Bulgaristan için tek yolun silâhlı ayaklanma olduğunu ve partizanların başladığı mücadeleye ordu ile bütün vatanseverlerin katılmalariyle Bulgaristan'daki alman askerlerini zararsız bir hâle getirebilmenin olası olduğunu tanıtlıyordu. Bu makale bizim için hem taze bir haberdi, hem rehber, hem de bir güçtü. Aramıza değerli bir konuk gelmişti. Partizanlar yorgunluktan bitkin halde olmalarına karşın, o sabah uzun zaman yatmıyarak, gruplar halinde toplandılar, Dimitrof'un sözlerini heyecan ve sevinç içinde okuyorlardı... Makalenin toplanılmış nüshalarını köylere dağıttık. Dimitrof'un bu yazısı, halkı sevindirmek, cesaretlendirmek için gizlice elden ele dolaşıyordu...

1944 yılının ağır ilkbahar günlerinde Dimitrof bize paha biçilmez yardımlarda bulundu. Seferberlik ilânından sonra düşman köylerde kudurmuştu. Partizanların ailelerini ve akrabalarını sürüyor, evlerini yakıyor, yataklarımızı mahvediyordu. Brigadamızın bir kısmı bozguna uğratılmıştı. Abluka korkunçtu. Hemen bütün Mayıs ayı açlıkla geçti. Düşman her adımımızı izliyor ve hergünkü çarpışmalarda bize ağır kayıplar verdiriyordu. Aramıza yeni gelmiş, daha sağlamlaşmamış partizanlardan bazılarını: «Bu seferberliğe gerek var mıydı çok kayıp vermedik mi, acaba korkutulan ve merhametsizce baskı altında bulunan halk, mücadeleden çekmiyecek mi?» gibi kuşkular kemiriyordu. Komutanların ve siyasi komiserlerin, tereddüt edenler birkaç kişiyi geçmese de, bunlara inanç aşılamak işleri hiç de kolay değildi. Ve işte o zaman Dimitrof'un adı yardımımıza koşardı: Kendilerini seferberliğin Dimitrof'un emri üzerine ilân edildiğine inandırdık mı, umutlanarak herşeye metanetle göğüs geriyor, çelikleşiyor ve gerçek savaşçı oluyorlardı...

Olaylar, Dimitrof'un sözlerini burada da destekledi. Düşman ne kadar gaddar olursa, mücadele de o oranda daha geniş ölçüler alıyor, ölenler saflarımıza yeni savaşçılar davet ediyorlardı.

Böylece de zafer elde edildi.

botef partizanlarla

Kahraman, kahramanlar yaratır. Onun büyüklüğü, ölümsüzlüğü bundadır. Kahraman, ölümünden sonra da halkın yüreğinde yaşayarak, onlara kahramanlık ve fedailik ilhamı vermektedir.

Hristo Botef, Georgi Dimitrof'un dediği gibi: «Şimdiye kadar hiçbir bulgar tarafından aşılmamış, yüce ulusal kahramanımız, devrimcimiz ve ozanımız», ülkemizde en progresif güçlerin sürekli bayrağı, esin kaynağı olmuştur. Gericilerin ve faşistlerin onu lekelemek deneyimleri rezilâne bir sonuca uğruyordu: Yüce ozan, devrimci ve gazeteci, her sözü ile onları merhametsizce açıklıyordu. Ve o zaman daha da doğal bir şey oluyordu: Sansür, progresif gazetelerden Botef'in şiirlerini küfürler savurarak atıyor, polisler ise «Sağdır o» şarkısını söyliyen işçilere, üniversite öğrencilerine ateş açıyordu. «Botef kimindir?» tartışması pratikte hallediliyordu.

Özellikle faşizmin en karanlık günlerinde, ülkemizde çağdaş yeni şiarların serbestçe yükseltilemediği sıralarda, halkın ve gençliğin sevgilisi, dostuydu Botef. Onun makaleleri günün önemli sorunlarını hallediyor, onun ateşli şiirleri «bu kanlı çarlığın» sonu geldiği inancını güçlendiriyordu. Ölümsüz şarkıları ise «kurtuluş savaşına» davet ediyordu.

Vatan için silâhla mücadele etmek gerektiği zaman Botef'in şiirlerini heyecanla söyliyenler, onun yolunu tuttular. Binlerce vatansever katıldı partizan müfrezelerine.

Botef partizanlara manen ve fiilen en yakın insandı, onların esin verici kutsal bayrağıydı. Partizan müfrezesinde, diğer savaş topluluklarından çok, yüksek mânevî ve siyasî güç zaferin temelidir. Botef'in şarkıları, şiirleri ise bizim maneviyatımızı güçlendiriyor, makaleleri silâhlı mücadelenin zorunlu ve doğru olduğuna dair emniyetimizi destekliyordu. Botef'in kahraman hayatı bize destek veriyordu. Onun vârisi ve dâvasının devamcısı olduğumuzdan dolayı gururlanıyor, Botef'i kendi aramızda hissediyorduk.

Sredna Gora'daki 11 ayaklanma askerî eylem bölgesinde faaliyette bulunan en eski müfrezelerden biri, daha teşekkül ettiği sıralarda, Botef'in ismini aldı. Bu isim müfrezedeki partizanları güçlendirdiğinden başka, aynı zamanda onları bu ismi daima temiz, kutsal ve yükseklerde tutmaya ve onu yalnız zaferle, kahramanca dâvalarla bağlamaya zorunlu kılıyordu.

Halk kahramanı Diço Petrof'un yönetimi altında bulunan ilk askeri tabur da Botef'in adını aldı. Tabur, Makedonya ve Yunanistan dağlarını, Sırbistan'ı ve Stara Planina'yı çarpışarak aştı. Botef bayrağını şana, şerefe ulaştırırken geçtiği yollarda halk onlar için efsaneler yarattı. Kuzey Yunanistan, Makedonya ve Sırbistan köylerinde halk Botef'çileri sevinç ve heyecanla karşılıyorlardı. Çünkü onlar halkın gerçek temsilcilerinin faşizme karşı nasıl kahramanca çarpıştıklarını gözleriyle görüyorlardı. Hristo Botef taburunun partizanları yüksek Botefçi adını bütün savaş yolu süresince onurla taşıdılar.

Ama biz, diğer müfrezelerde bulunan bütün partizanlar da, Botef'i yüreklerimizde taşırdık. Ülkemizde Botef'in hemen hemen bütün şiirlerini söylemeyen ve çarpışmaya onun şarkılariyle gitmeyen partizan müfrezesi yoktu... 2 Haziran Botef günü, bizim savaş bayramımızdı. Kampta olsun, düşmanla çarpışmada olsun, bu gün her müfrezede kutlanırdı.

1944 yılının 2 Haziran günüydü. Etropole Balkanının koca ormanı ortasında ateş başına uzanmış olan partizanlar siyasî komiseri dinliyorlardı. Kıpırtı yoktu. Yalnız ateşin yalımlarından yansıyan gölgeler, kayın ağaçlarının ak kabukları üzerinde oynaşıyordu. Kayın ağaçlarının ötesinde yazın karanlık gecesi başlıyordu. Her birimiz Botef'le birlikteydik, sanki müfrezemizi bizzat Botef yönetiyordu. Her birimiz, onun şu Balkanda, buradan ancak bir günlük uzaklıkta, Vola tepesindeki ölümünü bir daha gözümüzün önüne getiriyorduk... Ve bunun için de, komiserin, Botef'in bizimle bulunduğuna, özgürlüğü onunla birlikte elde edeceğimize, onun isteklerini gerçekleştirmiş olacağımıza dair sözleri çınlıyordu.

1923 Eylül ayaklanmasına katılmış olan yaşlı öğretmen, nasıl uzun bir zaman halkın en iyi evlâtlarının Botef'in şarkılariyle yetiştiklerini ve nasıl yaşayıp, mücadelede onun kahramanlıklariyle büyüdüklerini gençlere anlatıyordu. Dar sosyalist kulüblerinde de, 1923 Eylül ayaklanmasının savletlerinde de

Botef'in «Ölmedi o» şarkısı «Enternasyonal» ile birlikte işitiliyordu.

Sonra hemen hemen bütün şiirlerini söyledik Botef'in. Onların o gece Balkanda hissettiğim gücünü hiçbir zaman böyle derinden duymamıştım. Botef'in «İlk Sevdiğime», «Vedalaşırken», «Mücadele» adlı şiirleri bizim düşüncelerimiz, isteklerimiz, hissettiğimiz şeylerdi. Botef bunları ne kadar da güçlü ve eşsiz bir şekilde anlatmıştı. Fazlasını söylemek istersin, söyliyemezsin... Yoldaşların hayallere dalarak, içlerini döktükleri anlarda Botef'in şiirleriyle konuştuklarını kaç kez farketmiştim. Onlar yalnız sözcüklerin yerlerini değiştiriyor ve bunları kendilerinin sayıyorlardı... Zaten partizanın başka ne isteği olabilir ki, zaferle dönerse, halk «çiçekler ve buketler toplasın», kendisini «sarmaşık ve ıtır çiçeği» ile sarsın, eğer herhangi bir «yalçın kayalıkta» vurulup, ölü düşerse, arkadaşları annesini selâmlasınlar ve kardeşlerine «düşmanı, rasladıkları yerde mermiyle selâmlamayı, süngüleriyle okşamayı...» öğretsinler. Bu şiirlerde herşey öyle kalbe yakın, öyle heyecan verici ve çekiciydi ki, bunları söyleyenler Botef'in olduklarını unutuyor ve kendi emellerini anlatıyorlarmış gibi okuyorlardı.

Herbirimizin, hayatında belki de binlerce kez söylediği «Ölmedi o sağdır»ı söylemeye başlayınca, bu şarkı bize tamamiyle yeni geliyor ve onu öyle tazelik veren bir heyecanla söylüyorduk ki, adeta henüz öğrendiğimiz bir şarkıyı yineliyorduk. Ateş hemen hemen sönmüştü, salt sakin küçük alevler titreşiyordu, ama ateşe odun atmak kimsenin aklına gelmiyordu.

Birlikte ayağa kalktık. Bizi, şarkının kanat veren canlılığı ayağa kaldırıyordu. Göğüslerimizi zaptolunamaz ve mestedici birşey zorluyor, herkes şarkıya uyarak, coşkunlukla kollarını sallıyordu. Artık salt şarkı söylemeyip, aynı zaman yıldızlarla kaplı gökyüzünü de ellerimizle gösteriyorduk. Orman gerçekten hışırdıyor, geceyarısı rüzgârı tepenin bir tarafından geliyor ve bizimle birlikte Balkan da haydut şarkısını söylüyordu.

Şarkı sona eriyor, ama biz yeniden başlıyorduk. Sonunda salt o güçlü «Özgürlük savaşında düşenler ölmez» beyitini birkaç kez yineliyor ve bu beyit her defasında bize daha güzel, daha güçlü görünüyordu...

Ama Botef, şenlik saatleri dışında da bizimleydi. Onun şarkıları köylerde, özellikle çarpışmalarda daha büyük, daha he-

yecan verici bir güç alırdı. Onları söyleyerek düşmanın üzerine atıldığı zaman, insanı beklemediği bir takım güçler sarar ve zaptedilmez bir şekilde ileri sürüklerdi. İnsan, faşizmin bu ücretli sefil ajanlarına karşı manevî bir üstünlük hissederek, bu şarkının ölümsüz sözleri önünde düşman mermilerinin aciz olduğuna dair yenilmez bir inançla dolardı. Adeta bedenen gelişir, büyümüş, gergin ve heyecanlı olarak ileri atılırsın. Çarpışma sırasında ne kendimizi, ne de arkadaşlarımızı adeta tanımadığımızı, sükûnet bulduktan sonra birbirimize kaç kez açıklamışızdır. Düşmana karşı «psikolojik hücum»da Botef'in şarkıları kesin bir güç teşkil ederlerdi. Bu gibi anlarda düşman hemen hemen hep kaçardı. Şarkının etkisiyle sanki hezimete uğrardı.

1944 yılının ilkbaharında müfrezemizden bir grup, İhtiman'ın Belitsa köyüne bir baskın yaptı. Ama ansızın üstün düşman güçlerinin hücumuna uğrayıp şidetle çarpışarak, geri çekilmeye başladı.

Durum çok ağır: Polisler birkaç misli fazla, bizimkiler ise altı kişi, aralarından biri de, Vasko, ağır yaralı. Düşman, grubun yolunu kesmeye çalışıyor ve çarpışma iki cephede başlıyor. Yol açmak ve arkadan hücum edenleri geri püskürtmek gerek. Vasko'nun yaralanması partizanların durumunu ağırlaştırıyor. Kucakta taşınması gerekiyor. Ama genç partizan saftan sıyrılmıyor. Baskında esir alınan polisin sırtına binerek, böyle çarpışmaya başlıyor. Vasko'nun emrinde olan polis atılıyor, siper alıyor ve grup ile birlikte tekrar koşuyor. Vasko en vahim bir anda, bütün sesiyle «Ölmedi o, sağdır» şarkısını söylemeye başlıyor. Şarkıyı, akıttığı kan yüzünden benzi sararmış, terli, soluk soluğa bir halde, yatışmayan dağınık saçları kabarmış olarak dehşetli, güçlü bir biçimde söylüyor. Bu şarkının kendilerine nasıl bir etki yaptığını bizimkiler birkaç gün sonra bile hâlâ anlatıyorlardı. Onlar da kendisine uymuşlar ve şarkıyı sanki altı değil de, altmış kişi söylüyormuş gibi, kendi seslerini tanıyamamışlar. Düşmana karşı, doğrularak hücum etmişler, onu mevzilerinden geri püskürtünce, siper almışlar ve yeniden doğrularak hücum etmişler. Durmadan Botef'in şarkısını söylüyorlarmış. Köylüler, bu bir avuç kahramanı, özellikle polisin sırtında şarkı söyleyerek ateş eden, ağır yaralı olan fevkalâde genci, şaşkınlıkla dinliyorlarmış... Bizimkiler uzun zaman çarpışarak, kayıpsız çekilmesi başarmışlar.

Hikâyesini bitirince, arkadaşlardan biri şöyle dedi:

— Eğer Vasko «Ölmedi o, sağdır» şarkısına başlamayaydı ne olacağını düşünemiyordum!..

smirnenski bizimle

Ozan, sadece çağdaşlarının değil, yetişen kuşakların da yüreklerini heyecanlandırıp fikirlerini hareket ettirdiği zaman güçlüdür. Smirnenski 1923 yılı Eylülünde, partizanların 1941'den 1944'e kadar faşizme karşı yaptıkları, dillere destan çarpışmalara yetişmedi, ama o, tamamiyle bunların içindeydi. Her partizan, halk kurtuluş mücadelesine sembolik bir şekilde katılmasından dolayı ödüllendirilmesi gerekenlerden ilkinin Smirnenski olmasını teklif edecektir. Çünkü binlerce partizanın yüreğinde dolup taşan ateşli şiirlerinin gücü, partizan eylemine doğrudan doğruya katılan her partizanın gücünde, ölçülmez derecede büyüktü.

En tanınmış, en sevgili ozanımız Smirnenski'ydi Botef'ten sonra. Onun adını bilmeyen, şiirlerini dinlememiş olan partizan yoktu. Birçokları onun en iyi eserlerinden birkaçını birden biliyordu.

Müfrezemizde bulunan fabrika işçisi Milö, «Yohan»ı, «Karl Libkneht»i, «Gladiyator»u içten gelen büyük bir heyecanla okurdu. Böyle anlarda sığınağı bir sessizlik sarar, herkes gözünü şiir okuyana dikerek kıpırdamadan dinler ve şiir bitince bir an, derin duygular içinde, bir yenisini okumaya başlasın diye susardı. Neden sonra alkışlar gürler ve ortalık yeniden sessizleşince biri:

— Ah, bu adamın bütün yazdıklarını bilsem!.. derdi.

Sredna Gora'daki ikinci brigadada uzun boylu, esmer bir köylü vardı ki, Smirnenski'nin şiirlerini derinden gelen bir heyecanla okurdu. Georgi Benkovski brigadasından küçük bir çoban da «Yohan»ı okurdu. Ozanın hemen hemen tüm yapıtlarını bilen üniversiteli partizanlardan sözetmiyelim. Smirnenski alelâde köylü çocuklarının da, aydınların da, genç işçilerin de hoşuna gidiyordu. O herkesin sevgilisiydi.

Salt bizim müfrezeye göre hüküm versem de, hiçbir partizan «şen saati»nin, Smirnenski'nin herhangi bir şiiri okunmadan

geçtiğini sanmam. Onun bazı şiirleri şarkı halinde söyleniyordu. 1923 Eylül ayaklanmasına katılmış olan yaşlı dostumuz Stanö uzun zaman «biz hepimiz ona toprağın çocuklarıyız» şarkısını halk türküsü sanmış. Belki de köyünde bu şarkı halk türküsü gibi ağızdan ağıza geçmiştir ki, bu da pek dikkate değer bir şeydir.

Bir konser salonunda sakin sakin oturan vatandaş, şiiri ve müziği belli bir şekilde duyar, kocaman Balkanın azameti içinde bulunan partizan ise, başka şekilde hisseder. Smirnenski'nin haksızlıklara karşı protestolarla, yaşam adına ölüme ve amansız mücadeleye davet eden kahramanca menkibelerle dolu şiirleri, anlatılamaz bir biçimde etkiliyordu. Ölümle her saat karşılaşabilirsin, ama Yohan gibi gurur ve azametle ölmekten başka ne isteyebilirsin?... İnsan, Spartak, Deleklüz, Roza ve Libkneht hakkında birşeyler dinler, onlara karşı içten bir yakınlık hisseder, kendisini insanlığın büyük özgürlük ordusunda bir nefer sayarak tutmuş olduğu yola inanarak, herşeye hazır bulunur. Ve yaşamak için zaferi elde edeceğine o zaman inanır.

Smirnenski'nin, mücadelenin kasırgalariyle dopdolu şiirleri, bu mücadelelerde yanıp kavrulan insanların yüreklerine doluyor, onları alevlendiriyordu. Bu insanlar ozanla ve onun kahramanları ile birleşiyorlardı ki, her ozan ancak bunu isteyebilir. Birçok partizanımızın düşmana: «Gelin, hainler!» diye haykırdıklarını anımsadıkça, «belki de savaşçı o anlarda kendini Smirnenski'nin Yohan'ı sanıyor da, bunun için onun sözleri ile konuşuyor.» derdim. Smirnenski sağlığında, kendi işçi sınıfının ve bütün halkının sadık bir neferi gibi nöbetteydi. O, ölümünden sonra da sadık kaldı onlara. Smirnenski, halkın en ağır günlerinde de onunla birlikte, savaşçıların ön saflarında bulundu.

halkla birlikte

Küçük, ince yapılı, çocuk yüzlü, esmer, kapkara saçlı bir kızcağız şiir okuyor ve mısralar sanki yürekten kopuyormuş gibi yankılar uyandırıyordu:

Anne,
Fernandes vuruldu!
Fernandes artık öldü,
Madrid kapıları önlerinde gömülü!...

Kız, kendini bu mısralara kaptırmış, heyecanlanmış, çevresinde birşey görmüyordu. Zaten bizim Lübka'mız, kapısı kırılan hapishaneden kaçmış, patlıyan bombaların altında yanan kasabadan geçmiş ve ancak birkaç günden beri partizan müfrezemizde bulunmakla kendisini serbest hissetmeye başlamıştı... 1944 ilkyazının ilk sıcak, güzel günlerindendi. Güneş, ağaçlardaki ince örümcek ağlarında parlıyor, Balkan dereciğinin dibindeki aktaşları aydınlatıyor, arkamızda yükseltmekte olan Murgaş'ın karları üzerinde hareleniyordu.

Dörtyüzden fazla partizanın gözü dikilmişti Lübka'ya: Bazıları yeni çimenlerin üzerine daire şeklinde oturmuş, diğer bir kısım onların arkasında diz çökmüş, üçüncü bir kısmı ise her sözcüğü işitebilmek için, başlarını ileri uzatmışlardı. Böyle bir anda tanımadığı ama geleceği bakımından kendisine çok yakın hissettiği Dolores Mariya Goyya'nın acısıyla yaşayan ve tek bir vücut gibi sessizce soluyan bu insan kitlesinden ayrılması için emir vermiş olan, en iyi partizan bile yüzünü buruşturabilirdi. Hayır, esas itibariyle herkes kendi hisleriyle yaşıyordu ve bunlar şairin ifade ettiği aynı hislerdi:

Sana açıyorum derdimi anne
Ancak sen teselli verirsin bana
Çünkü biliyorsun savaş günlerini
Yabancı değilsin gözyaşlarına.

Lübka bu mısraları hafif bir sesle okurken, bakışlarım boşuna gözyaşlarını gizleyen Stanka'nın yaşlı gözleriyle karşılaştı. Onun kocası birkaç gün önce bir sürü jandarmayı, bir gün boyunca tek başına alakoyduktan sonra ölmüştü. Şimdi Stanka hem yüreğini sızlatan acıyı, hem de herhalde hafif ve sıcak bir teselli de hissediyordu. Çünkü ozan bunları sanki tam onun için yazmıştı. Annesine yazmak istediği ama böyle yalın ve doğru sözler bulamadığı mektup sanki buydu...

Anne, savaşmaya gittiği için
Fernandes'e darılma haksız yere,
Fernandes haklıydı gittiği için
Biz yanılıyoruz fikrime göre,

Üç masum çocukla ağlayan karısını bırakmış olan Petko da, şimdi, herhalde, Lübka'nın sesini değil de, kendisine artık darılmayan, hatta annesini teskin eden karısının sesini işitiyordu. Yanımıza geldiğinde: «Karım ağlamaya başladı. Bana engel oluyordu... Ama, haklı olduğumu o da anlayacak», diyordu. Evet, herkes ruhunda kendi kaderini, kendi umudunu, kendi geleceğini canlandırıyordu...

Şiiri bitirdi Lübka. Belki bir dakika kadar, öyle bir sessizlik bastı ki, yalnız derenin sakin şırıltısı işitiliyordu. Bu dakka ozan için en değerli ve mutlu bir andı. Çünkü sözlerinin halkın kulağına yetiştiğini gösteriyordu: Ve ancak o zaman erkekcesine, yürekler dolusu alkışlar gürledi. Silâhlı olanlar, omuzlarındaki tüfeğin kayışı kaymasın diye sağ omuzlarını biraz yukarı kaldırmış, silâhlı olmayanlar ise sopalarını vücutlarına dayamış bir halde kollarını ileri uzatmış, ateş saçan parlak gözlerle el çırpıyar ve bu güzel, etkileyici şiirin yinelenmesini rica ediyorlardı. Böyle hallerde daima heyecanlanan Brayko, dayanamıyarak bağırdı

— Devam et Lübka! Devam!...

Hafifçe omuzuma dokundu birisi. Döndüm İliyka, gözlüklerinin altından bana şaşkınlıkla bakıyordu

— Andro afedersin, kim bu Vaptsarof?

İliyka, Sofya'nın Svetovraçene köyünden, herşeyi öğrenmek isteyen yeni bir genç partizandı. Uzun halk türküleri ve ozanlarımızdan birçok şiirler söylerdi. Ama, Vaptsarof'un Motorni Pesni adındaki az tirajlı şiir dergisi ona kadar ulaşmamıştı. Kendisine Vaptsarof hakkında birkoç söz söyledim ve bütün yoldaşlar önünde daha çok konuşacoğıma dair söz verdim. İliyka, ozanın kurşuna dizildiğini işitince irkildi, sonra sanki suçluymuş gibi şöyle dedi:

— Nasıl insan bu? Onu şimdiye kadar nasıl olup da öğrenememişim acaba?...

Bu beni hayrette bıraktı. «Nasıl bir ozan?» demeyip, «Nasıl bir insan?» diyordu. Bu ikinci kelimeyi bambaşka bir tonla söylüyordu. «Nasıl bir insan!» İşte Vatpsarof hakkında ancak böyle konuşmak mümkündü...

Lübka «İnanç» şiirini söylemeye başladığından bizi susalım diye dürttüler. Sustuk. Balkanın bu berrak havalı gününde yalnız Lübka'nın sesi işitiliyordu. Şimdi bu ses azim dolu ve emin bir surette çıkıyordu.

Onun için, hayat için,
ilk uçuş denemesine çıkanlar gibi
boşlukta kanatsız süzülmeye hazırım.
Onun için infilâk bombasına
girebilirim tek başına.

Gitgide daha büyük bir heyecanla dinliyorlardı partizanlar ve adeta solumuyorlardı. Eski 23 Eylülcülerinden,. Pirdop'lu Neno Nikolof dudaklarını hafifçe kıpırdatıyordu. Belki de yüreğinin özlediği bu mısraları ezberlemek istiyordu.

Herhalde Vaptsarof böyle dinleyicileri isterdi...

Dinliyordum, ama aklım hep İliyka'nın, «nasıl bir insan» sözlerinin etrafında dönüyordu. Bu sözcükler bana yakındı, bende sevinç ve büyük bir anı uyandırıyorlardı. Ve birdenbire anımsadım. Evet, ben bu sözleri duymuştum eskiden.

1943 de, illegal olarak, henüz Sofya'daydım. Bir akşam gizli adı Toşo olan ve benim için bugüne kadar öyle kalan genç bir işçinin odasında yattım. Kendisi RMS'in Merkez bölgesinde bölge sorumlusu yardımcısı olarak çalışıyordu. Örgüt sorunları üzerinde uzun uzun konuştuk, sonra da gizliliğe uyarak ihtiyatla kendi yaşamlarımızdan da sözettik. Gecenin geç vaktinde, bu akıllı ve heyecanlı işçi ile birbirimizi yakın hissedince, bana sordu:

— Vaptsarof'un «Savaşımız amansız, gaddar» adlı şiirini herhalde okumuşsunuzdur?

Böyle bir şirin olduğunu biliyordum. Ama o zamanki koşullar içinde henüz bunu okumamıştım.

Toşo madenî asker yatağının bir ayağını kaldırarak, ucu kıvrık bir teli, bir çatlağın alt tarafına soktu ve boru şeklinde bükülmüş küçük bir kâğıt çıkardı:

— Hakkımda kötü karar verme! Odamda illegalliğe ait materyal bulundurmam, ama bu başka...

Bu, küçük bir defter yaprağı idi. Bildiğimiz indigo ile kimbilir kaç tane kopya edilmişti. Bildirilerimizi yazdığımız biraz eğri

büğrü, ama sevimli matbaa harfleriyle yazılmış Vaptsarof'un «Ölümden önce» şiiriydi.

Şiir kısa olduğu halde biz Toşo ile uzun süre konuşmadan kaldık.

Birkaç kez okudum. Ama bu küçük yapraktan hâlâ gözümü ayıramıyor ve bu etkileyici mısraların beni saran cazibesini bozmamak için konuşmak istemiyordum. Vaptsarof'un ölümünden henüz bir yıl bile geçmemişti. Acısı daha taze ve yakıcıydı. Onun ölümsüzlüğüne dair tüm halkın yüreğinde yaşayan canlı hisler var değildi. O anda kuşkuya hiç yer yoktu, bu Vaptsarof'un en güçlü şiiriydi, hattâ şiirden de fazla bir şeydi, bir hayat destanıydı. Bu şiir bende en çok muhtaç olduğum bir isteği uyandırdı: Eğer ölüm benim için kaçınılmaz bir şey olursa, Vaptsarof gibi sakin, inançla dolu, güçlü olarak ölmeliydim. O müthiş ve romantik yılları bilenler bunu kolayca anlayacaklardır.

Biraz sonra Toşo sordu

— Kopya edecek misin? Bu yaprak parçacığı asılan bir arkadaşımdan kalan biricik anıdır... Bunu bana hapisten gönderdi. Karısı, son günlerinde hep bu şiiri söylediğini ve ip boynuna geçirildiği anda bile: «En büyük barada da yine birlikte olacağız sevgili halkım» diye haykırdığını anlatıyordu... Şiiri ezbere biliyorum, ama bu kâğıt parçacığını veremem.

Vaptsarof hakkında konuşmaya başladık. Ve Toşo kendisini derinden derine harekete getiren Vaptsarof'un gücünü ifade etmek için kelime bulamayınca, şöyle dedi:

— Ah, köpekler! Nasıl bir insanımızı aldılar!..

İliyka, bana işte bunu anımsatmıştı ve Lübka'nın şiir okuduğu sürece bu anı kafamda birdenbire canlanmıştı. Lübka şiiri bitirdikten sonra öyle heyecanlı ve coşkun alkışlar koptu ki, komutanın müdahale etmesi gerekti, çünkü Balkan bizim olduğu halde, düşman etrafta dolaşıyor, bizi arıyordu.

Partizanlar yarış edercesine, ama daha hafif bir sesle bağırıyorlardı:

— Lübka, yine Vaptsarof'tan oku, başka birşey oku!

Ama, Lübka mutlu ve kıpkırmızı kesilmiş bir halde kollarını açıyordu:

— Daha fazla bilmiyorum. Yalnız bazı parçalar anımsıyorum.

Milü ısrar ediyordu:

— Nasıl bilmezmişsin, biliyorsun! Böyle bir ozanın yazdığı herşeyin bilinmesi gerek!

Karaca kurtardı durumu:

— Lübka, son okuduğunu yinele!

Ve Lübka yeniden başladı...

Bu görüntüde anlatılamaz bir gurur ve sevinç havası vardı. Şiirin, gerçek şiirin gücü ne kadar da büyük! Halkın bu evlâtları, gerçek şiiri ne kadar da yürekten duyuyorlardı. Kültürleri bakımından birbirlerinden farklı olan bu insanlar, kendi büyük ozanlarına karşı sevgilerinde nekadar da tekvücut idiler·

İmanım, umudum, inancım
çelik bir zırh gibi bağrımı kaplamıştır.
Onu yerinden sökebilecek
ne bıçak, ne de kurşun
henüz icadolunmamıştır
evet icadolunmamıştır!

Vaptsarof'un «İnanç» şiiri çınlıyor, partizanlar havada yumruklarını savuruyor ve hep birlikte şarkı söylediğimiz gibi bu şiiri de Lübka ile birlikte söylemeye çalışıyorlardı. Oysa şiirin sözlerini bilen pek azdı... Önemi yok, sözlerini öğreninceye kadar Lübka'ya şiiri söylettirecekler. Göğüsleri muazzam bir hisle ve Vaptsarof'un inancıyle dolmuştu. Bu ise insana sonsuz bir güç verir...

Ama şiddetli borada yine birlikte olacağız,
halkım benim, çünkü seninle sevişiyoruz.

Vaptsarof son sözlerini sakin ve emin olarak söylemişti. İşte şimdi o bizimledir, her partizanın ve bütün müfrezelerdeki savaşçıların yüreklerindedir. Mükemmel insanımız Vaptsarof boraya katılamadan öldü. Ama ozan Vaptsarof göğüslerimizi heyecanlandırıyor, yenilmez inancı ile zırhlıyor, halk uğrunda feda olmanın mutluluk ve ölümsüzlük olduğunu hepimize aşılıyor..

Partizan düşmanla inanmış bir halde çarpışabilir. Ama ayrıca kanatlanmış olarak da çarpışabilir. Bizim partizanlarımız da böyle çarpışıyorlardı. Bu fark neyle ölçülebilir? Eğer düşü-

necek olursak, partizan müfrezelerinin güçlerinin onların güçlerinden niçin yüz misli daha fazla olduğunun nedenini kolaylıkla anlayabiliriz. İnancın gücü buydu. Ve ancak o zaman ozan Vaptsarof'un boralı günlerinde halkı ile beraber olduğu görülebilir.

Ozan Vaptsarof, yalnız başına koskoca bir partizan müfrezesiydi.

S O N

Ozan ve yazar Veselin Andreev, vatanını işgal eden Nazi'lerle ve onların işbirlikçileri faşistlerle yapılan özgürlük savaşının önde gelen savaşçılarından biridir.

Veselin Andreev "ÖZGÜRLÜK SAVAŞINDA DÜŞENLER ÖLMEZ"de yıllarca Nazi'lere ve faşistlere karşı gece - gündüz omuz omuza savaştığı arkadaşlarını anlatıyor.

Botef'in, Smirnenski'yle, Vaptsarof'la, Stoyanço'yla, Orlin'le, Boyka'yla, Çavdar'la dolu günler... Yalnız vatandaşları yok yanında Veselin Andreev'in. Sovyet askeri Vanüşa, Amerikalı asker Herald James de var, anıları süsleyen.